

F. RÜHS

FINLAND

ENDE

FINNEN.

II.

1958:

95

voor 14 dagen

Rijk's Finland en de Finnen 2^e deel.

Aan den Heer Lotichius Fendlen den 20 Aug: 1816. v. i.
Blauberg

aan den Hr. Slabbe 3 Sept. 1816. v. 12 u. Lotichius

Telburgk d. 17 Sep. 16. v. 12. u. M. Slabbe

Vercheur v. Nisse d. 1 Oct. 16. v. 12. u.

W. Van Sitters den 15 Oct. v. 12 u. Telburgk
Vercheur

de Jonghe den 29 October 1816 v. 12 u.
W. Sitters

Lamotte d. 12 November 1816. v. 12 u.
A. de Jongh

Lansack d. 26 Sept 1816 v. 12 u.
M. de la Motte

Sitters d. 10 Dec 1816 v. 12 u.

Clement d. 24 Dec 1816 v. 12 u.
Van Sitters

Bakery d. Jaco: d. 4. 12 u.
F. de la Motte

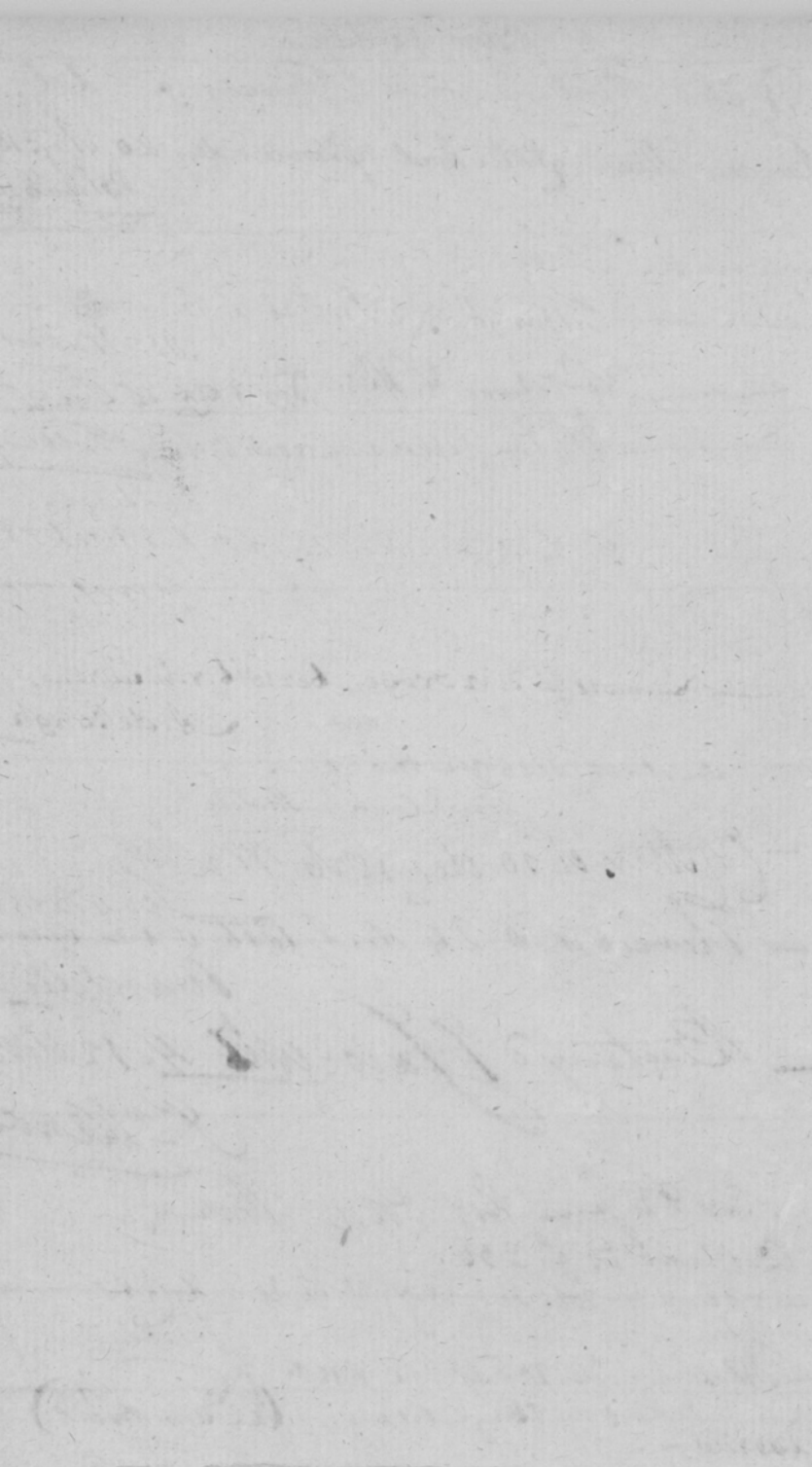
Cats d. 21 Jan 1817 v. 12 u.
Bakery tot 200.

vdemp d. 28. Jan. 1817. v. 12 u. H. Cats

Edmonius d. 11 Febr. 1817. v. 12. u. J. de la Motte

Blauberg den 25 Febr. 1817 v. 12 u.

Op den bintenhand van Beijer tot page
200 v. i. - (Edmonius)



F I N L A N D

E N D E

F I N N E N.

F I N L A N D

EN DE

F I N N E N .

F I N L A N D

E N D E

F I N N E N.

NAAR HET HOOGDUITSCHÉ VAN

F. R Ü H S,

BIBLIOTHECARIUS DER UNIVERSITEIT
VAN GREIFSWALD.

I N T W E E D E E L E N.

TWEEDE DEEL.

LEEWARDEN,
BIJ STEENBERGEN VAN GOOR.

1815.

F I N L A N D

E N D E

F I N N E N .

NAAR HET HOOGDUITSCHE VAN

F. R. Ü. N. S.

BIBLIOTHECAAR DER UNIVERSITEIT
VAN GÖTTINGEN.

IN TWEEDE DEEL

TWEEDE DEEL

LEZUNARDEW.
AN STEINBOGEN VAN GOOR.

1815.

I N H O U D

V A N H E T

T W E E D E D E E L.

IX. *Finlands* jongste geschiedenis bladz. 1

T W E E D E A F D E E L I N G.

Algemeen tafereel van Finland, deszelfs voortbrengselen en bewoners.

I. <i>Finlands</i> naam, ligging, grenzen en uitgestrektheid	— 33
II. Gebergten, rivieren, stroomen enz.	— 36
III. Het klimaat en deszelfs uitwerkingen	— 46
IV. Voortbrengselen en handteringen	— 50
V. Karakter, zeden, levenswijze en taal.	— 90
VI. Regeringsvorm en staatkundige inrigtingen.	— 167

D E R-

I N H O U D.

DERDE AFDEELING.

Topographisch Overzicht.

I. <i>Oesterbottn</i>	bladz. 177
II. <i>Sawolax</i>	— 193
III. <i>Zweedsch Carelien</i>	— 200
IV. <i>Tawastland</i>	— 204
V. <i>Nijland</i>	— 209
VI. Het eigenlijke <i>Finland</i>	— 220
VII. De <i>Alandsche Eilanden</i>	— 234

A A N H A N G S E L.

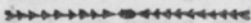
*Over de finlandsche kolonisten in Zweden en
Noorwegen.*

I. Over de op onderscheidene plaatsen in <i>Zweden</i> wonende <i>Finnen</i>	— 245
II. Over de <i>Finnen</i> in <i>Noorwegen</i>	— 259
III. Verklaring van eenige finlandsche woorden enz.	— 265

F I N L A N D

E N D E

F I N N E N.



IX.

Finlands jongste geschiedenis.

Zweden ontving *Finland* wel terug, doch in eenen hoogst jammerlijken toestand. Tijdens den *Nystätter* vrede had het land, de aan *Rusland* afgestane distrikten medegerekend, naar de waarschijnlijkste opgave eene bevolking van slechts 200,000 zielen. De vlugtelingen keerden langzamerhand weder; doch de herfststormen en de vroege winter maakten hunne reizen ten uiterste moeilijk, en velen, bij welke de zucht naar hunne geboorteplaats en vaderlijke woning alle die moeilijkheden gering deed achten, vonden hun graf in de golven; terwijl hij, die de vaderlandsche kust, na tallooze gevaren, eindelijk mogt bereiken, niets dan puinhoopen en woestenijen vond. Bijna alle de steden waren uitgeplunderd: *Abo* was gedeeltelijk

afgebrand: de steenen huizen hadden de Russen afgebroken en de steenen en dakpannen naar *Petersburg* gevoerd, om ze tot den bouw van hunne prachtige keizerstad te gebruiken: de overige woningen waren tot stallen of bakovens ingerigt en de terugkeerende inwoners hadden groote moeite, om onder dak te komen. Nog treuriger was de toestand van den landman: slechts door de vaderlandlievende ondersteuning der stedelingen, die hem, in weerwil van hunnen eigen bekrompen staat, voorschotten deden, gelukte het hem allengskens, een gedeelte van zijne akkers te bebouwen: doch het getal der velden, die bebouwd werden, bleef steeds zeer gering. In 1722 en 1723 had er, om het ongeluk te voltooijen, een misgewas plaats, waardoor de boer in nieuwe schulden verviel. Tegen zeer hooge prijzen werd uit *Stockholm* koren aangevoerd: het brood van den gemeenen man bestond uit stroo en boomschorsen, en zelfs moesten de welgestelde lieden zich met melk en dor vleesch zonder brood behelpen. In *Carelien* en aan de russische grenzen, vanwaar het land tot dusverre zijne paarden had getrokken, steeg de prijs van deze dieren thans zoo onmatig hoog, dat de kooplieden paarden uit *Zweden* begonnen over te voeren, welke de landman ten minste op krediet kon koopen. De grond bragt slechts zeer weinig voort: her-
ber-

bergen, postpaarden, kroonbeambten waren er niet. Eerst in de lente van 1721 werd *Aland* weder bewoond: de eilanden, die gedurende volle acht jaren niet bebouwd waren geworden, geleken barre wildernissen. In eene kerk, waar men voor de eerste maal wederom den godsdienst hield, vloog, gedurende denzelfden, een korhoen met hare jongen op. Gras en wildbraad was er in overvloed voorhanden, doch aan jukvee heerschte zulk een gebrek, dat de inwoners hunne akkers gedeeltelijk met de spade moesten bearbeiten.

Voor het bestuur verscheen er den 2 *October* eene voorloopige verordening. Terstond na de ontruiming der Russen zouden de finlandsche regementen overgezonden en met eenige zweedsche manschappen versterkt worden; wyl het voor het land volstrekt ondoenlijk was, zijne nationale krijgsmagt zelf voltallig te maken. Tot aan hunne garnizoensplaatsen zouden deze troepen van levensmiddelen worden voorzien: de soldaten en ruiters, die op het platte land verdeeld werden, zouden van de boeren, bij welke zij in kwartier kwamen, niets anders, dan kost en herberging, mogen vorderen, waar voor zij gehouden waren, hunnen gastheer in zijne landelijke werkzaamheden de behulpzame hand te bieden. Tot ondersteuning van het land werd er koren naar *Finland* gezonden,

en te *Wasa*, *Björneborg*, *Abo* en *Helsingfors* werden magazijnen aangelegd. Niemand kon de toenmalige huurders van hunne pachthoeven verdringen; integendeel mogten zij, gedurende eenen zekeren bepaalden tijd, ongestoord het vruchtgebruik van dezelve blijven genieten. Wijl nu de meeste pachthoeven in *Finland* geheel verwoest waren, zou er onverwijld naar den toestand van het land onderzoek gedaan en voor de toekomst eenige vrijjaren vergund worden; terwijl men tevens eene genoegzame hoeveelheid zaaikoren naar *Finland* en *Aland* zou zenden. Tot den 1 *Januarij* 1724 zouden ook door de gewone ontvangers der kroongelden russische zilveren munten, doch geene *kopejken*, als gangbare specie in betaling aangenomen worden. Om de kerken te herstellen en ze wederom van klokken en kerksieraden te voorzien, werd eene inzameling door geheel *Zweden* toegestaan. De landlieden in *Oesterbottu* bleven voortdurend het regt van eene vrije scheepvaart behouden. Het voormalige bisdom *Wiborg* werd naar *Borgo* verplaatst, en den 5 en 6 *Mei* 1726 het *gymnasium* in de laatstgenoemde stad ingewijd. De wervingen voor de regimenten gingen zeer langzaam voort, en eerst na verloop van vier jaren waren zij alle voltallig.

Eindelijk gelukte het den onvermoeiden ijver

en

en der rustelooze zorgen van den landman, zijne akkers wederom vruchten te zien dragen, zijne veefokkerij te vermeerderen en de talrijke verwoeste hoeven te herstellen. Eenige vruchtbare jaren beloonden zijne aangewende pogingen boven verwachting. Reeds werd in 1727 eene ton rogge voor 12 tot 15 *groschen* verkocht. Ook aan vee was geen gebrek meer: eene koe kostte 15 tot 18 *groschen*. Verscheidene toevallige omstandigheden drukten echter den opkiemenden handel merkelijk ter neder. In 1729 daalden *Finlands* voornaamste artikelen van uitvoer tot de allerlaagste prijzen, waardoor de koophandel, die buitendien door de menigvuldige zeeschaden zeer groote sommen verloren had, onbeschrijfelijk veel leed. In 1751 had er wederom een misgewas plaats: in de streken, waar het oorlogstooneel was geweest, rigtte eene bijzondere soort van veepest, die insgelijks in andere jaren woedde, vreeselijke verwoestingen aan: somwijlen, hoe wel niet dikwijls, besmette zij zelfs menschen. Deze elkander als afwisselende rampen bewogen de regering, den ongelukkigen inwoners de rest van hunne belastingen, welke zij tot 1726 aan de kroon schuldig waren, volkomen kwijt te schelden.

In 1759 beval de koning, het nieuwe zweedsche wetboek en alle de overige verordeningen

in het finlands te vertalen: ook beloofde hij, voor zoo verre de omstandigheden, de bekwaamheden en de dienstjaren der kandidaten zulks zouden vergunnen, de posten van regters en de andere ambten slechts met zulke personen te bezetten, die der finlandsche taal magtig waren. Tegen het naar buitenlands verhuizen der dienstknechten werd in 1759 een streng verbod uitgevaardigd.

Nog waren de wonden niet geheeld, welke een alles verwoestende oorlog *Finland* had toegebracht, toen een nieuwe krijg de jammertoneelen, van welke men schier bij iederen voetstap de treurigste sporen ontdekte, wederom dreigde te hernieuwen. De *Gyllenborgsche* partij, die de overhand had weten te krijgen, bewerkte, in de hoop van het oude verlies te herstellen, en wel voornamelijk door *Frankrijks* listige raadgevingen verleid, ten uiterste roekeloos eene vredebreuk met *Rusland*, die het volk, 't welk de Russen nog steeds onverzoonbaar haatte en in dien haat door allerlei beschuldigingen meer en meer gesterkt werd, ten hoogste aangenaam was. Den 24 *Julij* 1741 verklaarde men den oorlog: de landdrosten werden er van verwittigd en tevens uitgenoodigd, om de daarover verspreide valsche geruchten te wederleggen en de inwoners tot trouw en ondersteuning van de troepen op te wek-

wekken. Nooit was *Zweden* tot het voeren van eenen oorlog minder geschikt, dan toenmaals. Alle de gemoederen waren verdeeld: de armee was onvoltallig en ongeoeffend: met één woord, het ontbrak aan de noodzakelijkste behoeften. In *Finland* had men reeds sedert eenige jaren geen en voordeeligen oogst gehad, en in 1747 had er wederom een volkomen misgewas plaats. Het hooi en koren rezen tot onmatig hooge prijzen; ofschoon uit het zuidelijke *Finland* noch koren, noch eenige andere levensmiddelen mogten uitgevoerd worden, maar alle produkten integendeel alleen ten gebuike van het leger moesten blijven. Ook mangelde het aan kundige en beproefde legerhoofden: de man, die zich op de rijksdagen aanzien wist te verschaffen en der onderscheidene partijen ontzag in te boezemen, zou, dacht men, ook wel in staat zijn, den vijand te verslaan. Met het afzenden dezer oorlogsverklaring maakte men intusschen zulk eenen spoed, dat zij in *Rusland* aankwam, eer de finlandsche armee van 25000 man behoorlijk zaamgetrokken was. Dien ten gevolge had deze oorlog een veel spoediger en geheel ander einde, dan de door allerlei streelende vooruitzigten misleide groote hoop ooit kon verwachten. De generaal *Wrangel*, die met 3000 man bij *Willmanstrand* stond, werd

den 3 *September* door den veldmaarschalk *Lascy* aangetast en, na eenen allerhardnekkigsten wederstand, volkomen geslagen; wyl de zweedsche armee onder het bevel van *Buddenbrock* hem geheel aan zich zelve overliet. *Wrangel* zelf werd zwaar gewond gevangen genomen. Van dien tijd af deden de Russen herhaalde invallen, fourageerden, roofden het vee weg en verwoestten eene menigte dorpen. De pogingen der boeren, om deze strooppartijen te keer te gaan, baatten luttel. Een ander *corps* stond reeds gereed, om tot *Cajana-borg* door te dringen, doch werd door de verzekering van eenen russischen grensbewoner, dat de moerassen en poelen gedurende de maanden *April* en *Mei* volstrekt ongenaakbaar waren, van dat voornemen afgehouden. Midelerwyl bleven de Zweden gerust, als of er niets voorviel, in hunne legerplaatsen: weldra begonnen echter onder de sober gerantsoepeerde en tegen de vinnige koude niet genoegzaam gedekte troepen aanstekende ziekten te heerschen, die in eenen korten tijd schier het derde gedeelte der armee wegsleepten.

Terwijl geheel *Zweden* over den ontmoedigenden aanvang van dezen oorlog in eene diepe neerslagtigheid was verzonken, viel de merkwaardige omwenteling in *Petersburg* voor, die *Peters* jongste dochter, *Elizabeth*, ten troon

troon verhief. Men spoedde zich, deze belangrijke gebeurtenis aan het zweedsche leger en het hof van *Stockholm* bekend te maken. De nieuwe keizerin gaf de stelligste verzekeringen van hare vredelievende gezindheid. De generaal *Löwenhaupt*, die het opperbevel in *Finland* voerde, vaardigde een manifest uit, waarin hij verklaarde, het oogmerk te hebben, met zijne troepen *Rusland* van het vreemde juk te bevrijden en de keuze van den regtmatigen regent krachtdadig te bevorderen. Ook werd er tusschen de beide mogendheden, op het voorstel van den franschen minister, *Chetardie*, een wapenstilstand gesloten. Men onderhandelde: de keizerin was bereidwillig, de oorlogskosten te betalen: de Zweden begeerden ten minste *Wiborg* terug. Intusschen wonden de Russen tijd, om zich behoorlijk toe te rusten, braken, zoodra zij gereed waren, onverwijd op, en verspreidden in *Finland* een manifest, 't welk den Finnen vrijheid en zelfstandigheid aanbood. *Finland* zou een scheidsmuur tusschen *Zweden* en *Rusland* zijn, ten einde in het vervolg de oorlogen tusschen die twee mogendheden voor te komen. Dat manifest werd trouwens van de zweedsche zijde wederlegd, doch men ondersteunde die wederlegging niet met wapenen. Nu veroorzaakte het opzeggen van den wapenstilstand in het

zweedsche leger eene ongeloofelijke verslagenheid en deze wederom eene jammerlijke verwarring: *Löwenhaupt* verloor alle zijne tegenwoordigheid van geest. — *Finlands* plaatselijke gesteldheid is zoodanig, dat zelfs eene zeer kleine magt zich niet alleen voet voor voet tegen eene groote armée verdedigen, maar ook derzelve doordringen op velerlei wijzen, zoo niet geheel, beletten, ten minste zeer lang vertragen kan. In weerwil van hunne aanmerkelijke verliezen waren de Zweden thans wederom 20000 man sterk: hunne artillerie was talrijk, en zij werden door eene galeivloot ondersteund, die de russische verre overtrof. Doch onverwinnelijke posten liet men genoegzaam onbezet; wijl de bevelhebbers geene order tot verdediging hadden. Een overste-luitenant, die eene kleine schermutseling met eenige Kozakken zoo gelukkig bestuurde, dat hij volstrekt geen man van de zijnen verloor, werd als een held van de eerste grootte bewonderd. Bij de snelle voortgangen, welke de Russen maakten, vlugten zoo vele personen naar *Zweden*, dat er eene bijzondere kommissie tot hunne ondersteuning benoemd en door het gansche rijk eene inzameling, ten hunnen voordeele, gedaan werd. *Löwenhaupt* trok van de eene plaats naar de andere terug, en geraakte eindelijk bij *Helsingfors* in zulk eene on-

ongunstige stelling, dat hij zich van twee kanten ingesloten en geenen terugweg meer open zag. Nu begon de rijksraad te *Stockholm* van hunne verkeerde keus overtuigd te worden: men zond eenen overste af, om de generaals in hechtenis te nemen, wier gebrek aan kunde en vastberadenheid de eer van het vaderland bezwalkt en eene dappere armee opgeofferd had. Doch er was niets meer te herstellen: vruchteloos deed de generaal *du Bousquet* het mannelijke voorstel, om zich met de wapens in de vuist eenen doortogt te banen: de officieren beweerden de onmogelijkheid van zulk een waagstuk en drongen op eene kapitulatie aan, die dan ook den 4 *September* 1742 tot stand kwam. De zweedsche troepen zouden naar *Zweden* terug trekken: de finlandsche regementen (derzelver sterkte bedroeg 12000 man voetvolk en 2000 ruiters) moesten de wapenen nederleggen, naar hunne haardsteden terugkeeren en beloven, zich onder de heerschappij der keizerin als vreedzame onderdanen te gedragen: de voortreffelijke artillerie werd den vijand overgegeven. — „ *Voor de eerste maal* — zegt de graaf *Härd* — *was ik getuige van dat treurige schouwspel: maar het is voor mij volstrekt onbegrijpelijk, dat mannen van eer, wier ziel nog slechts eenige kracht bezit, in zulke gevallen*

len

len zich niet liever tot den laatsten drop-
pel bloeds verdedigen, dan zich aan eene
zoo vernederende kapitulatie te onderwer-
pen." (*).

Ditmaal was *Finlands* lot minder hard, dan in de vorige oorlogen. De russische generaals waren veel menschelijker en hielden eene strenge krijgstucht. Ook geschiedde de inval zoo ordelijk en geregeld, dat de landbouw er bijna niets door leed: de vorderingen van wagens en paarden werden, zoo veel mogelijk, gematigd: de nagedachtenis van den waarlijk edelen generaal *Keith*, die alle strooppartijen, alle baldadigheden voorkwam en belette, zal nog door den laten naneef der Finnen dankbaar gezegend worden. In *Oesterbottn* voerde de generaal-majoor *von Kindermann* het bevel: deze deed de stenden dier provincie zamenkomen en droeg hun het bestuur op. Wegens zijne onverbidelijke gestrengheid en zucht voor orde noemden de huzaren hem den god der Oestbottniers. Intusschen was het onderhoud van zoo

vele

(* *Memoires d'un gentil homme Suedois* (den graaf *Hård*) Berlin 1788. p. 12--42. *Lagerbring svea rikes historia i sammandrag*. V. S. 31. Verscheidene toenmaals in het licht verschene gelegenheidsgeschriften en oorkonden, aangehaald in *Warmholz Biblioth. histor.* Vol. XI, pag. 31 seqq.

vele troepen voor het land ten uiterste drukkend; ja, het zou zelfs door den slechten oogst ten eenemaal onmogelijk geweest zijn, indien de keizerin geen meel overgezonden en de landlieden uit hare magazijnen van koren voorzien hadde. Gelukkig werd de hooibouw in 1743 door de vroege lente niet weinig begunstigd, zoodat de russische kavallerie hare paarden op de weiden kon voeren. Gedurende dezen tijd lieten de Russen geheel *Finland* en alle enkele distrikten militair-topographisch opnemen (*).

Door de benoeming van den hertog *Adolf Fredrik van Holstein Gottorp* tot troonopvolger werd het russische hof gunstiger voor *Zweden* gestemd, en de te *Abo* aangeknoopte vredesonderhandelingen hadden weldra eenen gewenschten uitslag: den 7 *Augustus* 1743 werd de vrede geteekend. De russische grenzen zouden zich tot aan den *Kymmene* uitstrekken, en eene streek lands van 226 vierkante mijlen met eene bevolking van ongeveer 70000 zielen werd aan *Rusland* afgestaan. Ofschoon nu juist dat afgestane distrikt wel het allermeest door de verwoestingen van den oorlog geleden hadde, verloor *Zweden* echter nog alle zijne overige vestingen op de russische gren-

(*) *Abo-Tidningar* 1791. n. 37 en 38.

grenzen, *Friedrichshamm*, *Nyslott*, *Willmanstrand*, en behield slechts eene grensline, die ligt aan te tasten, maar moeilijk te verdedigen was. De boeren in *Sawolax* en *Carelïen* verloren door den afstand van deze steden en vestingen alle gelegenheid, om hunne produkten in de nabijheid te kunnen slijten; want de uitvoer was niet langer vergund. Wel is waar, er zouden in deze nieuwe landstrecken steden aangelegd worden; doch slechts na verloop van vele jaren zouden die den inwoners hun verlies hebben kunnen vergoeden: zij waren derhalve genoodzaakt, den sluikhandel te drijven. Voor de verlorene versterkte plaatsen werd in 1749, onder het opzigt van den graaf *Ehrensvärd*, op zeven eilanden *Sveaborg* aangelegd, eene door de natuur onoverwinbare vesting. De kleine of zoo genaamde *scherenvloot* werd insgelijks zoo doelmatig ingerigt, dat men voor de kusten in het vervolg volkomen onbezorgd kon zijn.

In 1752 deed de toekomstige troonopvolger, *Adolf Fredrik*, eene reis door *Finland*, over welke hij aan den rijksraad een zeer uitvoerig berigt inzond, 't welk zijnen ijver en zijn doorzigt tot de grootste eer verstrekt, en nog meer de onmogelijkheid doet betreuren, die hem als koning belette, voor de welvaart van zijne landen zelf werkzaam te zijn. Hij vertrok ter zee

zee naar *Sveaborg* en keerde door *Nyland*, *Finland*, *Oesterbottn* over *Tornea* naar *Stockholm* terug. In het zuiden vond hij het land tamelijk goed bebouwd; echter ontdekte hij over het geheel in de landhuishoudkunde nog zeer vele gebreken: het rockeloos bederven der bosschen moest voorgekomen en de landman tot het bebouwen van weiden aangemoedigd worden. De huisselijke inrigtingen van den gemeenen boer schenen hem overal ten uiterste gebrekkig te zijn: inzonderheid waren eene betere zedelijke opvoeding en een zindelijkker onderhoud der woningen, zijns oordeels, twee voorname punten ter bevordering van *Finlands* wezenlijke welvaart. De regtschapenheid der Oestbottniers en de noeste vlijt, welke zij aan hunne akkers besteedden, gевieleden den prins ongemeen: slechts oordeelde hij het bovenmatige *swedjen* en teer branden voor den akkerbouw hoogst nadeelig: ook vond hij nog vele moerassen, die tot weilanden konden gemaakt worden. De schrale bevolking merkte hij met een innig leedwezen op; en bovendien werd hij volkomen overtuigd, dat de inwoners te arm waren, om alle de verbeteringen te ondernemen, welke het land wezenlijk behoefde. De kinderpokken rigtten vreeselijke verwoestingen aan, waartoe het gebrek aan geneesheeren en geneesmiddelen zeer veel bijdroeg.

droeg. Ook de gebreken, die in het huishoudelijke bestuur der steden allengs waren ingeslopen, ontgingen zijn scherpziend oog niet.

De strenge winters, die bijzonder sedert 1759 invielen (in dat jaar werden alle de vruchtboomen door het gansche land jammerlijk beschadigd), veroorzaakten telkens eenen slechten oogst, waarbij nog de nieuw ontstane oorlog in *Pommeren* tegen de *Pruissen* en de financiële maatregelen sinds 1756 kwamen, die *Zweden* met slecht papieren geld overstroomden en de gereede penningen eensklaps uit den handel deden verdwijnen. Door alle deze omstandigheden steeg de prijs der koopwaren tot eene ongewone en geheel onevenredige hoogte.

Intusschen strekte de regering hare zorg ook tot *Finland* uit; ten minste poogde zij het door diezelfde middelen in bloei te brengen, waardoor men *Zweden* tot het hoogste toppunt van nationale welvaart hoopte op te voeren. Er zouden fabrieken aangelegd worden, en hun, die reeds fabrieken hadden en ze derwaarts wilden verplaatsen, werden aanzienlijke ondersteuningën toegezegd. Inzonderheid begunstigde men den vlasbouw en het vlasspinnen. Te *Wadstema*, waar zich vreemde fabrikanten met der woon hadden nedergezet, zouden eenige finlandsche huisgezinnen op 'slands kosten in de betere bereiding van het vlas onderwe-

zen

zen worden. In 1762 werd er een plantaadje-directeur aangesteld, onder wiens opzigt men allerlei heilzame kruiden en gewassen zou aanplanten, terwijl hij vooral de stedelingen zou aanmoedigen, om den handel in die kruiden tot eenen tak van hun bestaan te maken, hen tevens in de kennis van dezelve onderrigten, zaad onder hen uitdeelen enz. Insgelijks had hij het bestuur over de hennep-, de vlas- en weideteelt. Eene naauwkeurige meting van het land, ten voordeele der onderscheidene gemeenten, was reeds in 1756 besloten: in 1762 werd daarover eene nadere verordening uitgevaardigd en eener bezending uit de stenden het oppertoezigt over dezelve aanbetrouwd. *Björneborg, Nystadt, Raumo, Nädendal, Ekenäs* en *Borgo* ontvingen in 1765 de vergunning, om met alle, aan de Oostzee liggende steden handel te mogen drijven; en der steden *Wasa, Oud-Carlby* en *Uleåborg* werd eene volkomene stapelvrijheid toegestaan. De haven van *Wasa* zou naar *Kasko* verlegd worden, en tevens besloot men, die stad zelve met der tijd derwaarts te verplaatsen. — Door de volijverige bemoeijingen der geestelijkheid verscheen er ook eindelijk eene nieuwe uitgave van den bijbel, die op kosten der gezamenlijke finlandsche kerken gedrukt was: zelfs de russische gemeenten droegen door talrijke voorschotten niet weinig

tot het wel slagen van deze onderneming bij: de vertaling zelve werd nogmaals nauwkeurig nagezien en verbeterd. Wijl echter de akademiedrukkerij van *Abo* niet in staat was, om een zoo omslagtig werk te leveren, zond een stockholmsch boekdrukker de noodige letters, gereedschappen en werklieden naar *Abo*. In 1758 was de druk voltooid: het formaat (groot 4^{to}) is tot het gebruik in de kerken zeer geschikt, de letter en het papier zijn goed: met één woord, de geheele uitvoering verdient lof. De oplage was 4500 exemplaren, die alle in zulk eenen korten tijd verkocht werden, dat reeds zestien jaren daarna (1776) de toenmalige eigenaar van de akademiedrukkerij te *Abo* zich genoodzaakt zag, eene derde uitgave ter pers te leggen, op welke 9000 exemplaren gedrukt werden. — In 1759 verscheen ook voor de eerste maal eene finlandsche vertaling van het zweedsche wetboek onder den titel: *Ruotzin Waldacunnan Laki* (*Zweedsche Rijkswetten*) te *Abo* in 8^{vo}, vervaardigd door den namaligen *lagman E. J. Paleen*, die zich daardoor bij het volk, bijzonder in de binnenste deelen van het land, waar men der zweedsche taal niet kundig was, ten hoogste verdienstelijk maakte; terwijl deze onderneming tevens een bewijs opleverde, dat de finlandsche taal beschaafder en rijker geworden was.

De eerste jaren der regering van *Gustaaf III* waren, even als voor geheel *Zweden*, zoo ook voor *Finland* een tijd van afwisselenden voor- en tegenspoed. In 1775 bezocht hij voor het eerst dit gedeelte van zijn rijk en doorreisde de meeste plaatsen van *Finland*. Verscheidene maatregelen, welke hij tot bevordering van den bloei dezer provincie nam, werden aldra met de heilzaamste gevolgen bekroond. In de manier van de belastingen over de inwoners te slaan en dezelve te heffen, maakte hij voordeelige veranderingen: de verdeling der gemeenteweiden werd insgelijks nadrukkelijk voortgezet, en in 1775 verscheen daarover nogmaals eene stellige verordening, die tevens den nieuwen kolonisten, die zich hier met der woon nederzetten, zeer begunstigde. Tegen het zoo genaamde *kyttjen*, 't welk voor de akkers zoo schadelijk is, deed hij een streng verbod uitgaan: ook het *swedjen* moest beperkt worden. Geheel *Finland* werd op nieuw in zes gouvernementen verdeeld, en de residentie van iederen stadhouder in het middelpunt van zijn regtsgebied verplaatst, ten einde hij het aan zijn bestuur toevertrouwde distrikt des te gemakkelijker zou kunnen overzien. Voor een zoo groot en uitgestrekt land was één hofgerigt niet toereikend, te minder, daar het uit slechts zeer weinige leden bestond.

Eene menigte zaken bleef onafgedaan, en daarover kwamen vele en gegronde klagten in. Dit deed derhalve den koning besluiten, een nieuw hofgerigt te *Wasa* op te rigten, 't welk uit eenen voorzitter, twee raden en vijf bijzitters zou bestaan en over *Uleaborg* met *Kusamolapmark*, *Wasalän*, *Sawolax* en *Carelien* regt spreken. Den 28 Junij 1776 werd dat hof op het koninklijk slot te *Stockholm* plegtig ingesteld, en in eene voortreffelijke redevoering betuigde *Gustaaf* zijne welwillende genegenheid voor het brave finlandsche volk en zijnen wensch voor deszelfs bloei en welvaart met de hartelijkste en levendigste woorden (*). —

Eerbiedigt — zeide hij onder anderen tegen de nieuw benoemde regters — *de voorregten van den adel; doch duldt tevens niet, dat de nijvere landman door dezelve onderdrukt of zelfs in het geringste benadeeld worde.* — De grenzen tusschen de regtsbannen werden op nieuw bepaald en het getal van de leden der lagere geregten vermeerderd. Ook voor de gezondheid van het volk zorgde hij vaderlijk: op verscheidene plaatsen, die te voren van alle geneeskundige hulp ten eenemaal ver-

sto-

(*) Men vindt deze redevoering in het eerste deel van zijne werken, door mij in het hoogduitsch vertaald. S. 200.

stoken waren geweest, werden provinciale geneesheeren aangesteld. Nieuwe steden en vlekken werden aangelegd en met onderscheidene privilegien begiftigd: (*Kasko, Knopio en Tammerfors*). In 1780 werd *Tawastehus* naar een gezonder en geschikter oord verlegd en den handwerkers, die zich daar met der woon nederzetten, een zeker getal vrijaren vergund. Tot verligting van den binnenlandschen handel deed *Gustaaf* vele nieuwe en breede wegen naar de verst afgelegene provincien leiden, die voormaals bijna ontoegankelijk waren. Ook maakte men thans een begin met den loop van verscheidene rivieren eene doelmatigere rigting te geven; doch ongelukkig was *Gustaaf* niet genoegzaam in de staathuishoudkunde ervaren, om ondernemingen van dezen aard met den vereischten nadruk te ondersteunen en ten uitvoer te brengen. Door het bouwen van nieuwe pachthoeven, door den vrijen korenhandel en het algemeen aanleggen van magazijnen, 't welk inzonderheid voor de hooge landstreken zeer nuttig was; wjl het aan dezelve een gemakkelijk vertier van haar koren verschafte, werd de akkerbouw ongemeen bevorderd. Van jaar tot jaar kon er eene grootere menigte koren uitgevoerd worden; daar men integendeel te voren genoodzaakt was geweest, jaarlijks vreemde granen in te voeren. Van de maatregelen,

welke de koning tot verlevendiging en veiligheid van den zweedschen handel nam, oogstten ook de finlandsehe steden en scheepsreders aanzienlijke voordeelen in, bijzonder sedert den noord-amerikaanschen oorlog, die aldra voor *Finlands* koophandel een bloeiend tijdvak opleverde.

Intusschen liepen er zoo vele binnen- en buitenlandsche aanleidingen zamen, dat *Gustaaf* het verleidelijke vooruitzicht van de heldenkroon te verwerven, die meest alle zijne voorvaderen versierd had, niet kon wederstaan, en vrij onbedachtzaam tot eenen oorlog met *Rusland* besloot. Wat ook de oogmerken van die mogendheid voor het toekomende zijn mogten, was het echter toen de tijd niet, om aan derzelve uitvoering te denken. Onbetwistbaar was *Gustaaf* de aanvallende partij, en *Ruslands* toestand in 1788 scheen zijn ontwerp ongemeen te begunstigen. Hoe het zij, voor den regterstoel der gezonde staatkunde is zijne nagedachtenis geregtvaardigd: hij kon vooruitzien, dat de zelfstandigheid van zijn rijk vroeg of spade door *Ruslands* kolossale magt vernietigd zou worden: het oogenblik was daar, waarin hij meer dan waarschijnlijk op eenen gelukkigen uitslag van zijne onderneming mogt rekenen: slechts dáárin verdient hij misschien berispt te worden, dat hij zijne
krach-

krachten niet beter vereenigde en niet doelmattiger en beslissender gebruikte. Aan de russische grenzen werd eene aanzienlijke krijgsmagt zaamgetrokken, eer *Rusland* zich ter verdediging kon toerusten: groote ondernemingen zouden volkomen geslaagd zijn, indien men slechts van den kant der *Zweden* voor de onontbeerlijkste benoodigdheden gezorgd hadde: doch zonder geschut, zonder krijgsbehoeften, zonder levensmiddelen was het allezins onmogelijk, in een onbewoond, onvruchtbaar land door te dringen, 't welk den soldaat volstrekt geen onderhoud kon verschaffen.

Over het onbeperkte gezag, 't welk *Gustaaf* zich aangematigd had, heerschte onder den finlandschen adel dezelfde ontevredenheid, als onder den zweedschen: gaarne zou deze de koninklijke magt meer beperkt en de oude staatsregeling wederom hersteld gezien hebben. Door russische ondersteuning vleide men zich, dezen wensch het gemakkelijkst te zullen bereiken, en de tegenwoordige gelegenheid scheen daartoe bij uitstek gunstig te zijn. Over het geheel kon de finlandsche adel onder de russische regering op regten en vrijheden rekenen, die voor denzelfden van zeer veel belang waren; en met den dekmantel van vaderlandsliefde konden immers zelfs de baatzuchtigste oogmerken bekleed worden. Een groot gedeelte van de in de

finlandsche armee dienende officieren had in *Finland*, de een meer de ander minder, vaste eigendommen. Nam nu de oorlog eenen ongunstigen keer, dan waren hunne goederen en hooften 't eerst aan de roof- en plunderzucht des woesten vijands bloot gesteld: hun persoonlijk belang bragt derhalve onmiddellijk mede, dat zij eenen oorlog afkeurden, dien de koning nog daarenboven, tegen de staatsregeling aan, zonder de toestemming der stenden ondernomen had; ofschoon, naar zijne verzekering, de Russen, en niet hij, de vijandelijkheden begonnen hadden. Onder deze omstandigheden zal men zich toch niet over het zonderlinge verbond te *Anjala* verwonderen, ten gevolge van 't welk de officieren eenparig weigerden, over de grenzen te trekken, en op eigen gezag onderhandelingen met *Rusland* openen. De koning bevond zich in de nabijheid en was van alles onderrigt: op het leger hadden de gezindheden der bevelhebbers volstrekt geen invloed: de soldaat brandde van begeerte, om zich met de Russen te meten. Intusschen kon de zamenzwering door spoedige en krachtadige middelen nog ligtelijk in hare geboorte gesmoord worden. *Gustaafs* hoog gespanne verwachtingen, met welke hij den krijg ondernomen had, waren vrij wat lager gestemd; doch hij was reeds te ver ge-

gaan;

gaan, om thans terug te kunnen treden. Aan deze zoo genaamde zamenzwering kon immers de schuld van de mislukte onderneming toegeschreven worden, en de koning wist haar meesterlijk tot zijne bijoogmerken te gebruiken. Onder de deelnemers bevonden zich eenige overdrevene heethoofden, die de onuitvoerlijkste plannen koesterden: sommigen wilden eenen nieuwen, of liever den ouden aristokratischen regeringsvorm weder invoeren, anderen *Finland* van *Zweden* afscheiden: onder russische waarborg (*garantie*) zou er eene finlandsche republiek met veel uitgestrektere grenzen gesticht worden. De verdedigers van dit ontwerp beschouwden *Finlands* vereeniging met *Zweden* als eene bron van afwisselende ellende en ongelukken: *Finlands* ligging maakte het tot een eeuwigdurend oorlogstoonel: nauwelijks begon het, zich van de voormalige rampen eenigzins te herstellen, of het werd aldra in eenen oorlog gewikkeld, die het wederom eeuwen terugzette: slechts wanneer *Finland* gedurende eene reeks van jaren van den geesel des vernielenden krijgs bevrijd was, zouden zijne velden met eenen weligen oogst prijken, de neringen en handteringën bloeijen en de koophandel zijne hayens verlevendigen: ligter en eerder kon het Zuiden, na geledene schaden, het hoofd weder opbeuren: slechts weinige jaren waren

daar genoegzaam, om de sporen van den aller-
 verwoestenden oorlog geheel uit te wisschen:
 doch dit was geenszins het geval onder de
 pool, in een land, 't welk met eenen winter
 van bijna acht maanden te kampen heeft. —
 Door zulke en dergelijke gronden poogden zij
 hunne luchtkasteelen ook bij het volk aan te
 prijzen, 't welk echter, niet verblind door den
 patriottischen glans, waarin het eigenbelang
 zich zoo kunstig hulde, den Zweden en hun-
 nen koning dankbaar getrouw bleef (*).

De plotselinge inval, waarmede de Deenen
Bohus bedreigden, was voor *Gustaaf* eene
 gewenschte gebeurtenis: hij verliet *Finland*;
 want de verdediging der westelijke grenzen
 vorderde noodwendig zijne tegenwoordigheid.
 Intusschen was het tijdstip voorbij, waarin
 snelle en verrassende maatregelen misschien
 eenen glorieijken uitslag hadden kunnen te
 weeg brengen. Uit alle de deelen van het
 onmetelijke russische rijk snelden troepen naar
 de bedreigde punten: weldra waren de we-
 derzijdsche krachten niet alleen gelijk, maar
 aan den kant der Russen veel sterker en ge-
 duchter. Roemvol was de kamp voor de
 zweed-

(*) Zie de *Verhandeling over Gustaafs leven, karakter
 en invloed op zijnen tijd*, achter het derde deel van
 zijne Werken, door mij vertaald.

zweedsche dapperheid (*). Geen zweedsch-russische oorlog werd in *Finland* zoo weinig gevoeld: de naaste grensplaatsen-alleen werden door zijne verwoestingen getroffen. Over het algemeen bleef de welvaart van het land ongestoord: alle deszelfs voortbrengselen werden voor de armee opgekocht en duur betaald: er kwamen aanzienlijke sommen in omloop: de bevolking leed trouwens niet zoo zeer door het verlies in de onderscheidene veldslagen en gevechten, als wel voornamelijk door vele gevaarlijke ziekten en de jammerlijke onkunde der geneesheeren; doch die schade was in weinige jaren wederom hersteld. De vrede te *Wärälä*, den 14 *Augustus* 1790, veranderde niets, noch met opzigt tot de grenzen, noch in de overige betrekkingen: hij was geheel en al op dien van *Abo* gegrond.

Onder de regering van 'skonings zoon *Gustaaf Adolf IV* nam de bloei van het land meer en meer toe: de industrie ontwaakte, eene vaderlandlievende geestdrift bezielde alle *Finnen*, men beijverde zich, onvruchtbare streken vruchtbaar en schadelijke moerassen droog te maken, de voortbrengselen van den grond te vermenigvulden en nieuwe bronnen van bestaan

(*). Zie de brieven van den koning aan *Stedingk*, *Armfeld*, *Klingsporr*, *Pellet*, *Ruut* enz.

staan te openen. De braafste en aanzienlijkste mannen vereenigden zich onder den naam van finlandsche *oekonomische societeit*, om gemeenschappelijk het welzijn en de beschaving van hun vaderland te bevorderen: hunne eerste zamenkomst had plaats den 1 *November* 1797. Den 4 *Februarij* 1798 nam de koning deze nuttige societeit in zijne hooge bescherming, en weldra werd zij het middel, waarvan de regering zich, tot de uitvoering van schoone en *Finlands* welvaart beoelende ondernemingen bediende. Ook konden die middelen aan geene bekwanere handen toevertrouwd worden, dan aan mannen, die het land en deszelfs bewoners grondig kenden, die wisten, waarin deszelfs voornaamste behoeften bestonden, die door hunne edele bemoeijingen en uitstekende bekwaamheden de achting en liefde hunner medeburgers verworven en op hunne eigene goederen bewijzen van verbeteringen en nuttige uityindingen gegeven hadden, die eene algemeene navolging verdienden. Bovendien wendde deze societeit niet minder hare pogingen tot eene doelmatige beschaving van het volk aan: er werden prijzen uitgelooft voor bevattelijke onderrigtingen ter meerdere volmaking van de landhuishouding: de beste, op die prijsvragen ingekomene antwoorden deed zij op hare kosten drukken en om niet onder de min

gegoede landlieden verspreiden. Personen, die door vlijt en eenen onderzoeklievenden geest in hun beroep uitmunten, moerassen of wilderissen vruchtbaar maakten, niet geachte of nieuwe, van elders ingevoerde voortbrengselen aankweekten en in algemeen vertier bragten, ontvingen daarvoor aanmoedigende belooningen. Door de ijverige medewerking van deze sociëteit werd almede de weldadige uitvinding der koepokken, tot wier algemeene invoering de koning haar bestuur jaarlijks 2000 rijksdaalders schonk, tot in de verst afgelegene oorden der provincie verbreid. Edele vaderlanders stelden haar door aanzienlijke geschenken en legaten in staat, haren werkring meer en meer te verwijden: zij zorgde ook voor eene betere inrigting der volksscholen, inzonderheid op het platte land. Sedert 1801 gaf de koning aan het bestuur jaarlijks eene andere som van 1000 rijksdaalders, om daardoor den aardappelenbouw, zoo veel mogelijk, te bevorderen. Tot het diepen der finlandsche rivieren werd in 1799 eene commissie uit mannen aangesteld, die in het land woonden en de grondigste kennis van hetzelfde hadden: voor den daartoe noodigen arbeid bewilligde de koning eene jaarlijksche som van 6000 rijksdaalders en 500 werklieden.

Gustaaf IV bezocht *Finland* herhaalde malen: 't laatste in 1802, vergezeld door zijne

gemalin, bij welke gelegenheid hij den grondsteen tot een nieuw, prachtig gebouw legde, 't welk hij aan de akademie van *Abo* wijdde, en 't welk deze, sinds hare stichting, voelbaar gemist had. Overal werd hij door het luide en ongeveerinsde vreugdegejuich van het volk ontvangen: ieder noemde hem zijnen weldoener en beschermer: zelfs tot in de verst afgelegene oorden zette hij zijne reis voort, ten einde die zoo schaarsch bezochte plaatsen aanschouwelijk te leeren kennen. — De om dezen tijd gerezene twisten over de grensscheidingen schenen trouwens, het land met eenen nieuwen oorlog te dreigen; doch die donkere wolken trokken gelukkig voorbij. Met welke zoete gewaarwordingen moest de koning overal de sporen van nijverheid, tevredenheid en algemeene welvaart ontdekken! — Met ieder jaar nam de bevolking toe, en met haar vermeerderden ook alle de voortbrengselen van het land. In eenige oorden mislukte, wel is waar, door het ongunstige weder nu en dan de korenbouw; doch de overige distrikten waren genoegzaam in staat, de behoeftige provintien te ondersteunen: de vreesselijke jaren, met welke de zeventiende eeuw voor *Finland* eindigde, hernieuwden zich niet.

De beschaving van den geest maakte insgelijks belangrijke vorderingen. De hooge school te

Abo

Abo kon met hare zusters in *Zweden* gerust wedijveren: in eene vreedzame afzondering vormden zich hier mannen, die hunner eeuw tot wezenlijke sieraden verstrekten. Hier onderwezen en arbeidden een *Kalm*, de leerling van *Linnaeus*, dien de wijsbegeerte naar *Noord-Amerika* voerde, een *Gädd*, die zich in de landhuishoudkunde bij zijn vaderland zeer verdienstelijk heeft gemaakt, een *Porthan*, een *Calonius*, een *Menander*, een *Tengström*, een *Planman*, een *Schulten*, een *Hällström* en meer andere mannen, wier namen in de jaarboeken der geleerdheid altijd met luister zullen prijken, en wier roem zoo veel te grooter is, daar zij het gebrek aan verscheidene hulpmiddelen, welke hunne omstandigheden hun ontzeiden, door eigene krachten en ijver wisten te vergoeden. Zelfs de kunsten vonden hier een minzaam onthaal. Vele der eerste vernuften uit de schitterende dagen van *Gustaaf III* vormden zich te *Abo*: de golven der *Aura* luisterden naar *Kellgrens* eerste luitspel: *Clewberg* (geadeld *Edelcranz*) werd uit *Abo* naar *Zweden* beroepen, en nog telt *Finlands* hoofdstad onder hare burgers een' der uitmuntendste dichters *Franzen*, wiens gezangen zich door hun nationaal karakter en hunne eigendommelijke schoonheden, die door geene verkeerde navolging van fransche beuzelarijen besmet zijn,

bo-

boven vele voortbrengselen van onze dichters-
eeuw allervoordeeligst onderscheiden.

In de stormen, die het zuiden beroerden, die *Europa's* schoonste oorden in eene akelige woestenis dreigden te verwandelen, bij de sombere vooruitzichten, door welke geen straal van hoop drong, blikte menig oog met eene weemoedige traan verlangend naar uwe bakermat, gij edel en getrouw volk! In gezegender wereldstreken ontwaakte de zucht naar uwe kusten en bosschen, welke de vrede omzweefde, waar het altaar der huisselijkheid nog onontheiligd stond, naar uwe hutten, in welke het den bewoner, onder de bescherming der vrijheid, vergund was, voor zich en de zijnen te leven! — Doch onbestendig is 's menschen geluk, nog onbestendiger 's menschen wil: het helder gestarnte, 't welk over u lichtte, werd plotseling verduisterd: uwe zoete genoegens verwoestte op nieuw een oorlog, die eensklaps op uwen bodem uitbarstte. O dat, wanneer de band, dien beproefde trouw en hartelijke dankbaarheid eenmaal knoopten, gewelddadig mogt vaneen gereten worden, uwe beheerschers datgeen worden, wat *Zwedens* fiere koningen voor u waren, en het zaad der beschaving en der vrijheid, 't welk zij onder u zaaiden, zich tot steeds schoonere vruchten ontwikkelde!

TWEEDE AFDEELING.

Algemeen tafereel van Finland en de Finnen.

I.

Finlands naam, ligging, grenzen en uitgestrektheid.

Finland is de duitsche naam, dien men het land misschien om zijnen moerassigen grond heeft gegeven (*fennen*, *moerassen*, *veengronden*): de inboorlingen noemen het *suomema*, welke benaming men van het woord *suo*, *moeras*, heeft pogen af te leiden en den duitschen naam voor eene vertaling van hetzelfde uit te geven; doch in dat geval zou het *suomaa* moeten heten. De eigenlijke beteekenis van het woord is door verloop van tijd verloren geraakt (*). — *Finland* ligt tegenover *Zweden* tusschen den $60-66^{\circ}$ breedte en den $57^{\circ} 20'$ en $49^{\circ} 50'$ lengte. In het zuiden wordt het door de finlandsche en in het oosten door de bottnische golf omspoeld. In het noorden grenst het aan *Oesterbottn* (**)

en

(*) Even zoo min stemmen de afleidingen van *suomus*, eene *vischschubbe*, of *suoma*, *gunst*, met den aard der taal overeen.

(**) Anders *Ostro-Bohnia* genoemd.

en *Lapland*; in het oosten aan het russische rijk, en wel noordelijk aan het gouvernement *Archangel*, waar eene keten van noordelijke alpen eene natuurlijke grensline vormt. De zuidelijke grensscheiding was door den te *Abo* gesloten vrede bepaald, maar niet naauwkeurig genoeg aangewezen. Zij bestond uit drie deelen. Eerst werden er twee linien ten westen van *Nyslott* getrokken, vervolgens nog eene andere linie twee mijlen ten noorden van *Nyslott*, vanwaar de grenzen in eene regte lijn voortliepen tot aan het *Tetriensuo*, (*korhoenenmoeras*) 't welk reeds van oude tijden *Carelien*, *Nyslott* en het russische gebied van elkander scheidde, en waar een grijze, zware pijnboom tot eenen grenspaal diende. Naar het zuiden werd de linie zoo ver getrokken, dat zij aan de voormalige *Länegrenzen* (*) tusschen *Kymmenegård* en *Nyslott* stiet, en deze maakte het tweede gedeelte uit; terwijl het derde zich langs de rivier *Kymmene* uitstreckte. — Tusschen *Zweden* en *Rusland* waren verschillen ontstaan: I. over de uitmeting der beide mijlen ten westen van *Nyslott*; II. over de wezenlijke oude grensscheiding, die, gedurende de zweedsche tijden,

tus-

(*) *Läne*, een zweedsch woord, 't welk een *bestuur* beteekent. In zoodanige *länen* zijn in *Finland* de onderscheidene provintien verdeeld. — *Vert.*

tusschen de provintien *Kymmenegård* en *Nyslott* was geweest, en eindelijk III. over de eilanden in den *Kymmene*. De vrede van *Wärälä* had daaromtrent volstrekt niets bepaald: in het alliantietraktaat van *Drottningholm* (van den 19 October 1791) werd echter uitdrukkelijk bedongen en vastgesteld, dat er eene betere en naauwkeurigere regeling van de grenzen zou plaats hebben, die nogtans nooit tot stand is gekomen: de Russen be-
weerden, dat de schuld aan de eigenzinnigheid der zweedsche kommissarissen lag: en de Zweeden verweten den Russen hetzelfde. — Op een plekje gronds van ongeveer anderhalve vierkante mijlen, 't welk de eigenlijke twist-appel was, lagen twintig hoeven, wier bewo-
ners sinds 1745 volstrekt geene belastingen betaalden, maar alleen der geestelijkheid in de zweedsche kerspelen *Randasalmi* en *Kärimäki* hare gewone schatting opbragten: en desniettemin zijn die lieden nog tegenwoordig zoo arm, dat zij nauwelijks hundagelijksch brood hebben: voormaals hadden zij ook geene regters, en de misdadigers hielden zich, om de straf te ont-
gaan, dan in het zweedsche, dan weder in het russische gebied op: vervolgens werden zij aan eene gemengde regtbank onderworpen, die half uit russische, half uit zweedsche bij-
zitters bestond.

Van het noorden naar het zuiden is *Finland* nagenoeg tachtig duitsche mijlen lang; doch strekt zich naar het oosten veel verder uit: het heeft eene breedte van dertig (op eenige plaatsen is het zelfs nog smaller) tot vijf en zestig mijlen: de platte grond bedraagt volgens sommigen (*Wetterstedt*) 5451, volgens anderen (*Djurberg*) 4568 geographische vierkante mijlen.

II.

Gebergten, rivieren, stroomen enz.

De bergketen, die ten westen van de Oostzee tusschen *Zweden* en *Noorwegen* doorloopt, strekt zich ook gedeeltelijk zijdelings naar het oosten uit. Eerst neemt zij hare rigting langs de *Lapmarken*, welke zij van *Rusland* scheidt, en vervolgens door *Oesterbottn*, waar zij de grenzen tusschen de kerspelen *Sottkamo* en *Paldamo* en *Rusland* vormt. Bij *Kojwataipal* scheidt zich een breede zijrug van haar af, verdeelt door verscheidene takken de vele en groote stroomen, die het land doorsnijden, en leidt ze, langs bijzondere uitwateringen, in zee. Het eigenlijke hoofdgebte (*Maanselkä*) strekt zich van *Kojwataipal* eerst naar het westen uit, scheidt *Caja-*

na-

naborg van *Sawolax* en *Carelien*, wendt zich dan zuidwaarts en vormt de grenzen tusschen *Oesterbottn* en *Sawolax*, zoo dat *Oesterbottn*, als 't ware, eene geheel op zich zelve staande en van het overige *Finland* afgezonderde vallei uitmaakt. Van de hoeve *Rönkö*, in het kerspel *Pyhäjoki*, in *Oesterbottn*, loopt dit gebergte eerst westwaarts, vervolgens zuidwestwaarts en eindelijk zuidwaarts tot *Wesjakosee*, in het kerspel *Padsjoki*, in *Tawastland*, 't welk midden op dezen bergrug ligt. Vanhier neemt het zijne rigting verder door het kerspel *Hollola*, wendt zich eerst zuidwestwaarts, vervolgens westwaarts en eindelijk noordwestwaarts, tot de kapel *Luwia*, ten zuiden van *Björneborg*, waar het allengs naar de zee kust verdwijnt. Alle de meren, rivieren en stroomen aan de westzijde van dezen bergrug hebben hunne uitwatering in de bottnische golf, doch die aan de oost- en zuidzijde in de finlandsche golf. Voorts verdeelen zich van dezen hoofdtak verscheidene zijtakken; I. een bij *Rönkö*, die zuidoostwaarts en zuidwaarts door de kerspelen *Idensalmi*, *Kuopio*, *Piexemäki*, *St. Michel* en *Christina* loopt, en de Carelische stroomen met de rivier *Saimen* insluit; II. een ten zuiden van het kerspel *Hollola*, die zuidoostwaarts tot aan het dorp *Keltis* loopt en alle de stroomen

ten kleine wateren insluit, die in het meer *Paijäine* vallen; en III. een bij de hoeve *Ruokanen*, die tusschen de kerspelen *Lappfjord* en *Sastmala* tot aan de zee, bij *Björkskär*, loopt. Aan de eene zijde sluit hij alle de Oestbottnische stroomen in, die door verscheidene uitwateringen in de bottnische golf vallen, en aan de andere zijde, tevens met de bogt, welke de hoofdtak naar den kant van *Luwia* maakt, alle Tawastlandsche en Björneborgsche meren, die door de rivier *Kumo* dezelfde uitwatering hebben. Alle de overige stroomen aan de zuidzijde van de bogt, welke de genoemde hoofdtak vormt, vloeijen door verscheidene uitwateringen in de finlandsche golf. Op vele plaatsen strekken zich zandheuvels in eene lange keten uit, en verliezen zich eindelijk in eene onafzienbare heide, of worden zoo hoog, zoo steil en zoo smal, dat een man te paard er naauwelijks over kan komen. Merkwaardig is de zandrug, die van den *Konnensuo* (*kikvorschenmoeras*) vijf mijlen ten noorden van het kerspel *Idensalmi*, in *Sawolax*, eenen aanvang neemt, zich eerst zuidoostwaarts naar het russische *Finland* uitstrekt, en zich vervolgens westwaarts wendt en door *Tawastland* tot aan *Nyland* voortloopt, waar hij zich in de onmetelijke zandheiden aan den zee kant geheel verliest.

En-

Enkele, op zich zelve staande gebergten en bergketens zijn door het gansche land verspreid.

Geheel *Finland* wordt van tallooze, meest zeer uitgestrekte meren doorsneden, die dan eens door eene smalle zeeëngte, dan door eenen waterval, en dan weder door eene grootere rivier met elkander in verband staan. Deels zijn zij met eilanden bezet, en dikwerf meent men, zich in eene landstreek in de nabijheid der kust te bevinden. Overal vormen de meren en de veelvuldige krommingen der oevers, die dan eens vlak, dan weder met boschaadje bezoomd zijn, de schoonste en schilderachtigste gezigten. De kleinere, geïsoleerde rivieren niet mede gerekend, heeft *Finland*, behalve *Oesterbottn*, drie groote waterdistrikten; I. de wateren om *Björneborg* en *Tawastland*. Van de grenzen van het kerspel *Pedersore*, langs den Oestbottnischen landrug, loopt eene aanzienlijke rivier door het kerspel *Ruowesi*, tot aan den grooten *Nästjärwi*, wordt versterkt door den *Keurunselkä*, in *Oesterbottn* en door den *Kuorewesi*, en stort zich bij *Tammerfors* in de *Pyhäjärwi*. Een ander water leidt het uitgestrekte meer *Langelmäwesi* met de vele kleine, in hetzelfde loopende stroomen, door den waterval bij *Ihare*, in het meer *Pelkärewesi*, 't welk door den

Kostia in den *Roine*, of den *Mallaswesi*, valt, waarin zich ook een derde, niet minder groote stroom uit de kerspelen *Padasjoki*, *Lampis* en *Hauho* ontlast. Alle deze wateren vloeijen dan door de kataracten bij *Apia*, door den *Walkiakoski* in het meer van het kerspel *Säxmäki*, in het grootere meer van het kerspel *Akkas*, waar van het oosten eene vierde rivier zamenloopt, die, uit het kerspel *Lampis* komende, in het meer *Wanjawäsi* valt, 't welk, door nieuwe toestroomingen versterkt, door den kataract *Kuokkala* zich in het groote meer, in het kerspel *Wesilax*, uitstort, 't welk zich met den *Pyhäjärwi* vereenigt. De op deze wijze vereenigde wateren ontlasten zich alsdan door den stroom *Nokia*, (de schoorsteenveger) in het meer *Kulowesi*, waar de vijfde groote rivier, die de kerspelen *Italis* en *Kyro* doorsnijdt, van het noorden, met de wateren uit het kerspel *Mouhijarwi* zamenstroomt, en vervolgens door het kerspel *Tyrwis*, tot aan den mond van de rivier *Kumo* loopt, die niet alleen verscheidene kleine waterleidingen in haren schoot ontvangt, maar zelfs den aanzienlijken *Loimijoki* nog de wateren van *Tammola*, in *Tawastland*, toevoert, wier grootste insgelijks de *Pyhäjärwi* heet. De *Kumojoki* valt bij *Björneborg* in zee. II. het waterdistrikt van den *Päijäne*,
in

in *Tawastland*, 't welk deels uit de vele groote meren der kerspelen *Wiitasaari*, *Saarijärwi* en *Rautalambi*, door het kerspel *Lankas*, (in het zuidelijk *Oesterbottn*), deels uit *Jämsä*, *Kuhmois* en *Padasjoki*, deels uit den grooten *Puulawesi*, in de kerspelen *Kangasniemi* en *St. Michel*, door de beide gemeenten *Gustaaf-Adolf* en *Sysmä*, en deels uit den *We-sijärwi* in het kerspel *Hollola*, in den *Pajjäi-ne*, bestaat. Het loopt door den waterval *Kalkis* langs *Heinola* in den *Kymmene*, die door verscheidene wateren aan de beide zijden der rijksgrenzen versterkt wordt en zich in de finlandsche golf ontlast. III. het waterdistrikt van den *Saimen*, 't welk deels uit het noordelijk gedeelte der kerspelen *Idensalmi* en *Kuopio* verscheidene aanzienlijke meren ontvangt, en door den waterval bij *Warkaus* nederwaarts loopt, deels uit de Carelische meren door den *Oriwirta* in den *Haukiwesi* bestaat. Vanhier stroomt deze vereenigde watermassa voorbij *Nyslott* in den *Saimen* neder en stort zich door den *Wuoxen* verder in het *Ladoga-meer*. De gansche uitgestrektheid van deze wateren bedraagt meer dan veertig mijlen. Het opperste gedeelte ligt 278, het middelste 267 en het laagste, dadelijk beneden *Warkaus*, 250 voeten boven de oppervlakte der zee. In het opperste gedeelte ontmoet de scheepvaart

op verscheidene plaatsen groote hindernissen. Van *Warkaus*, waar het door eenen sterken val, die tusschen verscheidene eilanden zaamgedrongen en 15 voeten 5 duimen hoog is, afgebroken wordt, kunnen vaartuigen, die van vijf tot zes voeten gaan, veilig tot naar *Wilmanstrand* (ongeveer twintig mijlen) voortstevnen. Niettegenstaande de vereeniging der Carelische meren door verscheidene kataracten zeer moeilijk wordt, maken de inwoners er echter gebruik van, om in den *Saimen* te komen: ja de bekwaamheid, het bedaarde overleg en de tegenwoordigheid van geest van het volk zijn zoo groot, dat er zeer zelden een ander ongeluk plaats heeft, dan dat de boten vol water raken of soms tegen de steenen in stukken stooten. — Behalve verscheidene kleine stroomen, heeft *Oesterbottn* twee aanzienlijke waterdistrikten: I. het waterdistrikt van *Uleä*. In dit meer loopen alle de wateren, die in het *län Cajanaborg* ontspringen, van onderscheidene kanten zamen, en worden dan door den *Uleä* in de bottnische golf geleid. II. de rivier *Kyro*, die eene vrij uitgestrekte landstreek, van de grenzen van het eigenlijke *Finland* af, doorstroomt, zonder nogtans grooten binnenmeren tot uitwatering te dienen. Van eene soortgelijke gesteldheid zijn de overige klei-

kleine rivieren in het eigenlijke *Fin-* en *Ny-*
land (*).

De moerassen en poelen, die van tijd tot tijd uit alle deze wateren ontstaan zijn, beslaan ten minste een derde gedeelte van den vlakken grond van het land, en brengen in zeer vele opzichten den akkerbouw een aanmerkelijk na-deel toe. Immers bederven zij het klimaat door hunne koude en ongezonde uitdampingen, en herscheppen dikwerf de vruchtbaarste velden in gevaarlijke kikvorschenvijvers. Dit laatste kwaad is inzonderheid van zeer veel invloed en veroorzaakt meer schade, dan men op het eerste gezigt zou gelooven. Gedurende den onafgebroken winter, die in eenige oorden twee derde gedeelten van het jaar voortduurt, blijft al het slijk op het land liggen. De stroomen vlieten niet meer en bevriezen niet zelden tot op den bodem toe. De plotseling invallende zomer doet het ijs en de sneeuw eensklaps wegsmelten, waardoor dan eene ontzaggenlijke *massa* waters ontstaat, die met eene onwederstaanbare kracht voorwaarts dringt. De gewone afleidingskanalen, de groote en kleine rivieren, vlooden en beken zijn niet genoegzaam, om haar te ontvangen en te verdeelen. Het water overstroomt de oevers,

woelt

(*) *Abo-Tidningar*, 1803. n. 95.

woelt groeven en gaten, sleurt boomen, aarde en steenen mede, die of terstond nederploffen, of in de naauwste doorgangen blijven liggen, waar zij dus den afloop van het water op nieuw verhinderen en daardoor de overstroming zelve bevorderen, die zich dikwerf verder dan een vierde van eene mijl ter wederzijde van de rivier uitstrekt. Op vele plaatsen zijn de slecht of onvoorzigtig aangelegde dammen voor koren- en zaagmolens, tot behoef der visscherij, insgelijks medewerkende oorzaken van deze overstromingen, die echter, wanneer zij ter regter tijd, dat is vroeg in het jaar, invallen en van eenen korten duur zijn, het land niet alleen geene schade, maar zelfs voordeel aanbrengen. Doch, heeft men hier eene late lente, of blijft het hooge water verscheidene weken, veelligt den ganschen zomer staan, dan is de oogst en het jaarlijksche gewas op de overstroomde velden geheel verloren en de grond tevens zoo uitgemergeld, dat hij in vele jaren niet weder tot zijne vorige vruchtbaarheid kan gebragt worden.

Door het schoon maken der rivieren en eene doelmatige vereeniging van alie deze groote wateren zou het land ongemeen veel winnen: ook heeft men van tijd tot tijd daartoe de schoonste ontwerpen en plannen gemaakt; doch, helaas! dikwerf zonder de noodige kundigheden,

den, zonder rugzigt op de plaatselijke ligging en de al te zware kosten, die derzelve uitvoering zou vereischen. Steenen sluizen en kanalen zijn voor *Finland* niet geschikt: de gesteldheid van zijne groote en kleine wateren, de korte zomer, de lange winter en de sterke koude werken dergelijke kostbare ondernemingen lijnrecht tegen. Daarenboven zouden, al ware dit zoo niet, de voordeelen, welke het land daarvan kon verwachten, de kosten verre na niet opwegen (*).

De kusten van de bottnische, zoo wel als van de finlandsche golf zijn met klippen, eilanden en *Scheeren* bezet: de scheepvaart is dus in die beide wateren ten uiterste gevaarlijk. De finlandsche schippers, die grootendeels uit boeren bestaan, bezitten meestal luttel kennis van hun bedrijf, varen dikwijls zonder zeekaarten en rigten hunne koers alleen naar de bakens en andere landseintekenen: de jammerlijke ongelukken, die hier zoo vaak ter zee voorvallen, worden deels door onkunde en onvoorzigtigheid, (op hunne terugreis nemen de noordbottnische vaartuigen altijd te weinig ballast in) deels door de hevige stormwinden en in de lente door het drijfijis veroorzaakt.

 III.

(*) *S. N. G. Schulten om finska Insjöarnes och vattudragens beskaffenhet. Stokh. 1802.*

III.

Het klimaat en deszelfs uitwerkingen.

Ook het klimaat moet in een zoo uitgestrekt land zeer verschillend zijn. Gedurende de zomernachtevening is het in *Finland* naauwelijks vier uren volkomen duister. Tusschen twee en drie uren gaat de zon op en tusschen negen en tien uren onder. Zelden verloopt er een winter, waarin de koude niet tot 26 graden stijgt: evenwel heeft men ook nu en dan veel zachter weder, en dikwerf daauwt het midden in den winter verscheidene dagen achter elkander. De winter neemt doorgaans eenen aanvang met de helft van *October* en eindigt met de helft van *Mei*: hij duurt derhalve volle zeven maanden en in de noordelijke streken zelfs nog veel langer. De landman heeft dus naauwelijks vijf maanden, om voor eenen zoo langen tijd de noodige behoeften voor zijn huisgezin en het voeder voor zijn vee in te zamelen. De lente begint niet veel later, dan in *Upland*. *Upsala* mag echter ongeveer vier dagen vroeger het genot van dat aangename seizoen smaken, dan *Abo*; doch te *Stockholm* is de groei steeds eene volle week vooruit. In de boschachtige oorden neemt de lente eerder eenen aanvang, dan in de *Schee-*
ren

ren en aan de kusten: de verstafelegen *Scheeren*-bewoner doet zijne eerste reis naar *Stockholm* somwijlen reeds tegen het einde van *Februarij*, doch over den zeeboezem tusschen de binnen-*Scheeren* glijdt de slede tot het begin van *April* en dikwerf nog langer. De late verschijning van de lente wordt hoofdzakelijk aan het drijfijs toegeschreven (*). De nachtvorsten duren dikwerf tot in den zomer (**); in latere tijden zouden zij zelfs den ganschen zomer door geregeerd hebben. Men heeft opgemerkt, dat de koude nachten bijzonder door den noordwesten wind veroorzaakt worden: vlak noord is hij altijd iets gematigder: met eene wending van eenige streken naar het oosten brengt hij warmte aan, en het warmste is een zuivere oosten wind: hoogst waarschijnlijk zijn deze winden zoo koud; wijl zij over het ijs, inzonderheid aan de westkust van de bottnische golf, komen. De van de zee verwijderd liggende oorden, zelfs onder eene groo-
tere

(*) Dit komt mij zoo niet voor. Ik zou de ware oorzaak van de latere lente eerder in den vertraagden loop der zon in den lentezonnestand zoeken. — *Vert.*

(**) Dit zijn dus de lntenachtvorsten: de herfstnachtvorsten beginnen reeds op het einde van *Augustus*. Na eenen strengen winter kunnen die beiden ligt in elkander loopen. — *Vert.*

tere poolshoogte, blijven zeer vaak van de nachtvorsten verschoond, die aan de kusten zeer veel nadeel toebrengen. Slechts ééne maand duurt de lente. De zomer is, vooral in *Julij*, dikwerf zoo heet, dat de thermometer 50 graden boven het vriespunt rijst, zelden echter twee of drie graden hooger. De zomerhette in de huizen houdt zich, tot het einde van *Augustus*, doorgaans op 20 tot 27 graden. In de *Scheeren* is de zomer niet warmer, dan op het vaste land, en nogtans worden hier door den menigvuldiger regen en daauw alle gewassen veel vroeger rijp, dan daar. Ook hebben de *Scheeren* eene maand langer herfst, dan de binnenlanden. *Mei* en *Junij* zijn doorgaans zeer droog; en bijaldien de planten niet door de vochtigheid gedrenkt werden, welke de vorst in de aarde achterlaat; zou *Finland* zeer onvruchtbaar zijn. In *Augustus* en *September* regent het 't allermeest; en over het algemeen is de wind dan noordwest. Een zuide en zuidoosten wind brengen daauw en zacht weder aan. Het koudste is de noorde en in de binnenlanden de noordooste wind.

Het klimaat is zeer gezond: nooit heeft de pest zich hier verder uitgestrekt: dan tot de zeesteden en de naburige kerspelen; doch misschien

schien lag de oorzaak hiervan niet zoo zeer in de zuiverder luchtgesteldheid, als wel in het gebrek aan onderlinge gemeenschap en handelsbetrekkingen met andere plaatsen en in de omstandigheid, dat de smetstof, toen de bewoners van ver afgelegene oorden de steden kwamen bezoeken, hare aanstekende kracht reeds verloren had. De verste boschachtige streken en de dichtst aan zee liggende *Scheeren* zijn wel het gezondste: hier, zegt men, dat van de zestig menschen jaarlijks slechts één sterft, en dat ieder huwelijk iets meer dan vijf kinderen oplevert. Op het platte land en in de volkrijke kerspelen sterft jaarlijks de veertigste en vijf en veertigste man: ieder huwelijk wordt op iets meer dan vier kinderen gerekend. In de kleine zeesteden sterft insgelijks nagenoeg de veertigste en vijf en veertigste man, en in *Abo*, eene middelbare stad, de dertigste en vijf en dertigste: in deze laatstgenoemde plaatsen worden uit ieder huwelijk doorgaans drie of vier kinderen geboren. De grootste sterfte in *Finland* heerscht in de kerspelen *Rimito* en *Tössala*, in het eigenlijke *Finland*, waar jaarlijks de drie en twintigste tot den vijf en twintigsten man sterft, en naauwelijks drie kinderen uit ieder huwelijk voortspuiten. Zoo wel de plaatselijke ligging

en de natuurlijke gesteldheid dezer streken, als het voedsel en de levenswijs der inwoners, veroorzaken eene zoo ongunstige evenredigheid (*).

IV.

Voortbrengselen en Handteringen.

De voornaamste bronnen van *Finlands* bestaan zijn de landbouw, de bosschen, de vee fokkerij, de jacht en de vischvangst. In de meeste streken is de grond goed en levert zeer veel op: eene menigte poelen en moerassen kunnen bebouwd en vruchtbaar gemaakt worden. Het vruchtbaarste zijn het eigenlijke *Finland*, *Nyland* en het zuidelijke *Oesterbottn*: dan volgt *Tawastland*, met uitzondering echter van deszelfs noordelijke gedeelte: *Sawolax* en *Carelien* hebben eenen zeer schralen grond, en nog schraalder is hij in het grootste gedeelte van het noordelijke *Oesterbottn* en in *Cajana-län*, waar zandheiden met lage moerassen en poelen afwisselen. — Intusschen zou de akkerbouw hier nog veel grootere vorderingen maken;

(*) S. P. A. Gädd om finska klimatet och dess följder. *Stockh.* 1761. s. 12. ff.

ken, indien de volgende hindernissen de noeste vlijt des landmans niet krachtdadig tegenwerkten: I.) het ongunstige klimaat, 't welk hem slechts eenen korten tijd tot het bebouwen van zijnen akker vergunt en hem tevens noodzaakt, nog verscheidene andere werkzaamheden, bij voorbeeld, het onderhouden van zijne woning, stallen enz. in datzelfde eng beperkte tijdvak te verrigten. Ten uiterste nadeelig zijn inzonderheid de langdurige winters; wijl de boer dan volstrekt geene bezigheden heeft noch hebben kan. De in het binnenste van het land en diep naar het oosten wonende boeren, kunnen, wegens den ongemeen verren weg, hunne voortbrengselen niet naar de zeededen zenden: op zijn hoogst eenmaal in vier of vijf jaren onderneemt zulk een huisvader eene reis naar de stad. De manspersonen hebben, gedurende den winter, niets anders te doen, dan zoo veel hout te kloven, als er dagelijks in hunne beroekte hutten verbruikt wordt. II.) de geringe bevolking, vooral in de binnen- en bovenstreken, die den omloop van het geld en de verdeeling der werkzaamheden allezins moeilijk maakt. Het land is te slecht bebouwd: op vele plaatsen vindt men tusschen de hoeven niet eens eenen behoorlijken rijweg. Ieder hoevenaar heeft derhalve eenen kleinen wind- of watermolen, waarop elke ton graans driemaal

zoo veel kost, als wanneer hij dien naar eener gewonen grooten molen zond, om daar gemalen te worden. De tijd en handen, welke deze slecht ingerigte finlandsche molens voor hunnen bouw, onderhoud, opzicht enz. vereischen, worden zeer verkeerd aan andere nuttigere werkzaamheden ontroofd; en desniettegenstaande moet de boer dikwerf tot den handmolen zijne toevlugt nemen, zoodra de grootere molens slechts eenigzins beschadigd is, of het aan wind of water mangelt. Evenzoo gaat het hem in zijn overig bedrijf: alle zijne behoeften moet hij zich zelf aanschaffen. Den kleermaker, schoenmaker en smid heeft hij zelden noodig, tenware, om nu en dan voor hem een zondagspakje of de onontbeerlijkste gereedschappen te vervaardigen. Hoe onbeduidend de belastingen, welke hij opbrengt, ook schijnen mogen, zijn zij nogtans zeer drukkend; wijl het hem aan de gelegenheid ontbreekt, om geld te kunnen verdienen: zijne naaste bureu, zonder onderscheid, drijven hetzelfde handwerk, kweeken dezelfde voortbrengselen en hebben dezelfde behoeften. Eene onderlinge ruiling van koopwaren kan dus op het platte land volstrekt geene plaats hebben. 3.) de moeilijkheid van hunne produkten aan den man te brengen, waardoor den landlieden alle lust wordt benomen, om meer op hunne akkers te bouwen, dan zij

zij tot hun eigen gebruik noodig hebben. Het reizen in den winter is ten uiterste moeilijk: met eene reis naar de stad verloopende twee, drie, ja vijf weken, en wanneer de wegen, hetgeen niet zelden gebeurt, zeer slecht zijn, dikwerf volle zes en zeven weken, naarmate de afstand grooter of kleiner is: eene gewone vracht bestaat doorgaans uit drie tonnen (twaalf schepels.) In de verst afgelegene oorden heeft het graan dienvolgens altijd eene geringe waarde: men betaalt liever met een vierendeel rogge, als met eenige weinige schellingen in gereed geld: voor een houten vat, bak of nap, geeft men doorgaans in betaling zoo veel koren, als het bevatten kan. 4.) de geographische ligging, die voor den buitenlandschen handel zeer ongunstig is. Aan zijne naaste burenen kan *Finland* zijne overtollige produkten niet slijten; wijl zij juist dezelfde voortbrengselen aankweeken; en daarenboven maken de verre afstand en moeilijke scheepvaart in de naauwe en gevaarlijke wateren 't den finlandschen koopman schier onmogelijk, vreemde markten te bezoeken.

De voornaamste graansoorten zijn garst en rogge: de erwten moeten eerst sedert ongeveer honderd en vijftig jaren in *Finland* bekend zijn geweest (*); doch de taal heeft er een

(*) *Gädd l. l. s. 21.*

een bijzonder inheemsch woord voor, namelijk *papu* (de boon heet *härkänpapu*, *ossenerwt*) meestal bouwt men kleine graauwe erwten. Boekweit wordt in *Carelien*, *Sawolax* en ook in *Tawastland* in eene zeer groote hoeveelheid gezaaid. In *Uleåborg* zaait men de winterrogge omtrent het midden van *Augustus* (*); in de laatste helft van *Junij* schiet zij aren, bloeit tegen den 15 *Augustus*, en wordt op het einde van *Augustus* geoogst. De jaarlijksche oogst is tusschen de vijfde en zesde korrel. De gerst wordt in de laatste dagen van *Mei* tot het begin van *Junij* gezaaid: zij blijft zeer klein en geeft tusschen de vierde en vijfde korrel. In het zuiden van *Finland* is de geschiktste en meest gebruikelijke zaaitijd tusschen den 9 en 15 *Mei*, en het koren rijpt gemeenlijk binnen de twaalf tot zestien weken. De opbrengst van het gezaaide is hier veel grooter: in *Nyland* oogst men zelden onder de zesde korrel, dikwerf de tiende tot de twaalfde, somwijlen de dertiende en nog meer. Door elkander rekent men in vruchtbare jaren op de achtste korrel van de

rog-

(*) Dit zal toch wel eene schrijffout zijn. Daar ik echter niet weet, wanneer te *Uleåborg* de winterrogge gezaaid wordt, heb ik *Augustus* laten staan. Die het beter weet, verbeter het. — *Vert.*

rogge en op de zevende van de gerst. Het meeste onkruid op de akkers laat zich ligt uitroeijen: het schadelijkste is het struisgras en de kruldistel. De akkerslak (*limax agrestis*) knaauwt in den herfst al het opgeschoten winterzaad af, doch beschadigt de wortels niet. Eenen veel gevaarlijker vijand heeft het gezaaide aan eene andere soort van slak, *tippula agrestis atra* (*). — De akkergereedschappen zijn in eenige streken nog zeer onvolkomen en verdienen verbeterd te worden, waartoe de oekonomische societeit door het aanleggen eener verzameling van modellen de behulpzame hand heeft geboden. Over het geheel heeft de landbouw hier sedert eenige jaren aanmerkelijke vorderingen gemaakt en zeer veel gewonnen, deels door het afschaffen der gemeenteweiden, 't welk aan de zee-kusten vrij algemeen is doorgezet, en waarvan het wezenlijke en onbetwistbare nut ook den verstandigen boeren door de ervaring overtuigend bewezen is. Het zuidelijke *Finland* voert derhalve in vruchtbare jaren, door elkander gerekend, ongeveer 45000 tonnen granen uit, (in het jaar 1795 meer dan 100,000 tonnen). Intusschen lijdt het gezaaide door het onge-

sta-

(*) Dezen naam heeft dit insect bij *Gädd*: de Zweden noemen het *rötmask*.

stadige weder en bijzonder door de nachtvorsten alleraanmerkelijkst. Zoo werd, bij voorbeeld, in 1797 het graan in *Wasalän* door de nachtvorsten, die van den achttienden *Juni* tot den eersten *Augustus* voortduurden, dermate bedorven, dat het terstond tot beestenvoeder moest afgemaaid worden. In vele oorden ontstaat hierdoor van tijd tot tijd misgewas. Wijl het finlandsche koren op eesten gedroogd wordt, is het zeer geschikt, om lang bewaard te worden. In de meeste plaatsen heeft men magazijnen aangelegd, waaruit de inwoners, in nooddruftige tijden, met koren moeten ondersteund worden: doch die magazijnen zijn gedeeltelijk ondoelmatig ingerigt en gedeeltelijk is de voorraad zelden genoegzaam, om in een dadelijk gebrek te voorzien. De Fimmen, inzonderheid in de noordelijke streken, somwijlen zelfs in het eigenlijke *Finland* en *Nyland*, moeten dus tot allerlei plaatsvervangende middelen (*surrogaten*) hunne toevlugt nemen. Men bakt brood uit den bast van pijnboomen, die tot dat oogmerk in de lente verzameld en, zoo veel mogelijk, van alle harstachtige deelen gezuiverd wordt: hij, die zulks doen kan, mengt er een weinig meel onder. Anderen maken gebruik van de *convallaria polygonatum* (*salomonszegel*), om er brood van te bereiden. Het

zoo genaamde gestampte brood wordt uit ledige korenaren, kaf, stroo en eenig meel gemengd. Van zulk voedsel bedienen zich de boeren in *Oesterbottn*, zelfs wanneer zij eenen tamelijken voorraad van graan hebben. Bier en zuiver brood komen niet eenmaal op de tafels der meer vermogenden, behalve op groote feesten, of wanneer de prediker van het kerspel huis-katechisatie houdt. In latere tijden heeft men de belangrijke ontdekking gedaan, dat ook het rendieren- en ijslandsche mos tot meel kan gewreven worden en een gezond en vrij smakelijk brood oplevert. De eerstgenoemde soort is in *Finland* menigvuldiger, dan de laatste. Het mos heeft drie jaren noodig, om tot zijne volle rijpheid te geraken. *St. Johannes* en *St. Michael* zijn de geschiktste tijden, om het in te zamelen. Inzonderheid is het ijslandsche mos eene bitterheid eigen, welke het echter, door het herhaalde koken, verliest. Alsdan wordt het gedroogd en of in zakken in stukken gewreven, of op eenen molen gemalen: het rendierenmos laat zich gemakkelijker in meel veranderen. Het wordt of alleen, of met een bijvoegsel van gersten-, rogge- of havermeel gebakken. De oekonomische sociëteit heeft zich zeer veel moeite gegeven, om de inwoners tot het gebruik van dit goede voedsel aan te moedigen, en reeds eene hand-

leiding tot bereiding van hetzelfde laten drukken en onder het volk verdeelen (*), voorts proeven van de ware mossoorten naar alle oorden gezonden en reizigers bezoldigd, om het volk met de beste bereidingswijze bekend te maken. In het eerst hadden hunne welmeene-
nende pogingen met groote zwarigheden te worstelen. De onkundige gemeene man verwisselde met het echte mos andere, deels schadelijke soorten, en schuwde het sedert als een giftig kruid. In verscheidene streken werden de onderrigtingen koeltjes en met spotternij ontvangen en aangehoord, bijzonder in *Nyland*, waar de boeren aan een ruimer leven gewoon zijn. Zelfs de dweepzucht ver-
zette er zich tegen: men hield het voor zondig, het vee zijn voedsel te ontsteelen, en beschouwde ieder misjaar als eene straf van God, aan welke de mensch zich moest onderwerpen.

De Finnen hebben eene, hun geheel eigene wijze, om hunne akkers te bebouwen, die in 't eerst overal in gebruik was, doch thans slechts nog in enkele oorden, voornamelijk in *Oesterbottn*, *Sawolax* en *Carelien*, gevolgd wordt: de Zweden noemen die wijze *svedjen*, *afzengen*; de Finnen hebben er verscheidene be-

(*) *Om brödbakning of renmossa, in hushallsunter-rättelser for menige man., I. Abo 1801. s. 33.*

benamingen voor ; wijl de bewerking verscheiden is. Er zijn vijf manieren, om bosschen en moerassen tot bouwland te maken.

1.) *pykälökoma* (uitgestoken land) Deze manier wordt meestal op drooge, met een weinig aarde vermengde zandheiden gebezigd, die met groote en kleine pijnboomen en eenige struiken bewassen zijn. Eerst stroopt men den grooten boomen de schors af; opdat zij des te eerder verdorren: veertien of vijftien jaren daarna wordt al het kleine, korte houtgewas geveld en door middel van de groote verdorde stammen in brand gestoken. Op zulke vruchtbaar gemaakte velden mislukt de oogst dikwijls, en deze manier is tevens voor de bosschen zeer schadelijk. 2.) *huctu*. De schoonste, heerlijkste stammen, die tot timmerhout en masten allernuttigst zouden zijn, worden, als de armhartigste wilgenboom, zonder versooning neergehouwen en verbrand: op zulk eenen grond wast in geene eeuwen weder een bosch. Is het weêr gunstig, of, duidelijker gesproken, valt er dadelijk, nadat men gezaaid heeft, regen, dan kan men van eenen weligen wasdom verzekerd zijn; doch blijft het zaad, 't welk, wegens de vele nog overgeblevene onverbrande stammen, die in allerlei rigtingen het veld bedekken, niet ligt onder den grond kan geploegd worden,

lang

lang zonder regen, dan verrot het, of wordt door de vogels verteerd. 3) *Yli palo*, eene manier, om de dorste en barste wildernissen tot vruchtbare velden te maken. Na het eindigen van den winter, in de maand *April* of *Mei*, wordt het hout ordelijk bij rijen geveld, en blijft alsdan het gansche jaar door onaangeroerd liggen, om te droogen en tevens alle kruipende gewassen te doen wegsterven. Al dit gekapte hout wordt in het volgende voorjaar in brand gestoken; terwijl men de onverbrande takken en struiken insgelijks wederom in lange rijen naast elkander legt en in den derden zomer verbrand. Intusschen zorgt men, dat het vuur de aarde niet te zeer beschadige: de dikke stammen blijven in hunne gelijkstandige rigting onaangeroerd: het veld wordt bezaaid en met eenen, daartoe-alleen vervaardigden ploeg omgeploegd. Vervolgens groeit er, na verloop van twintig tot dertig jaren, eene lage houtsoort op, die 4) tot *kaski* gekapt wordt, 't welk in *Julij* en *Augustus* geschiedt, na er alvorens het bruikbare hout uitgehouwen en tot andere oogmerken gebezigd te hebben: de kleine takjes snijdt men er af en strooit ze op den grond. Om den brand van dit nog niet drooge hout te bevorderen, wordt des winters eene menigte verdorde pijnboomen zaamgebracht, aangestoken en het vuur met ijze-

ijzeren haken overal heen verspreid. Nu zaait men eindelijk rogge: sommigen zaaijen echter in den volgenden zomer haver en in het derde jaar wederom siberische boekweit. Doch, wijl door het dikwerf ploegen het opkomen van het jonge hout volstrekt belet wordt, kan, mijns oordeels, de vraag, of deze herhaalde bebouwing wezenlijk voordeelig is, nog niet als toestemmend beslist geacht worden. 5) *Wiertomaa* (met het rolhout, of eigenlijk, met brandende boomstammen afgezegd land.) Dit heeft op akkers plaats, die meestal met laag kreupelhout en struiken bewassen zijn: hierdoor kan de grond niet behoorlijk *gesvedjed*, afgebrand worden: men gebruikt derhalve zware boomstammen, welke men in brand steekt en zoo brandende over den bodem rond rolt (*).

Tegen deze vijf verschillende manieren, om eenen akker vruchtbaar te maken, hebben de nieuwe landhuishoudkundigen zeer sterk geijverd, 't welk dan ook ten gevolge heeft gehad, dat de regering er zich mede bemoeid en herhaalde verordeningen uitgevaardigd heeft; ten einde eene min schadelijke bebouwing in werking te brengen. Men zegt 1) dat er eene ver-

(*) *Gädds afh: om medel at underhälla och öka skogs-växten i Finland*, I en II. Åbo 1792 en 1795.

verbazende menigte bruikbaar hout door verwoest wordt: 2) dat de opbrengsten nimmer den daaraan besteden arbeid kunnen vergoeden; wijl men slechts éénen, of, wanneer alles volkomen naar wensch gelukt, twee oogsten heeft: 5) dat in de bosschen de goede tuinaarde, die daar sedert vele jaren door het afgevalen loof, verrotte pijnboombladen, takken en struiken ontstaan is, geheel bedorven wordt: 4) dat door dit moedwillig brandstichten dikwerf, daar men toch de vlam niet altijd naar zijne willekeur bedwingen of derzelve loop rigten kan, mijlen ver verwoestingen worden veroorzaakt, die geenszins bedoeld werden; en eindelijk 5) dat door deze ruwe behandeling van de velden de boer van den regelmatigen en meer doeltreffenden akkerbouw allengs geheel afgetrokken en vervreemd wordt. — Doch deze aanmerkingen kunnen slechts op de beide eerste en in alle geval ook op de vijfde manier toegepast worden. *Yli palo* en *kaski* schijnen voor *Carelien* en *Sawolax*, waar zij ook het meest gebezigd werden, bij uitnemendheid geschikt te zijn. Daarenboven handelt de landman ook zeer planmatig en volgens eene met oordeel geregelde afwisseling. Den *kaski-akker* laat hij twintig, ten hoogste dertig jaren (op sommige plaatsen slechts twaalf tot vijftien jaren) liggen en weder met hout begroeijen:

intusschen gaat hij naar eenen anderen plek gronds waar het hout reeds geveld is, en deze wordt door hem in brand gestoken, tot hij ter bepaalder tijd naar den eersten terugkeert. — De bodem is in deze landstreken slecht, en buitendien worden er alleen zulke gronden afgebrand, die geen bruikbaar hout, maar kromme en tot niets nuttige boomen opleveren. De stammen, welke de boer zelf kan gebruiken, houdt hij voor zich, en tot eenen buitenland-schen houthandel heeft hij volstrekt geene gelegenheid (*).

Een groot gedeelte van *Finland*, inzonderheid van *Oesterbottn*, bestaat in moerassen, welke men in latere tijden zich steeds beijverd heeft vruchtbaar te maken; en reeds is het volk over het algemeen van de nuttigheid en het voordeel van dergelijke ondernemingen zoo volkomen overtuigd, dat men tegenwoordig zelfs moerassen van de slechtste soort bebouwt. Zij vereischen minder arbeid, minder zaad en in 't geheel geene bemesting: echter ontvangen de tot zulk eene bebouwing aangestelde arbeiders meer loon, dan zij, die tot de gewone werkzaamheden van andere akkers gebruikt worden. De Finnen hebben daarvoor de eigen-

aar-

(*) *Ny Journal uti hushälningene* 1792 S. 35 en 1794. S. 110.

aardige uitdrukking *kyttä* (*turf of zoden afbranden*). Er zijn tweederlei soorten van moerassen, namelijk broeken, die door eene natuurlijke wegzakking van het water zoo droog worden, dat er boomen in groeijen, en die tevens, bebouwd zijnde, zeker eenen vruchtbaren oogst geven; en de eigenlijke staande poelen, waarin slechts lage berken, eenige dwergwilligen, waterplanten enz. wassen. Zoodra in deze poelen smalle, gangbare paden zijn gemaakt, wordt het hout geveld en in het derde jaar in brand gestoken: dan zaait men rogge, die in het volgende of vierde jaar geoogst wordt. Het afgemaaide graan wordt aan schoven gezet en des winters binnen gereden; omdat men in de andere jaargetijden daartoe geene gelegenheid heeft. Wijl echter in één jaar niet alle de wortels kunnen uitgeroeid worden, verbrandt men ze na den eersten oogst en bemest dan andermaals den akker; terwijl men op deze wijze voortvaart, zoo lang er nog onverbrande wortelen overig zijn. Vervolgens laat men het moerasveld aan de natuur over: zoodra het loogzout verweerd is, ontspruit er hout, 't welk afgebrand wordt, waarop het land eindelijk gras voortbrengt. Voor het overige komt het, indien het *kyttä* wel zal gelukken, zeer veel op de gesteldheid der moerassen aan, en, om de-
zen

zen tak van landbouw met een goed gevolg aan te kweken, wordt oefening en vooral de gave van opmerkzame waarneming vereischt (*).

De aardappelenteelt is eerst sedert 1762 door de uit *Pommeren* terugkeerende zweedsche soldaten ingevoerd: echter werd deze nuttige vrucht niet zoo algemeen aangeplant, als zij wel verdiende: de voorname oorzaak hiervan was, dat de boeren geene bruikbare kelders hadden, om de aardappelen te bewaren. Intusschen maakt de oestbottnische boer zelfs nu nog luttel werks van dat voedsel; doch de finlandsche oekonomische societeit heeft de beste maatregelen genomen, om deszelfs aanbouw meer en meer te bevorderen. Het mannagras (*panicum sanguinale*) groeit overal langs de sloten en op de vlakke weiden in het wild. Vlas wordt meer dieper in het land, dan aan de zeekusten, gebouwd: indien het met meer zaakkennis aangekweekt en behandeld werd, zou het buiten kijf veel kunnen verbeterd worden. Het finlandsche vlas is even zoo fijn en sterk, als het russische, doch eenigzins kort en vol werk. Dat, 't welk in de kerspelen *Längelmäki* en *Oriwesi* wordt gewonnen, houdt men voor het beste, waarom het ook dadelijk zijne koopers vindt en door het

(*). Zie eene verhandeling in hetzelfde *journal*, 1794. S. 149.

het gansche land gesleten wordt. In *Tawastland* spint men ook zeer vlijtig, en een enkel kerspel, *Pelkäne*, levert jaarlijks bijna 4000 ponden garen zonder werk en lijnwaad: de mannen willen zich echter nog niet tot spinnen begeben. In *Oesterbottn* tiert het vlas zeer schraal: de inwoners trekken het dus uit *Carelien* en *Tawastland*: ook voeren de Russen zeer veel vlas en garen in. Raapzaad wordt er gebouwd, maar zeer zelden tot olij gemalen: de boeren eten te gaarne de rapen. De oekonomische societeit heeft pogingen aangewend, om het gebruik van vette zaden tot olie te bevorderen. De gewone finlandsche hennep is nog slechter, dan het vlas. Hop wordt er zoo veel gebouwd, als het land noodig heeft: over het algemeen is de finlandsche hop van geene goede soort, maar lijmachtig en walgend. Het kerspel *Ingo*, in *Nyland*, heeft de beste hopakkers van het gansche land. Tabak wordt overal, zelfs in *Oesterbottn*, door de boeren tot hun eigen behoef geplant: het gewas is klein en schiet zelden bloemen. Van de verplanten groeit alleen de weede in het wild en zou met voordeel aangekweekt kunnen worden: voor meekrap, saffloers (wilde saffraan) enz. is het klimaat niet geschikt. De gewone moeskruiden, spinazie, peterselie, kervel enz. worden laat in den herfst gezaaid en alsdan in de

vol-

Volgende lente rijp. Witte kool komt, ten minste in de noordelijke streken, niet voort. Rapen worden door de boeren slechts voor hunne huisselijke behoeften gebouwd. Roode kool groeit zeer welig, en in warme zomers heeft men hier zelfs bloemkool. Groene erwten komen in de tuinen vrij goed op. Voor het aankweeken van ooftboomen is het klimaat verre na niet gunstig: inzonderheid brengt de snelle afwisseling van hitte en koude, gedurende de lente, hieraan een zeer groot nadeel toe. Het best tieren zulke boomen, die uit de kern gekweekt en niet als jong plantsoen aangepoot worden. Bovendien verijdelen de langdurige winters zeer dikwijls de hoop en aangewende moeite van nijvere tuin vrienden: zelfs op *Aland* gebeurt het niet zelden, dat de appel-, kersen-, peren- en pruimenboomen dood vriezen. De meeste ooftboomen vindt men in den omtrek van *Abo*, voornamelijk in de naastbij liggende *Scheeren-parochien*, waar zelfs de boeren vrij groote boomgaarden bezitten en onderscheidene vruchten, inzonderheid appelen, ten verkoop naar *Nyland* en *Tawastland* verzenden. De aanzienlijkste ooftbouw is echter in *Nyland*. Te *Jakobstad* en *Wasa*, dragen de appel- en kersenboomen rijkelijk vruchten; doch rondom *Uleåborg* willen deze beide boomsoorten in het ge-

heel niet tieren. Wilde appels groeijen op verscheidene plaatsen, zelfs tamelijk diep in *Tawastland*: ook heeft de appel eenen inheemschen naam (*omena*), die dus niet onduidelijk te kennen geeft, dat men hier met deze vrucht reeds van oudsher bekend is geweest. Perenbomen zijn in *Nyland*, vooral in den omtrek van *Borgo*, in eene genoegzame menigte, doch in de overige gedeelten van *Finland* zeldzamer. In sommige jaren heeft men ook rijpe pruimen en eenen overvloed van kleine krieken. Te *Abo* zijn zelfs wijndruiven en te *Uleåborg*, onder papieren ramen, meloenen tot rijpheid gebragt. In broeikassen kweekt men oranjeappelen en ander dergelijk fijn ooft. De moerbezieboom kan de yinnige winterkoude niet doorstaan; ofschoon men voor ongeveer vijftig jaren met eene zekere soort van overdreven vaderlandsch *enthousiasme* ook in *Finland* moerbezieboomen aanplanten en zijdewormen kweeken wilde. Intusschen heeft de natuur dit land voor het gebrek aan genoegzaam ooft door de vele verkwikkende blaauwbessen schadeloos gesteld, die gedeeltelijk slechts onder deze breedte wassen en door de inwoners in menigte geplukt en genuttigd worden (*).

Reeds

(*) Ook in *Gelderland* kent men dit geschenk der Natuur. = *Vert.*

Reeds kent men in *Finland* meer dan der-
tienhonderd verschillende planten en gewassen;
de basterdsoorten niet mede gerekend, van
welke de meeste het vee een gezond en krach-
tig voedsel verschaffen. Aan den oever komen
uit het dorste en onvruchtbaarste zand strand-
erwten (*pisa maritima*), zeekool (*crambe
maritima*), en zeehaver (*elymus arenarius*)
zeer welig op. Alle de bogten zijn met riet,
met het *equisetum fluviatile* (*de groote paar-
destaart*) en met hooge biezen; de moerassen
met den *scirpus cespitosus* (*de veenige bies*),
de poelen met het *eriphorum vaginatum* en
allerlei ander rietgras bezet. Op de weiden
groeijen viooltjes, klaver en de uitmuntendste
rietgrassoorten (*aira*), inzonderheid het veenig
rietgras (*aira cespitosa*), en op de waterachtige
weiden het grijze rietgras (*aira canescens*).
Het rietachtige kanariegras, (*phalaris arundi-
nacea*) en de vossenstaart, inzonderheid de
alopecurus pratensis, groeijen altijd onbe-
schadigd en tegen alle ongedierte beveiligd. In
den laten herfst groent het bogtig rietgras,
(*aira flexuosa*). Uit hoofde van het koude kli-
maat heeft *Finland*, met betrekking tot zijne
weiden, dit op andere landen vooruit, dat de
hette der zon het wassen van het gras niet te
zeer afmat. De meeste grassoorten zijn voort-
durend (*perennirend*) en groeijen verschei-

dene jaren uit eenen en denzelfden wortel. Overigens worden de weiden bijna geheel aan de natuur overgelaten: men maakt ze niet droog genoeg, om den wasdom van het gras te bevorderen; terwijl men door de al te groote vochtigheid slechts het haarmos (*polytrichium vulgare*) doet opkomen. Met het aanbouwen van voederkruiden is men hier en daar begonnen, doch in het groot heeft men nog niets van dien aard beproefd.

Eenen hoofdtak van bestaan verschaffen den Finnen hunne bosschen. In het zuidelijk gedeelte van de finlandsche *Scheeren* en in *Zuid-Finland* groeijen de wilde appelboomen (niet boven den 60°), de berkenboom, de meelboom, de hagedoorn, de eik, (zelden boven den 61° en niet hooger, dan *Björneborg*: ook is het onzeker, of hij een inheemsch gewas is; echter heeft hij eenen eigen naam, *Tammi*: het eiland *Runsala*, niet verre van *Abo*, wordt wegens zijne eikenbosschen zeer geroemd); essen (zelden boven den 62°) sleeboomen en op eenige weinige plaatsen ijpenboomen. Olmen, ahornboomen, linden, hazelnootboomen, sperwerbezieboomen en vogelkersen groeijen overal, en dennen, pijnboomen; abeelen, wilgen, ruige wilgen (*salices capraeae*), broze wilgen (*salices fragiles*), berken, elzen en jeneverbezieboomen, zelfs in

de

de noordelijkste streken. Tot heggen en omheiningen gebruikt men den *liguster*, de italiaansche kamperfoelie (*lonicera caprifolium*) en den geitenbaard (*spiraea ulmaria*). Over het verminderen der bosschen heeft men in de laatste tijden zeer geklaagd, en in de zuidelijke provincien zijn zij, zoo wel als aan de kusten, dermate gedund, dat de vrees voor houtgebrek waarlijk niet ongegrond is. Van lieverlede begint men thans meer aandacht op het doelmatig besturen der bosschen te vestigen, waartoe de afschaffing van de gemeenteweiden allezins nuttig is geweest. Met de reeds afgedeelde bosschen wordt veel spaarzamer gehandeld, en de boschbranden, die eertijds de verschrikkelijkste verwoestingen aanrigtten, zijn veel zeldzamer geworden (*). Een groot nadeel voor het houtgewas is het volstrekte gebrek aan omheiningen. Tot de behoeften der Finnen wordt zeer veel hout vereischt: tot hunne huizen gebruiken zij eene menigte balken en planken, en zelfs was hunne bearbeiding van het hout tot dusverre vrij roekeloos. Zoo werden, bij voorbeeld, de planken met de bijl gekloofd: er konden derhalve uit eenen stam slechts twee

zul-

(*) Over de oorzaken van deze boschbranden berigt *Acerbi* ons het een en ander in zijne *Reize door Zweden en Finland* enz. II. D. bladz. 37. volg. — *Vert.*

zulke deelen vervaardigd worden: er werd eene te groote menigte latten gehouwen, en daardoor de bosschen, vooral in sommige oorden, geheel bedorven. In latere tijden heeft men echter verscheidene verordeningen gemaakt, om dat misbruik te beteugelen. Ook tot het koolbranden worden over het algemeen volwassene boomen gebezigd. In de binnenste gedeelten van het land is nog een tamelijke overvloed van scheepstimmerhout, masten enz., doch de verre afgelegenheid maakt het den inwoners onmogelijk, van deze voortbrengselen eenig nut te trekken. Buitendien is de houthandel aan verscheidene beperkingen onderworpen, die met regt behoorden opgeheven te worden. Zelfs moeten de zaagmolens al te groote belastingen opbrengen, om, bij het kostbare transport van het gezaagde hout, het binnenland eenig voordeel te kunnen verwachten. Brandhout is het voornaamste artikel van uitvoer voor de boeren, die van hetzelfde jaarlijks meer dan honderdduizend vademen naar *Stockholm* verzenden. Het berkenhout, 't welk doorgaans een derde duurder betaald wordt, dan het pijnboomhout, is reeds vrij schaarsch geworden.

Het teerbranden behoort insgelijks tot een der hoofdtakken van het bestaan der boeren. Het eene jaar door het andere gerekend worden er zeer zeker honderd duizend tonnen teer

teer uitgevoerd, waartoe ten minste zeven millioenen dertigjarige pijnboomen noódig zijn. Jonge, gezonde boomen, die ongeveer drie tot vier duimen middellijns hebben, worden van tijd tot tijd afgeschild, en aan de noordzijde wordt altijd een drie duimen breede bast overgelaten, om het verdorren te beletten. Gedurende drie achtereen volgende jaren schilt men ze al booger en hooger af en laat den boom dan eenen tijd lang groeijen. In den herfst wordt hij geveld; doch slechts het afgeschilde gedeelte en nog eene el breedte boven hetzelfde is bruikbaar: het overige blijft in het bosch liggen, om te verrotten. De stammen worden in smalle stukken gekloofd en dan te droogen gelegd. Vervolgens graaft men eenen trechtersvormigen kuil van zes tot zeven ellen diepte, en boven van vijf en twintig tot dertig ellen breedte, waarna de grond met dicht aaneengevoegde planken belegd wordt, door welke eene pijp loopt, om het uitgebrande teer in eene daaronder staande ton te leiden. Zoodra de kuil gereed en de grond gezuiverd is, wordt het teerhout, steng voor steng, er in gelegd, de tusschenruimte met dorre takken, spaanders enz. aangevuld en het geheel eindelijk met eene laag van berkenschorsen, tien en aarde, ter hoogte van eene vierde el, overdekt. Het in brand steken ge-

schiedt van onderen op, en bij het branden komt het voornamelijk op het weder en eenige andere omstandigheden aan. Een groote kuil kan zijnen eigenaar honderd tonnen teer en vijftien tot zestien tonnen kolen opleveren, en brandt nagenoeg in anderhalve week uit. Voor iederen ton kan men veilig rekenen dat door elkander twee en zeventig boomen vereischt worden. Dus zou het land zeer veel winnen, indien men deze kuilen met de gewone teerovens verwisselde en, in plaats van geheele stammen, slechts wortels en stronken gebruikte. Daarenboven is de winst van den landman in de daad gering: doch, om zich geld voor het betalen zijner belastingen te verschaffen, ziet hij zich wel genoodzaakt, het teerbranden voort te zetten. Ongeveer drie mijlen van de kust nemen deze teerbranderijen eenen aanvang en strekken zich doorgaans twaalf mijlen diep in het land uit, tot eindelijk de zware kosten van het vervoeren dit bedrijf allens geheel doet ophouden. Voor den houthandel zijn deze oorden echter juist het best geschikt; doch door het teerbranden worden de bosschen allerjammerlijkst verwoest en bedorven (*). Pek wordt

(*) Zie de voortreffelijke verhandeling *hvilka äro de hinder, som fjettva finska landmans idoghet?* enz. In *Finska Hushällsallskapets Handlingar. Åbo 1803. B. I, 8.*

wordt slechts in de steden gekookt. In latere tijden heeft men ook potäsch beginnen te branden; ten minste leveren eenige dorpen in het kerspel *Pedersöre* jaarlijks drieduizend tot vierduizend lijsponden van dat artikel: kleine partijen worden nu en dan uitgevoerd: deze tak van bestaan verdient eene bijzondere aankweeking: harst en *confonium* worden hier insgelijks, doch slechts in eene kleine hoeveelheid, gewonnen. Met het stoken van terpentijnolie, en wel van eene vrij goede soort, is ook al een aanvang gemaakt. Uit de denneboomen vervaardigen de boeren hunne sneeuwschoenen, waarmede zij ongelooflijk snel over de harde sneeuw als heenvliegen en zelfs de vlugste dieren inhalen (*). Intusschen wordt er zeer veel bekwaamheid toe vereischt, om ze wezenlijk goed te maken: een paar goede sneeuwschoenen stelt men bij erfdeelingen gelijk met eene melkkoe.

Niettegenstaande *Finland* eene aanzienlijke menigte vette waren en levensmiddelen uitvoert, wordt de veefokkerij echter slechts zeer flauw behartigd; terwijl nog daarenboven de

(*) De sneeuwschoen is een lang stuk hout, van voren krom, achterwaarts oploopende en op het midden aan den voet vastgemaakt. (*Acerbi, Reize enz. D. IV. bladz. 25.*)

vele roofdieren aan dezelve onophoudelijk een ongelooftelijk nadeel toebrengen. De volgende voorbeelden kunnen hiervan ten bewijze strekken. In het jaar 1797 verloor het enkele kerspel *Hwittis* (de parochie *Pungalaitio* niet mede gerekend) tachtig paarden, drie en zestig ossen, negen en negentig koeijen, drie honderd negen en vijftig schapen, honderd zeventig geiten en honderd en tien varkens, wier gezamenlijke waarde, tegen den laagsten prijs aangeglagen; 3653 rijksdaalders bedroeg. In het jaar 1798 werden datzelfde kerspel op eene gelijke wijze wederom ontroofd vijf en vijftig paarden, zes en dertig ossen, vijf en vijftig koeijen, twaalf kalveren, drie honderd en vijftig schapen, twee honderd en zes en negentig geiten en zeven en zeventig varkens. Het kerspel *Urdiala* in *Tawastland* verloor over het geheel 226 stuks vee van allerlei soort, het kerspel *Pelkäne* 311 en het kerspel *Perigas* 367 stuks. Veelligt kan dit kwaad eerst door eene talrijkere bevolking en eene digtere bebouwing verminderd en eindelijk geheel gestuit worden.

Over het algemeen wordt het vee te slecht gevoederd: in het zuidelijke gedeelte van *Oesterbottn* drijft men het reeds den 18 *Mei* in de weiden, die echter eerst den 15 *Junij* in staat zijn, een dragelijk voedsel op te leveren

ren. In de noordelijke streken krijgt het, gedurende den winter, niets, dan heide, bladen van denneboomen en rendierenmos: ook geeft men het allerlei soort van loof, en in de *Scheeren* zeegewassen en de ingewanden van visschen. In *Carelien* haalt men de koeijen dadelijk in den herfst op stal, en melkt haar den ganschen winter niet: haar voedsel bestaat slechts in een weinig nat gemaakt lang stroo en in den paardenmest, die rondom de hoeven ligt. Daarvoor ontvangt de carelische boer ook den geheelen zomer niet meer, dan twee lijsponden boter van iedere koe; ofschoon hij de voortreffelijkste weilanden heeft. Door elkander gerekend levert eene koe in *Finland* dagelijks eene halve kan melk. De kalveren worden te vroeg aan hunne moeder ontnomen en te schraal gemest. Van zijne veefokkerij geniet de boer-zelf slechts zeer weinig: zijne hut verlicht hij met spaanders van pijnboomhout; en dit stelt hem in staat, eene zoo aanzienlijke hoeveelheid vet en smeer uit te voeren. Uit *Wasa* en de vijf, boven die stad liggende zeesteden worden jaarlijks meer dan 10000 lijsponden boter naar *Stockholm* verzonden, die echter, wijl zij van eene slechte hoedanigheid is, doorgaans acht schellingen minder geldt, dan dit produkt uit andere, ten zuiden van deze stad gelegene oorden

den

den opbrengt. Over het geheel is de finland-
sche boter veel slechter, dan de noordsche:
ook de talk moet in deugd ver voor de russi-
sche wijken. De voornaamste oorzaak van de
mindere kwaliteit dezer waren ligt, mijns oor-
deels, hierin, dat de boer ze niet dadelijk in
den zomer, wanneer zij 't best zijn, slijten
kan, maar den winter moet afwachten, om ze
langs eene sledebaan naar de eene of andere
haven te brengen. Voor de paardenteelt zijn
het klimaat, de ligging, de weiden en de veel-
vuldige reizen, welke de inwoners van tijd tot
tijd noodzakelijk moeten doen, in geenen deele
gunstig. De echt-finlandsche paarden over-
treffen echter de zweedsche. Zij zijn, wel is
waar, klein, zelden hooger, dan 2½ ellen, doch
goed gevormd en uitnemend tot den arbeid ge-
schikt. Door vreemde rassen heeft men hen
pogen te veredelen, en thans zijn zij reeds
dermate vermengd, dat het oorspronkelijke ras
bijna niet meer bestaat. De nieuwe soorten
zijn trouwens een weinig grooter, maar tevens
veel meer aan ziekten onderhevig. In goede
schapenfokkerijen is het land merkelijk toege-
nomen: men heeft spaansche en engelsche scha-
pen ingevoerd, die echter thans grootendeels
uitgestorven zijn. De kudden kunnen wegens
de langdurige winters niet zoo talrijk zijn, als
in andere landen. Geiten worden hier veel

gehouden; doch de schade, welke men zegt dat zij den bosschen toebrengen, wordt te zeer overdreven. De huisdieren zijn met vele krankheden behebt, die meestal uit de slechte behandeling ontstaan. De veepest heerscht vrij dikwijls in sommige streken, bij voorbeeld, in het kerspel *Kemi* en daar wederom in den omtrek van de kapel *Tervola* het allermeest, zonder dat men hiervan eene genoegzaam gegronde oorzaak kan opgeven. In de noordelijke streken houden de boeren vele rendieren, die ongehoed in de bosschen rond dwalen en tegen den winter bijeen gedreven worden. Alsdan slagt men een gedeelte, merkteekent de kalven, en jaagt ze allen wederom de bosschen in. De wilde rendieren en elandsdieren zijn uit het zuiden van *Finland* geheel verdreven. Voormaals werden zij in kuilen gevangen, die met struiken, espenloof en het *equisetum fluviatile*; (*de groote paardestaart*) welk laatstgenoemd kruid de rendieren inzonderheid gaarne eten, overdekt werden. Ook hing men in de nauwe doorgangen, waar zij zich gewoonlijk ophouden, strikken, en bediende zich van dat kruid tot lokaas. De roofdieren zijn hunne gevaarlijkste vijanden, die verschrikkelijke verwoestingen onder hen aanrigten en hen in sommige oorden zelfs geheel en al uitroeijen. De veelvraat belaagt hen op de listigste wijze en verscheurt

scheurt alle, welke hij slechts magtig kan worden. Dit gelukt hem vooral des winters, wanneer de dikke en losse sneeuw den vluggen loop van het rendier vertraagt, en hij daardoor in staat is, het spoedig in te halen. Ook sluipt hij, wanneer het rendier zich in de zon bakert en door de hette loom geworden is, ongemerkt nader en bespringt zijne prooi, eer deze den tijd heeft, om zich door de vlugt te redden. Somwijlen verschuilt hij zich op eenen boom en werpt zich vandaar op den nek van het rendier, 't welk zich vruchteloos van hem poogt te bevrijden en aldra eene doodelijke wond in den hals ontvangt. Het allerlekkerst smaken hem de ooren, welke hij dikwerf alleen verteert en het overige laat liggen. Bewonderenswaardig is de zorgvuldigheid, waarmede hij den afgeknaagden kop bewaart, dien hij, zoo hij er slechts gelegenheid toe heeft, in eenen hollen boom sleept (*). Overigens wordt de veelvraat, even als de lijnx, met speren gedood of in vossefallen gevangen. De vos vergezelt hem bestendig en voedt zich met hetgeen hij uit enkelen moordlust doodt, zonder het geheel te verslinden. Ook de wolf overvalt des winters het rendier, wanneer

na-

(*) *Frosterus om adjuren i Pudasjärvi Finska H. S. Handlingar, I, S. 258.*

namelijk de sneeuw vast genoeg is, om hem te kunnen dragen, en het zware rendier er inzakt. De wolven zijn hier zoo talrijk en stout, dat zij tot in de volkrijkste oorden, ja zelfs mid-den in de steden doordringen en verwoestingen aanrigten. Zij worden met de speer of met het schietgeweer gedood. Om hen te vervolgen, kiest men den tijd, waarin de sneeuw diep en los ligt. Dikwerf echter moet de jager dagen lang op zijne sneeuwschoenen ronddolen, eer hij zijnen buit betrappen kan.

Laat in den herfst, nadat er voor de eerste maal sneeuw is gevallen, poogt men, den beeren op het spoor te komen. Ontdekt een jager zulk een spoor, dan wijkt hij dadelijk zijdelings af en gaat het oord rond, werwaarts de voetstappen leiden. Vindt hij geen verder spoor, dan moet het hol binnen den omtrek van den door hem gemaakten cirkel zijn. Komt hij er echter weder op terug, dan moet hij nog eenen tweeden brederen cirkel maken. Zoodra men in den winter de sneeuwschoenen kan gebruiken, wordt het dier in zijn hol opgezocht en met eene ijzeren lans gedood (*). Heeft de jager geen moeds genoeg, om den beer regelregt aan te vallen, dan plaatst hij

(*) In *Acerbi's Reize*, II D. bladz. 122, vindt men eene afbeelding van deze beerenjagt. — *Vert.*

twee staken kruiswijs voor den ingang van het hol en brengt den beer, terwijl die pogingen aanwendt, om er uit te dringen, met zijne lans de doodelijke en juist getroffene wonde toe. Ook in den winter en lente jaagt men hem op en vervolgt hem zoo lang, tot hij geheel afgemat is en zich wanhopend tegen zijnen vervolger keert. Intusschen moet de jager niet toestooten, voordat de beer op hem toespringt; wijl het dier anderzins de lans terugslaat en zijne partij dadelijk op den grond werpt. Ofschoon deze jagt met zeer veel gevaar vergezeld gaat, zoodat het leven van den jager geheel van eenen enkelen misstoot afhangt, hoort men toch bijna nooit van ongelukken. Wijl overigens de beer de gewoonte heeft, om zoo lang tot zijnen roof terug te keeren, als er nog iets van voorhanden is, wordt hij soms ook in vallen gevangen, welke men daar dicht bij plaatst.

Otters, eekhorens en hermelijnen zijn in *Finland* zeer talrijk; doch bevers vindt men er zelden. Tot de eekhorenjagt bedient de Oestbottnische boer zich van eenen hond, die daarop afgerigt is en, bij eene erfdeeling, van eene gelijke waarde, als eene melkkoe, geschat wordt. — Aan de finlandsche kusten houden zich de graauwe en bogt-zeehonden op, die met elkander in eenen onafgebroken oorlog zijn.

Van

Van het begin van *Maart* tot het ijs uit het water is, en van het begin van *October*, tot alles dicht is gevroren, maken de *Scheeren*-boeren jagt op deze logge dieren. Eertijds be- laagde men de zeehonden met het grootste levensgevaar, zelfs tot diep in zee; doch thans vergenoegt men zich met hen alleen in de *Scheeren* te vangen.

Algemeen klaagt men, dat de Finnen het bereiden van pelterijen niet zoo goed verstaan, als de Russen: het gevolg hiervan is, dat er, in weerwil van alle strenge verordeningen daartegen, met dat artikel een sterke sluikhandel tusschen *Sawolax*, *Carelien* en *Rusland* wordt gedreven. — De jagt wordt door het klimaat begunstigd: de langdurende sneeuw maakt het opsporen gemakkelijk en stelt den jager tevens in staat, zelfs het vlugste dier op zijne sneeuw- schoenen in te halen. De middel- en kleine jagt zou vrij wat kunnen opleveren: hazen, berghanen, hazel-, sneeuw- en korhoenders, patrijzen, (die van de russische grenzen, waar de keizerin *Elizabeth* ze naar *Petersburg* deed overbrengen, eerst sedert het jaar 1770 naar *Sawolax* zijn gekomen en zich, sinds dien tijd, verder uitgebreid hebben) snippen, lijsters, leeuwerikken en musschen zijn er in over- vloed; doch men vervolgt hen onophoudelijk, men maakt onafgebroken jagt op hen, men

rooft hunne eijeren en doodt de broeiende wijfjes. Bovendien brengen de vele vleeschetende dieren en vogelen, die zich in *Finlands* onbewoonde streken ophouden, even als de honden en katten, die de gansche lente en zomer in de bosschen doorbrengen, het wilde gevogelte zeer veel schade toe. Men vangt de vogels, zelfs de berghanen en korhoenders, in knippen, evenwel slechts gedurende den eersten morgen, nadat men ze gezet heeft; wijl het spartelen der gevangenen de overigen aldra uit die streken verjaagt. — De kusten en bogten wemelen van zeevogels: in de *Scheeren* nestelt de ijslandsche gans (*anas mollissima*); doch zelden ongestoord: de boeren schieten haar, en gevolgelijk worden er zeer weinig veren van gewonnen. De pijlstaart (*anas acuta*) belaaft de visschen zeer sterk: dikwerf vliegen deze eenden, zoodra men ze opjaagt, geheele streken digt over het water heen, en worden dan, dikwijls vijftig tot zeventig paren tegelijk, in netten gevangen, welke de boeren tot dat einde op de naauwste plaatsen tusschen de *Scheeren* uitgezet hebben.

De finlandsche wateren zijn rijk in allerlei soorten van visch. In *Nordbottn* is de zalmvangst de voornaamste tak van bestaan: men zout dezen visch vrij goed in, doch het rooken verstaat men minder. De finlandsche zalm is slechter, dan

dan de zweedsche, die wederom door den *Rijn-* en *Oder-zalm* verre overtroffen wordt. Hoe dieper men in het Noorden komt en hoe meer het zoute water vermindert, des te onsmakelijker en zeldzamer worden de zalm en haring. Volgens het zeggen der finlandsche visschers, moet dit onderscheid op eenen afstand van slechts weinige mijlen zeer merkbaar zijn. De zalm wordt in eene zeer groote menigte versch verbruikt; doch alleen te *Uleä* worden nog bovendien jaarlijks meer dan vijf honderd tonnen ingezouten. Zelfs de *Kumo* en *Kymmene* zijn zalmrijke rivieren. In de groote wateren is de zalmvisscherij een eigendom van de kroon en wordt verpacht: in de kleine heeft zij niet veel te beduiden en staat voor ieder open. De meeste vischsoorten worden ingezouten. De aal is in *Finland* niet zeldzaam, doch de Oestbottnische boeren eten hem niet. Negeroogen worden schier bij alle katarakten gevangen, vervolgens in azijn gelegd en, hoewel slechts bij kleine partijen, naar *Zweden* verzonden. Van den *strömling*, eene kleine haringsoort, hebben de bewoners der zuidelijke *Scheeren* vrij aanzienlijke inkomsten: deze visch wordt deels in het land zelve verbruikt, deels naar *Zweden* uitgevoerd. Sprot levert *Finland* bijna niet op: de *kimito*-sprot is ech-

ter zeer beroemd. — Boven *Björneborg* wordt slechts weinig haring gevangen.

In *Oesterbottn* en *Sawolax* heeft men nagenoeg zevenhonderd verschillende insekten gevonden. Voor de bijenteelt is het klimaat geenszins ongunstig: op nieuw heeft de finlandsche oekonomische societeit doelmatige pogingen aangewend, om dezelve meer en meer te bevorderen, en het gevolg daarvan is, dat in de omstreken van *Abo* thans reeds zeer vele bijenhouders zijn.

Kreeften vindt men hier en daar in *Zuid-Finland*. Volgens het algemeene volksgevoelen zijn zij ten tijde van *Johan III* derwaarts overgebracht. In sommige Oestbottnische wateren vischt men zelfs parelen: de beste hebben echter niet meer dan 20 rijksdaalders kunnen gelden.

Het rijk der delfstoffen levert slechts zeer weinige wezenlijke nuttige voortbrengselen op. Graniet is overal de heerschende bergsoort. Op eenige plaatsen had men voor eenigen tijd begonnen naar ijzer te graven; doch die onderneming heeft den spekulanten vrij wat gelds en vruchteloze moeite gekost. Het moeraserts wisten de Finnen reeds sedert onheugelijke jaren zeer goed te bereiden, en nog tegenwoordig vindt men daarvan voornamelijk in verscheidene eigen namen van plaatsen en oorden

den de duidelijkste sporen: ook vervaardigen de boeren uit dit ijzer een groot gedeelte van hunne gereedschappen. In het jaar 1792 zond het bergkollegie den beroemden *Erich Rinmann* naar *Finland*, om de inwoners, bovenal te *Sawolax* en *Carelien*, tot het gebruik van het moerasijzer aan te moedigen en hen tevens met eene betere manier van het te bereiden bekend te maken. — Koper wordt in *Finland* niet veel gevonden: loodmijnen zijn er op verscheidene plaatsen, en *Oesterbottn* brengt eene soort van leem voort, waarvan uitmuntende tegels gebakken worden. *Tawastland* heeft eenen overvloed van kalk: in andere streken (met name in *Oesterbottn*, het eigenlijke *Finland* en *Aland*,) vindt men dien zeldzamer. In het gebied van *Björneborg* is eene uitgestrekte mijngroeve van arduinsteen, die eene voortreffelijke bouwstofle oplevert. Ook in *Oesterbottn*, niet verre van het kerspel *Kemi*, loopt zulk eene niet minder rijke ader (*).

Het gebrek aan zout is voor de inwoners dikwerf zeer drukkend: daarenboven heeft men op dit zoo onontbeerlijk artikel eenen onmatig hoogen inpost gelegd, waarom de boeren, die

(*) Over *Finlands* mineralogische gesteldheid zal ik beneden breedvoeriger spreken.

aan de russische grenzen wonen, het zich met veel geringere kosten uit *Rusland* verschaffen. Nu onlangs heeft de oekonomische societeit hare proeven, om zout uit zeewater te winnen, nogmaals hernieuwd, doch schijnt daarin niet geslaagd te zijn; wijl zij den inwoners aangeraden heeft, hun zout liever te bezuinigen, door, bij voorbeeld, het vleesch en de visch te rooken, te droogen enz. (*).

Alle de overige handteringen zijn van weinig belang, en het binnenlandsche vertier bevindt zich in eenen kwijnenden toestand. Vruchteloos heeft men zich beijverd, den handel door het aanleggen van steden te verlevendigen: den bloei van landsteden staan te veel hinderpalen in den weg; waarom het, mijns oordeels, ook niet raadzaam is, derzelve getal te vermeerderen. Een vrije koophandel ten platten lande, zou, bij de tegenwoordige bevolking, voor *Finland* eene groote en duurzame weldaad zijn. De boeren, die aan de kusten wonen, generen zich deels met de scheepvaart, en zijn daartoe gerechtigd: doch waar de grond slechts eenigzins vruchtbaar is, leven de landbouwers in eenen veel ruimeren staat, dan de zeelieden, die over het geheel een zeer sober bestaan

(*) Zie *Redogörelse för Finska Hushållningssällskapetets göromål 1800-1801*. S. 14.

staan hebben, hier en daar een meer gegoed zeehandelaar uitgezonderd. Aan de finlandsche kusten, inzonderheid aan de finlandsche bogt, zijn veertien ijzerfabrieken aangelegd, die haar erts uit de zweedsche mijnen ontvangen en jaarlijks 11,112½ schipponden stangijzer en verscheidene ijzerwaren vervaardigen. De bevolking, de aanbouw van het land en over het algemeen de industrie, zijn door dezelve merkelyk bevorderd. In eenige oorden, bovenal in *Oesterbottn*, bereiden de boeren eene aanzienlijke menigte salpeter en zouden buiten kijf daaruit eene vrij groote winst trekken; indien zij niet genoodzaakt waren, al wat zij bereiden aan de kroon te verkoopen. Op sommige plaatsen, bijzonder in het eigenlijke *Finland*, vervaardigen de boeren allerlei houten waren, tobben, emmers, schoppen, kwispeldoren, schotels, borden enz. en drijven daarmede eenen buitenlandschen handel, zelfs tot in *Duitschland* en *Denemarken*. — Schepen worden in de steden en in eenige oorden ook door de boeren gebouwd; doch zij zijn van een slecht maaksel en staan ter kwader faam. Voor de scheepvaart is het luchtgestel allezins ongunstig. Zes, ja zeven maanden moeten de schepen in de haven blijven liggen, en gedurende dien ganschen tijd hebben de schepelingen volstrekt geene verdienste; terwijl nog daarenboven, we-

gens het gevaar, waaraan het bevaren der naauwe, met klippen en eilanden bezette wateren, is bloot gesteld, de assurantiepremien zeer hoog staan.

V.

De Finnen.

Hun karakter, hunne zeden, levenswijze en taal.

De bevolking van *Finland* is, in weerwil der vele hindernissen, waarmede zij te worstelen heeft, en die buiten twijfel, onder eene betere phisieke opvoeding en eene met het klimaat meer overeenstemmende levenswijze, van lieverlede zullen ophouden te bestaan, sinds eenige jaren aanmerkelijk toegenomen. Bij den aanvang van het jaar 1720 had het latere *Zweedsch-Finland*, na aftrek van de in 1721 en 1743 afgestane landstreken, naauwelijks 150,000 inwoners, dus ongeveer drie en dertig menschen op iedere vierkante mijl. Doch reeds in 1749 was, toen er tabellen aangelegd werden, dat getal tot 408,839 hoofden gestegen;

gen; (in het stift *Abo* 258,811 en in *Borgo* 150,028.) Naar de laatste berekening in het jaar 1800 telde het land reeds 857,152 zielen (502,654 in *Abo* en 354,489 in het stift *Borgo*) dus 185½ op iedere vierkante mijl. Naar de stadhouderschappen verdeeld verhoudt de bevolking zich:

In het stadhouders.	<i>Abo</i>	van 485 vierk. mijl.	399½ pers.
— — — — —	<i>Tawastehus</i>	— 469 — — —	380 — — —
— — — — —	<i>Heinola</i>	— 338 — — —	335 — — —
— — — — —	<i>Wasa</i>	— 765 — — —	176½ — — —
— — — — —	<i>Kuopio</i>	— 939 — — —	140 — — —
— — — — —	<i>Uleåborg</i>	— 1570 — — —	55 — — —

Geboren en gestorven zijn jaarlijks:

1793.	32937 geboren.	18824 gestorven.
1794.	31705 — — —	22868 — — —
1795.	31671 — — —	18897 — — —
1796.	30987 — — —	18176 — — —
1797.	32632 — — —	16027 — — —
1798.	31172 — — —	17787 — — —
1799.	31596 — — —	22560 — — —
1800.	31144 — — —	21086 — — —
1801.	33297 — — —	18319 — — —
1802.	33594 — — —	19091 — — —
1803.	30852 — — —	28650 — — —
1804.	34217 — — —	22071 — — —

Van het jaar 1795 tot 1801 heeft het getal
der

der dooden zich tot dat der levenden verhouden als 100 tot 16½ of

in het stadhouderschap *Kuopio* als 100:198.

Uleåborg — 100:172.

Wasa — 100:166.

Heinola — 100:162.

Abo — 100:155.

Tawastehus — 100:152.

De voorname oorzaak, waardoor de bevolking zoo aanmerkelijk lijdt, is de slechte physische opvoeding, die bovenal in *Oesterbottn* heerscht, waar de eerstgeborene kinderen doorgaans geen ander voedsel, dan koemelk krijgen. In verscheidene kerspelen rekt men dat ieder derde, ja dikwerf ieder tweede kind sterft. De volgende, uit de proostdijtabellen getrokken lijst levert een vreesselijk bewijs van deze waarheid op:

In het stift *Abo*

stierven in 1793. 4271 kinderen in hun eerste jaar.

————— 1794. 5188 —————

————— 1795. 3799 —————

In de beide stiften 1796. 6086 —————

————— 1797. 5673 —————

————— 1798. 5107 —————

————— 1799. 6694 —————

————— 1800. 6361 —————

————— 1801. 6294 —————

In het stift *Borgo* 1802. ieder vijfde en zesde kind.

In de beide stiften 1803. 5975 —————

————— 1804. 6577 —————

De

De kinderpokken - alleen hebben een schier ongelooft groot aantal ten grave gesleept. Door de wijze, waarop de inwoners onder elkander leven, door hunne zorgeloosheid en onvergefelijke litzinnigheid is de besmetting bijna niet voor te komen; terwijl de sterfte ook inzonderheid dáárdoor niet weinig bevorderd wordt, dat de zieken volstrekt geenen regel in hun dieet in acht nemen en van geneeskundige hulp genoegzaam geheel verstoken zijn. Intusschen heeft de regering de inenting der kinderpokken, zoo veel mogelijk, pogen te bevorderen. Reeds sedert 1770 was zij in *Oesterbottn* vrij algemeen. Voor ieder kind 't welk ingeënt werd, betaalde de kroon 3 rijksd.; doch de nuttigheid scheen niet genoegzaam aan de aanzienlijke kosten te beantwoorden: men verminderde de uitgelooftde belooning, en van toen af werd de inenting een nauwelijks noemenswaardig voorbehoedmiddel tegen de kinderpokken. Voor eenige jaren heeft de finlandsche oekonomische societeit zich met eenen voorbeeldigen vaderlandschen ijver be-moeid, om de inenting der koepokstof te ver-breiden. De koning ondersteunde hare po-gingen: zij zond zendelingen naar de onder-scheidene streken uit, om in te enten en be-kwame personen de kunstbewerking te leeren. Desniettemin zijn nog kort geleden vele vol-

wassenen en kinderen aan de pokken gestorven, namelijk in de stadhouderschappen:

	1796	1797	1798	1799	1800	1801	1802	1803
<i>Uleåborg</i>	310	118	158	349	50	9	32	1545
<i>Wasa</i>	121	303	219	849	193	61	3	2274
<i>Abo</i>	176	43	372	1261	512	21	26	116
<i>Tawastehus</i>	94	177	616	1653	152	41	31	424
<i>Heinola</i>	41	13	270	900	366	29	343	691
<i>Kuopio</i>	700	242	168	585	142	240	711	2096
Totaal	1442	896	1803	5597	1415	401	1146	7149 (*).

Met betrekking tot de zedelijke vorming en het karakter der Finnen doen zich in de verscheidene provincien aanmerkelijke en in het oog loopende afwijkingen op. Aan de zeekusten, waar vele Zweden zich met der woon hebben nedergezet, is de oorspronkelijke stam reeds zeer ontaard. De Finnen hebben eene donkere tint, een ernstig, zelfs somber voorkomen, eene grove stem, eene langzame manier van spreken, sterk gespierde leden en eenen vasten gang. Hun hoofdhaar is geelachtig, somwijlen roodachtig of wit, ook wel donker geel. — *Aan het woord houden erkent men den man: aan den horen den os* (*sanasta miestä, sarwesta herkaa*) is een oud

(*) *Nicander in Vetensk. Acad. Nyn Handlingar. Bd. XXVI. Tab. II.*

oud finlandsch spreekwoord, 't welk het nationale karakter van dat volk heerlijk kenteekent, vooral diep in het land, waar het nog in al zijne zuiverheid bewaard is gebleven. Finlandsche eigenzinnigheid is in *Zweden* een spreekwoord geworden. Ofschoon de Fin den vreemdeling allezins gastvrij ontvangt en ten uiterste minzaam behandelt, zal hij hem echter niet zoo gereedelijk zijn vertrouwen schenken, noch zich, zonder hem genoegzaam te kennen, in naauwe betrekkingen met hem inlaten. Komt men hem met eene ongeveinsde rondheid te ontmoeten, en kan hij eenen blik in ons open hart werpen, dan zal hij jegens ons ook niet lang koel blijven. Door beleedigingen in toorn ontstoken, is hij doldriftig, hevig, oplopend en wraakzuchtig. Van nieuwigheden houdt hij niet, en het valt geenszins gemakkelijk, den finlandschen boer tot zelfs de geringste verandering in zijne levenswijze, zijnen akkerbouw enz. te bewegen. Over het geheel zijn de Finnen zeer matig: in de noordelijke streken wordt des zomers maar alleen op zondag gekookt. Bij hunne weinige behoeften heerscht onder hen eene zekere welgesteldheid, en het is volstrekt niets zeldzaams, zelfs in een oud berookt kamertje het eten in zilveren schotels te zien opdragen, zonder dat de gastheer zich het aanzien geeft, van daarmede te willen pronken. De boer

arbeid met eenen onvermoeiden ijver: van het kriecken van den dag tot het vallen van den avond bevindt hij zich op zijnen akker en zijne weiden, vergenoegt zich met eenen geringen kost en geniet nauwelijks vier of vijf uren rust. — Aan bekwaamheden in het werktuigkundige ontbreekt het den Finnen niet, gelijk dit reeds daaruit niet onduidelijk blijkt, dat zij vele, in soort zeer verschillende gereedschappen en huisraad zelve moeten vervaardigen. Het finlandsche houtwerk, 't welk ook buiten lands verzonden wordt, is, zonder onderscheid, door boeren gemaakt. Diep in het land hoort men zeer zelden van twist, kraakel, vechterijen of grove misdaden: ook zijn daar de zeden nog vrij zuiver. Van 1795 tot 1802 heeft het getal van onechte kinderen zich tot dat der echte verhouden, als 1 tot 22; in de steden, bijzonder te *Abo*, meermaals 1 tot 8—9. Hoe zeer zij thans toegenomen zijn, bewijst de volgende tabelle:

Onechte kinderen in *Finland* onder de
geborenen:

1795.	1480	1797.	1379	1801.	1606
1794.	1586	1798.	1480	1802.	1671
1795.	1529	1799.	1393	1803.	1615
1796.	1450	1800.	1452	1804.	1851

Van

De Noord-Finnen worden van eene zekere arglistigheid beschuldigd, welke zij inzonderheid op hunne reizen in *Tawastland* zouden uitoefenen, waar zij voornamelijk met zalm en huiden koopmanschap drijven, die zij voor lijnwaad, hop enz. verruilen. Deze hunne sluwheid wordt nog geduchter door de ligchaamssterkte en koenheid, waarmede zij gepaard gaat. In *Zuid-Finland* is men voor de Noord-Finnen, voornamelijk als afgerigte heksenmeesters, zeer bang, en dezen verzuimen dan ook niet, van dat bijgeloof, ten hunnen voordeele, zoo veel mogelijk, partij te trekken. Zoo nemen zij, bij voorbeeld, op zich, de onvruchtbaarheid der vrouwen te genezen, ten welken einde zij in de dampbaden eene kunstbewerking verrigten, die zelden het doel mist. Buiten twijfel heeft deze bijgeloovige domheid de minachting veroorzaakt, waarmede de noordelijke bewoners de Zuid-Finnen, bijzonder de Tawastlanders, beschouwen en bejegenen. Het woord *Hämäläinen* (de finlandsche naam der laatstgenoemden) draagt in geheel *Oesterbottn* dezelfde beteekenis, als *zot*, *waanwijs*; en het finlandsche spreekwoord: *menna Hämälään*, naar *Hämälä* reizen, dat is, *een zot worden*; schijnt zijnen oorsprong uit dezelfde bron te hebben.

In de middeleeuwen beteekende de naam

II,

G

Fen-

Fenne hetzelfde als *heksenmeester*. Men geloofde toen vrij algemeen, dat dit volk in eene bijzondere betrekking tot en vriendschap met den duivel stond: den schippers verkochten de Finnen goeden wind, die in eenen doek met drie knopen geknoopt was. Werd de eerste knoop los gemaakt, dan ontstond er dadelijk een gunstig windje: bij het los maken van den tweeden begon de wind heviger op te steken, en bij de opening van den derden werd hij een vreeselijke orkaan. Zelfs te *Stockholm* vervoegde men zich tot het eerste het beste finlandsche meisje, zoodra men slechts hulp uit de hel meende noodig te hebben (*). Nog heden ten dage zijn er in *Finland* heksenmeesters; doch tevens bekennen zelfs de knapsten en kundigsten onder hen, dat de Lappen hen verre overtreffen. Van eenen ervaren duivelskonstenaar plegen zij te zeggen: *dat is eerst een Lap!* (*se on koko Lappi!*) Ja, zij ondernemen niet zelden verre reizen naar de *Lapmarken*, om eens eenen regt goeden raad te halen. De finlandsche toovenaars kunnen gestolene zaken ontdekken, afgedwaald vee aanwijzen en den gelukkigen of ongelukkigen uitslag van eene onderneming voorspellen, zoodra

(*) *Beitrag zur Pommerischen Historie, Leipzig 1732.*
S. 232.

dra zij slechts in een glas met brandewijn kijken. Zij zijn zelfs geneesheeren en genezen — o wonder! — afwezende kranken, zoodra hun slechts iets van de kleederen of van het huisraad des lijders gebragt wordt. Hunne geneesmiddelen zijn meestal ten uiterste dwaas en kinderachtig. Zoo moet, bij voorbeeld, de zieke eenige malen eene kerk rondwandelen, des nachts het kerkhof bezoeken enz. Wordt hij niet gezond, dan leggen zij hem te last, dat hij hunne belagchelijke voorschriften niet stip- telijk opgevolgd is, of zij geven voor, dat de een of andere booze geest hen tegenwerkt. Dergelijke wijze *Aesculapen* worden verschei- dene mijlen ver opgezocht: altijd zijn zij van wonderdoende reliquien, menschedels, beenderen, gewijde aarde, slangenkoppen enz. voorzien, waarmede zij wanen alles te kunnen verrigten. De kerken, kerkhoven en begraaf- plaatsen, welke men nog heden als overblijf- selen der voormalige bewoners van dat land, der Lappen, hier en daar in de bosschen en op de eilanden vindt, die *kalmisto* genoemd worden, en voor welke het bijgeloof eenen diepen eerbied koestert, zijn ware voorraad- schuren, waaruit de domme waan zijne wape- nen haalt. Op deze plaatsen worden lijken ontleed en in stukken gesneden, beenderen op- gegraven en andere benoedigheden verzameld,

om tot heilzame algemeene geneesmiddelen te dienen, of liever, om menschen en vee nadeel toe te brengen. Des nachts begeven deze zoo genaamde toovenaars zich in de kerken en roepen de kerkgeesten aan, om hun in hunne oogmerken behulpzaam te zijn. Niemand mag deze alwetende heksenmeesters vertoornen: gebeurt dit, dan geraken zij eensklaps in woede, knarssetanden, springen vol geestdrift in het rond, stampen met de voeten en gedragen zich volkomen als zinnelooze, razende menschen. Een voornaam en krachtig werkend middel, waarvan deze duivelskonstenaars zich bedienen, zijn de *zauberrunot* (toovergezangen). De heidensche Finnen zongen ter eere van hunne godheden liederen, die voor heilig en van eene onfeilbaar goede uitwerking gehouden werden. De toovergezangen zijn derhalve uit het heidendom afkomstig, doch in de katholieke tijden met allerlei toevoegsels voorzien geworden: hun ouderdom overtreft dien van alle de overige finlandsche gezangen. Ook worden zij niet *runot*, maar *lugut*, *belezingen* genoemd, en of heimelijk zonder eenige getuige met luider stem en eene zekere geestdrift, *haldiosa*, waarbij met de voeten gestampt en de leden op eene belagchelijke en zelfs min of meer aanstootelijke wijze verdraaid worden, uitgesproken, of ook wel zacht gemompeld, terwijl

de

de mond onophoudelijk blaast enz. Bovendien worden er dan nog eenige andere bijgeloovige en evenzeer bespottenswaardige gebruiken bijgevoegd. Tot zekere dingen gebezigd, wier kracht zij of verminderen of vermeederen moeten, heeten zij ook *sanat*, *krachtige woorden*; bij voorbeeld: *madon sanat*, *woorden tegen den slangenbeet*; *talen sanat*, *woorden tegen het vuur en door branden veroorzaakte wonden* enz. De aanhangers van dit bijgeloof wanen, in staat te zijn, alle elementen, lichamen en dieren te kunnen beheerschen en bedwingen, wanneer zij slechts den verborgen en mijthischen oorsprong derzelve ontdekken en de op denzelfden betrekkelijke liederen afzingen kunnen. Vandaar spreken de oude toovergezangen ook met een zeker zelfvertrouwen en als reeds zegepralend het ijzer, het vuur, de slangen enz. aan: *het is mij niet onbekend, waaruit gij ontstaan zijt!* en: *waarom vermeet gij u, ellendige, kwaad te doen? waarom verstout gij u slechte daden? Immers heb ik uwen eersten oorsprong ontdekt!* — Van deze soort zijn er nog tegenwoordig zeer vele gezangen overig; en ofschoon men in de aan de kusten liggende provintien thans weinige menschen vindt, die zich met dergelijke bezweringen en tooverkunsten ophouden, is het echter den ijver der geestelijkheid tot dusverre niet

gelukt, hen geheel en al uit te roeijen. Nogtans geraken zij meer en meer in vergetenheid, en onder het levend geslacht is het geloof aan hunne onfeilbare werking reeds zeer sterk verminderd. Beroemde en beproefde kenners der tooverformulieren laten zich daarvoor betalen en brengen hunne kunst, als een erfgoed, op hunne kinderen over; zoodat die dan aan zekere familien bij uitsluiting eigen blijft. Inzonderheid zijn de varkens- en paardensnijders wegens hunne ongemeene kennis van die overoude gezangen boven anderen beroemd. Eer een leerling door hen aangenomen wordt, doopen zij hem, midden op eenen steen, in eenen waterval. Deze wonderdoctors dragen doorgaans alle hunne benoodigde gereedschappen in eenen grooten zak overal met zich, en heeten daarom ook *kuckaromies* (*mannen met den zak*): de grootere werktuigen, welke zij nu en dan moeten gebruiken, begraven zij in den grond of verbergen hen in de bosschen. Ook geven zij den raadvragenden gemeenlijk een geneesmiddel, 't welk meestal uit zout, brandewijn, melk, vet enz. bestaat. Hare ziekte-theorie is en blijft altijd dezelfde. Naar hun gevoelen, ontstaat iedere kwaal uit betoovering, en hunne geheimzinnige liederen zijn daartegen het onfeilbaarste middel. Somwijlen zeggen zij die staande, meermaals

knie-

knielende, met het ontbloote hoofd, op, en houden den hoed in de hand. De gemeene man weet een aantal wonderhistorien te verhalen van de uitwerkingen, welke deze toovergezangen zouden veroorzaakt hebben. Intuschen is het moeilijk, ze te verzamelen; wijl de tovenaars de geleerden niet vertrouwen, maar vrezen, bij de overheid aangeklaagd te zullen worden, en tevens bang zijn, dat deze heilige liederen, wanneer zij den ongewijden eenmaal in handen vallen, door hen oneerbiedig behandeld worden en daardoor hunne kracht en invloed verliezen zullen. Slechts in eenen halven roes zijn zij tot mededeeling van dezelyen over te halen; doch zelfs, wanneer zij beschonken zijn, laten zij de plaatsen, welke zij voor gevaarlijk houden, er geheel uit, of veranderen ze (*). Dat, voor het overige, de heksenmeesters zelve van de onfeilbaarheid hunner kunst overtuigd zijn, en dat men hen dus ten onregte voor moedwillige bedriegers houdt, bewijst het volgende voorval, 't welk in *Maart* 1804 te *Kemi* plaats vond.

Een zekere boer, *Mats Kallanwaara* genaamd, gold voor den kundigsten toovenaar van dat gansche oord, en zijne hulp werd wijd

en

(*) *Porthan de poësi Fennica*, pag. 86. seqq.

en zijde gezocht. De verlichting, die met hare reuzenschreden zelfs tot in het verst afgelegen Noorden doorgedrongen is, spoorde eenige jonge lieden aan, het bedriegelijke van deze tooverkunstjes te ontdekken en den grijzen heksenmeester in zijne naaktheid daar te stellen. Een officier veinsde zich krank, wist het vertrouwen van den beroemden *Mats* door geld en brandewijn te winnen, en ontlokte hem de belofte, dat hij geesten zou doen verschijnen. Eerst vorschte de oude naar den aard der ziekte in een glas brandewijn: volgens zijn gevoelen ontstond zij door de kerkgeesten (*kirkonwäki*): eene nachtwandeling op het kerkhof zou den lijder genezen; doch vooraf moest hij op de graven eene rijksobligatie offeren. Daar het tooneel des avonds te negen uren plaats zou hebben, begaven zich acht jonge heeren, in witte bedlakens gehuld, met maskers voor het gezicht en horens op het hoofd, naar den kerktoren: de haren en maskers hadden zij met *phosphorus* bestreken. De bezweerder verscheen met zijnen kranken en trad, na op de graven eenige plegtigheden verrigt en zegeningen uitgesproken te hebben, in den toren. Plotseling werd de deur achter hem dicht geworpen, en de eene geest kwam na den anderen te voorschijn. De zieke hield zich ten uiterste ontsteld, omvatte zijnen ge-

lei-

leider en trok hem op den grond. Suisend naderden de spoken en begonnen om de beide nachtwandelaars eenen vreesselijken rondedans, die den toovenaar bijna van schrik deed bezwijken. In den hevigsten angst rukte hij zich los en vlugtte naar den trap, waar hij de ontzettendste bezweringen aanving, om zijnen kranken te bevrijden, die hem op de jammerlijkste wijze om hulp riep en dien hij niet aan zijn gruwzaam lot wilde overlaten. Daar alle zijne pogingen vruchteloos bleven, begon hij met eenen ijzeren hamer, dien hij tot dat einde had medegenomen, uit al zijne magt op de deur te kloppen; ja zijn ijver was zoo groot, dat hij zijne hand kwetste, zonder het te merken. Eindelijk begonnen de vrolijke broërs een treurig einde te vrezen, en ontsloegen dus hunnen gevangenen, die zich geheel magteloos veinsde en daardoor den insgelijks doodelijk afgematten heksenmeester noodzaakte, hem naar de woning van den predikant te dragen. Hier poogde de oude door geheimvolle gebaren en terwijl hij zijne bebloede hand toonde, de aanwezig van de wezenlijkheid der geestverschijning in den toren te overtuigen. De officier hield zich nu, als of hij zijn verstand verloren had: de heksenmeester wendde duizenderlei middelen tot zijne herstelling aan, doch, helaas! alle vruchteloos. Eindelijk ontdekten de

aanleggers en uitvoerders van deze poets den ganschen zamenhang, en vleiden zich, daardoor ten minste iets tot uitroeiing van het bijgeloof bijgedragen te hebben: evenwel is het meer te vrezen, dat het door soortgelijke voorvallen slechts nog dieper zal inwortelen.

De bezweringen, van welke de heksenmeester zich bij die gelegenheid dikwerf bediende; luidden: *vlugt, gij bewoners der graven! vlugt terug naar uwe woningen! laat het ongelukkige offer vrij: hij eerbiedigt zijn christendom: hij heeft nooit gestolen, nooit vermoord! Zoudt gij eenen vreemdeling aanvallen, daar ik u zoo dikwerf bezocht heb? — En gij gehorende!* riep of liever schreeuwde hij een' van het gezelschap toe — *hebt gij niet genoeg in de hel te doen, om de verdoemden te kwellen en te martelen? (*)*

Merkwaardig is het, dat de finlandsche toovenaars in eene soort van verdooving en aandrift geraken, of zich door zekere middelen daarin weten te verplaatsen en daaruit niet eenmaal door de hitte van het vuur kunnen opgewekt worden. Gedurende dien tijd zou hunne ziel rondwalen en de verborgene dingen navorschen, welke zij bij hare terugkomst ontdekt. Het verdient in de daad een naauwkeu-

(*) *Abo-Tidningar* 1804. n. 61.

keurig onderzoek, waarom de bijgeloovige beschouwingen, begrippen en voorstellingen bij de volken van het hooge Noorden zoo volkomen gelijk en overeenstemmend zijn? De toovenaars der Lappen en Finnen, de *schamanen* der Tartaren, de *angekoks* der Groenlanders enz. handelen en gedragen zich in hunne goochelarijen geheel op dezelfde wijze.

De kunst, om zich zelve schootvrij en vergift, slangenbeten, tooverij enz. krachteloos te maken en de pest van het vee te weren, heet *lumous*. Hunne huizen wanen de Finnen door eenen dondersteen en hunne reissleden door menschenbeenderen te beveiligen. In pleitgedingen achten zij zich ten uiterste bekwame en onverwinnelijke advokaten; indien zij slechts serpentijnsteenen, kleine kliphorentjes en de schenkelbeenderen van eenen kikvorsch bij zich hebben. Ook zijn onder hen zoo genaamde dagwigchelaars, die zekere dagen als volstrekt ongelukkig aanduiden, op welke men zich derhalve zorgvuldig wachten moet deze of gene zaak te ondernemen. Verscheidene bijgeloovige ideën, gebruiken en instellingen hebben de Finnen van de Zweden, of ook wel van de Russen ontleend en overgenomen. Zij gelooven, dat zich in de bosschen twee verschrikkelijke boschgeesten ophouden: de een heet *Lekkio*, en deze neemt

ver-

verschillende gedaanten aan: dan eens verschijnt hij als eene kraai, dan weder als een hond, een andermaal als een mensch of als een onbekende vogel, en jaagt den menschen altijd schrik aan: de andere is van het vrouwelijke geslacht en wordt *Ajaltaa* genoemd: deze geest is zeer rap ter been en maakt zijn voor naamste werk van de reizigers op dwaalwegen te brengen. Bij begrafenissen, op de kerkhoven en groote wegen vliegen kleine geesten, *Keijuset*, rond, die sneeuwvlokken, vuurvonken en kleine vlinders gelijken. Zij zijn zwart en wit, goed en kwaad. Ook houden zij zich in de kamers op, waarin iemand sterft of een lijk zich bevindt, en vervullen dezelve alsdan met eene onaangename reuk. Hij, die zijnen vijand heimelijk kwellen wil, werpt eenvoudig eene hand vol aarde van het kerkhof in zijne kamer, en terstond verschijnen de *Keijuset*, om hem op allerhande manieren te plagen.

Zelfs de nachtmerrie is in *Finland* onder den naam *painajainen* (*de drukker*) bekend. Zij gelijkt naar eene witte nimf, verlicht door haar afschijnsel de geheele kamer en drukt den slapenden op de borst, die dan jammerlijk zucht en steent: ook brengt zij den kinderen schade toe en veroorzaakt, dat zij scheel zien: de bijgeloovigen verdrijven haar door middel van eenen bezem of een stuk staal onder hun hoofd-

hoofdkussen te leggen. Eene andere soort van kwelgeest, *Para*, is van de Zweden afkomstig, die hem *Bjära* noemen: hij steelt de melk van vreemde koeijen, verbergt dezelve in zijne maag en brengt ze vervolgens in de boterkern. Voorts waant het bijgeloof, dat, wanneer eene zekere zwam (*mucor unctuosus flavus Linn.*) in teer, zout en zwavel gekookt en met eene roede gegeeseld wordt, de bezitster van zulk eenen kwelgeest dadelijk verschijnt en voor hem om vergiffenis smeekt. In *Carelien*, in het kerspel *Kalis*, is een berg *Tyrian Wuori*, waar de god *Turri* of *Turrismus*, die in overoude gezangen vaak genoemd wordt en vermoedelijk van der Zweden *Thor* ontleend is, zijn verblijf zou hebben. De inwoners verhalen, dat hij dikwerf bij eenen op handen zijnde oorlog te voorschijn komt en door de lucht trompet, eene fabel, die met de onze van den wilden jager en het woeste heerleger zeer veel overeenkomst en hoogst waarschijnlijk denzelfden oorsprong heeft. De huisgeest, *Tonttu*, naar het zweedsche *Tomtgubbe*, is ook in *Finland* algemeen berucht. In den paaschnacht wordt der belkoei (*) het schelletje aangehangen en zeissen voor de staldeuren geplaatst,

(*) In dezelfde beteekenis, als *belhamel*. Eene nadere verklaring behoeft het woord niet, — *Vert.*

plaatst, om de vliegende heksen af te weren. Dien ganschen nacht brengen de landlieden wakend door: zij wanen, heksen in de lucht te zien en te hooren smeden, kloppen en dorschen, waaruit zij dan toekomende gebeurtenissen, het gewas van het jaar, sterfgevallen enz. voorspellen. Om dezen tijd voeren de heksen alle wol, koehaar, koestaarten enz., welke zij verzameld hebben, naar *Bläkulle* (den zweedschen *Bloksberg*), een klein eiland in de Calmarsche zond (*). De zondag- maandag- en donderdag avonden worden voor heilig gehouden. Met het krieken van den zondagmorgen gaat de huismoeder driemaal tegenover de zon rondom hare koeijen in eene bijzondere ligchaamshouding: tusschen de tanden houdt zij een mes, in de eene hand den sleutel van haren hof, eene zeissen, bijl enz. en in de andere brandende houtspaanders. Donderdagsavonds mag niemand spinnen, anders spookt het. Inzonderheid worden op de feestdagen allerlei bijgeloovige gebruiken in acht genomen, die gedeeltelijk uit de tijden van het *catholicismus* herkomstig zijn. Den 3 *April*, of op *St. George's* dag, die eertijds zeer streng gevierd werd, mag niemand arbeiden, hout kappen, kloppen of de deuren hard toewerpen.

(*) Zie *Buschings Erdbeschreibung*, naar mijne omwerking, *Schweden*, S. 312.

pen. Op zijn hoogst is het der vrouwen vergund, kousen te breijen. Ook wordt dan onder zekere heilige boomen in het bosch melk geplaatst. Op *St. Catharina* (*Kajsan peiwä*) verzamelt de huismoeder van iedere buurvrouw eenige handen vol meel, waaruit een zekere brij, *memmä*, wordt bereid: terwijl men tevens eenen daartoe bewaarden koekop kookt, welks tong met den bovengenoemden brij in den stal genuttigd wordt. Ook worden de schapen om dezen tijd voor de derde maal geschoren. Op vastenavond mag er noch gesponnen, noch hout gekloofd worden, indien men de koeijen niet lam wille maken; en opdat zij des zomers vroeg te huis zouden komen, begeeft men zich dan nog bij dag te bed. Op *St. Olof* mag niemand zich met hooijen bezig houden; want het beergestarte beschadigt het vee van hem, die op dien dag het voeder aanraakt. Bij die gelegenheid wordt er ook een sedert de lente niet geschoren lam geslagt, en bij het binnen dragen van hetzelfde sprengt men met elzen- en dennetakken water over den drempel. Eer men de spijzen nuttigt, wordt er een weinig van dezelve in eenen hoek bij de bank aan het einde van de tafel, op den grond en op de berken in het bosch gestort, die tegen *St. Johannes* in den hof verplant worden. In *Oesterbottn* wordt op dezen dag de oogstkaas be-

bereid en gegeten. Den 15 *September* worden de stalmuren en de koeijen met kruisen geteekend, en onder vele belagchelijke plegtigheden een zoo genaamde heilige steen naar het bosch gedragen. In *Julij* wordt er ter eere van den donder een zeer groot brood gebakken, tot het volgende lentezaad bewaard en alsdan met zekere ceremonien onder de arbeiders uitgedeeld.

De zwaluw wordt algemeen voor eenen geluk aanbrenghenden vogel gehouden. Zoodra de Oestbottnische boer bemerkt, dat zij tegen zijn huis haar nest wil maken, poogt hij haar dat werk op alle mogelijke wijze te verligten. — Hoe zonderling is het, dat ongegronde en dwaze meeningen zich zoo snel en als van zelve verbreiden, daar het integendeel dikwerf zoo veel moeite kost, de menschen van de nuttigste en onloochenbaarste waarheden te overtuigen, die met het wezenlijkste voordeel voor hen gepaard gaan!

Voor het godsdienstig volksonderwijs wordt vrij goed zorg gedragen, en het mangelt thans geenszins aan de daartoe noodige hulpmiddelen: slechts zijn in eenige oorden de kerspelen (*parochien*) nog veel te groot (*) en de gees-

(*) Zoodanig eene parochie — zegt *Acerbi*, *Reize* enz. II. D. bladz. 131. — staat in uitgebreidheid gelijk met een geheel landschap in de meeste andere landen. — *Vert.*

telijke herders dus niet in staat, overal een waakzaam oog op de hun toevertrouwde kudde te houden. De godsdienst wordt in de finlandsche taal verrigt, en in zulke plaatsen, waar de Zweden talrijk zijn, ook tegelijk in het zweedsch. Intusschen spreken de geestelijken, zelfs wanneer zij inboorlingen zijn, de landtaal niet altijd zuiver; wijl zij hun onderwijs in het zweedsch ontvangen hebben en naar zweedsche voorbeelden gevormd zijn. Al kunnen zij zich ook in de dagelijksche verkeerling met de leden hunner gemeente vrij goed onderhouden, ontbreekt het hun toch dikwerf aan woorden en spreekwijzen, om geestelijke en bovennatuurlijke zaken naar vereisch verstaanbaar uit te drukken. Aan eene grondige kennis van hunne moedertaal laten zij zich weinig gelegen liggen: het kost derhalve tijd en moeite, eer de jonge geestelijken zoo verre gevorderd zijn, dat zij goede en bevattelijke leerredenen kunnen opstellen. Wanneer zij voor de vuist prediken (*extemporeren*), of hunne in het zweedsch ontworpen predikatiën op den kansel in het finlandsch overbrengen, kunnen zij *suethicismi* (*zweedsche taaleigenheden*) volstrekt niet vermijden. Dit geschiedt intusschen zeer dikwijls, en dus sticht de prediker daar hij door zijne gemeente niet verstaan

II. H wordt,

wordt, meestal luttel nuts (*). Een *seminarium* voor aankomende predikanten, 't welk uitsluitend de vorming van de finlandsche geestelijken ten doel heeft, ontbreekt tot dus verre op de universiteit te *Abo*, die voor het overige aan de godsdienstige verlichting van *Finland* reeds zeer veel heeft toegebracht. Over het geheel zijn de Finnen godsdienstige en waarlijk vrome lieden. Hunne afgelegenheid, hunne onbekendheid met vreemde talen en de allezins loffelijke ijver der geestelijken hebben hen voor het indringen van nieuwe, verleidelijke begrippen, stellingen en gevoelens gelukkig bewaard, die zeer zeker het geloof en de hoop, waardoor zij de veelvuldige rampen dezes levens zoo gelaten en met zulk eene eerbiedige onderwerping aan Gods wijzen wil hebben gedragen, allengs ondermijnd en eindelijk geheel en al verwoest zouden hebben. Meermaals zijn onder hen dweepers en geestdrijvers opgetreden, die ook onder de voorname standen aanhangers vonden. Nog kort geleden werd een rondreizende kleermaker, zelfs door wel opgevoede lieden, voor eenen bijzonder heiligen persoon gehouden. Merkwaardig is de geschiedenis van eenen zekeren glas-

(*) *G. H. Porthan historiola concionum sacrarum fennicarum. p. I & II. — Aboae 1781. pag. 41 seqq.*

blazer, *Jakob Wallenberg*, die in het jaar 1798 optrad. Hij was uit het kerspel *Lappo* in *Oesterbottn* geboortig, 't welk altijd deels wegens de ruwe zeden, deels wegens de schrandrheid van zijne bewoners berucht is geweest, welke laatste eigenschap echter, helaas! in bedriegerij ontaardde. De valsche munters (namakers van het papieren geld), die *Oesterbottn* insgelijks in eenen kwaden naam gebragt hebben, zijn ook meestal uit dit oord. Hier speelde *Wallenberg* zijne zonderlinge rol, waartoe de natuur hem met verscheidene gaven had uitgerust, ofschoon het hem overigens aan alle kundigheden mangelde en hij geene andere taal, dan de finlandsche, verstond. Met zijne glasblazerij was het van tijd tot tijd merkelyk achteruit gegaan. Hij begaf zich derhalve naar een ander dorp in het huis van eenen boer, die toen juist afwezig was. *Wallenberg* bekeerde de vrouw en dochter, die hem, als eenen ouden vriend en bekenden, dadelijk hadden opgenomen; ja, zij werden door zijne nieuwe godsdienst- en zedeleer dermate betooverd, dat de goede huisvader, bij zijne terugkomst, de harten van zijne vrouw en dochter en tevens zijne gansche woning in het bezit van den profeet vond. Op de dochter schijnt hij vooral bij de eerste roeping, welke hij gevoelde, om een heilige te worden, zijne eerste opmerkzaam-

heid gevestigd te hebben, en koos dus misschien alleen om haren wil dat oord tot zijne verblijfplaats. Zij werd door hem tot zijne hemelsche bruid verheven, ofschoon men algemeen verzekerde, dat er tusschen hen wel degelijk eene zuiver aardische verkeeringsplaats vond. Aldra verspreidde het gerucht van zijne nieuwe leer zich tot de naaste buuren, en in eenen zeer korten tijd had hij meer dan honderd toehoorders tegelijk. Velen namen volstrekt geen deel meer aan den gewonen openbaren godsdienst, om zich geheel aan den nieuwen profeet te kunnen wijden. Intusschen ontvouwde hij zijne goddelooze en onzedelijke stellingen geenszins aan ieder zonder onderscheid: slechts zijne vertrouwdste jongeren werden 't eerst met dezelve bekend gemaakt. Hiertoe nam hij den scholier onder den arm en leidde hem in eene kamer, waar hij zoo lang met de hand digt onder zijne oogen klapte, tot hij niet meer knipoogde: dan gingen zij beide de kamer op en neder, stampden met de voeten en deden dat eindelijk op eene zekere plaats zeer hevig, om, gelijk hij voorgaf, den kop der slang te vertrappen. Den grooten hoop verzekerde hij slechts, dat *Luther* de leer der apostelen vervalscht had, en dat het christendom, zoodanig als het thans verkondigd werd, niet genoegzaam was tot zalig-

lig-

ligheid; dat de tegenwoordige godsdienst en het gebruik van het heilige avondmaal volstrekt niets baatten; dat hij-alleen het ware geloof kon prediken; want dat God zijn gebed verhoord, hem zijne openbaring gegeven en bevolen had: *ga heen, onderwijs alle volken* enz. — Zijnen vertrouwelingen zeide hij nog, dat de Verlosser wel door God was gezonden, om de wereld te verlichten, doch aan zijne zending geenszins in alle opzichten voldaan, maar een onbetamelijk leven geleid en zich met nietsbeduidende wonderwerken opgehouden had, die enkel door tooverij en bijgeloof verrigt werden. Daarom had God hem alle magt en aanzien ontnomen, hem in zijn vorig niet terug gestort en eenen nieuwen profeet afgezonden, om het in zonden en ongerechtigheden verzonken menschengeslacht te redden en zalig te maken. Hij was de eenige, de ware zoon Gods; alle, die naar hem hoorden en zich van alle wereldsche zorgen en bemoeijingen ontsloegen, zouden door een nieuw licht, 't welk in hen zou opgaan, grootere kennis van en een dieper inzicht in hemelsche, zoo wel als in aardsche zaken erlangen, dan eenig mensch ooit te voren gehad had: de gansche wereld zou eenmaal vergaan; doch de zielen der geloovigen zouden wederom met hunne lichamen vereenigd worden: de ongeloovigen daar-

entegen bestendig lichameloos blijven en naar een afzonderlijk oord verbannen worden, om daar de straf voor hunne zonden te ontvangen: hij zelf zou, wanneer alle hoofdstoffen in ééne tinktuur zouden zaamgevloeid zijn, in eenen vernieuwden glans en schitterende heerlijkheid uit dezelve opwaart stijgen en door zijne gemeenschap met God en krachtens der aan hem gegevene volmagt boven aan zitten, om het gezamenlijke menschengeslacht te rigten; terwijl zijne vertrouwdste scholieren en ijverigste aanhangers insgelijks deel aan dat groote werk zouden hebben. Tegen alle christelijke boeken, *Luthers catechismus*, het gezangboek en zelfs tegen den bijbel betoonde hij de diepste verachting: hij wierp ze op den grond en trapte ze met voeten. Een zeker geschreven boek, 't welk hij het *Böhmsche boek* noemde en, gelijk hij voorgaf, uit *Stockholm* had medegebragt, was zijn bijbel, waaruit hij het volk voorlas. Zijne toehoorders verstonden trouwens volstrekt niets met al van den inhoud; doch hij troostte hen daarmede, dat zij eigenlijk niets behoefden te verstaan, maar slechts behoorden te gelooven: door het geloof zouden zij als herboren worden en alsdan eene inwendige verlichting ontvangen, die alles eensklaps ophelderde, terwijl zij tevens in hun hart eene roering zouden gevoelen, als of daarin water
en

en vuur afwisselend brandde en stroomde. Dat beroemde boek was een in het finlandsch vertaald werk van *Jakob Böhme* en had aan eenen vroegeren godsdienstigen dweeper in *Oesterbottn* toebehoort, die om zijne gevaarlijke leer in hechtenis was genomen. Bij hunne geheime zamenkomsten moest ieder van brandewijn zijn voorzien, waarmede men zich van tijd tot tijd verkwikte, en die inzonderheid den geest van den profet scheen te verwarmen. Weldra werd er een goed glas gedronken: dan spooog men, op het kommando van *Wallenberg*, gezamenlijk op den grond en vertrapte den kop der slang. Zijn gastheer, die hem en zijne vertrouwdste jongeren moest onderhouden, werd van dag tot dag armer; doch verliet zich geheel op het woord van den profet, die hem verzekerd had, uit de beenderen van het geslagte vee weder nieuwe koeijen te kunnen voortbrengen en keisteenen in goud te kunnen verwandelen. Ofschoon hij nu de vervulling van deze schitterende beloften telkens uitstelde, wist hij nogtans door zijne gladde tong en driesten redeneertrant zijn vermogen op zijne aanhangers te bewaren, en hun vertrouwen op hem nam eerder toe, dan af. Hoofdzakelijk beijverde hij zich, bij hen alle schaamte, welke hij met een zeldzaam finlandsch woord, *hapyrenseli* noemde, uit te

roeijen; want zoo lang zij nog voor schaamte vatbaar waren, konden zij op geene zaligheid hopen. Te dezen opzigte bediende hij zich somwijlen van eene ten uiterste onbetamelijke ceremonie, welke ik niet wagen zal hier te beschrijven. Onder zijne mannelijke en vrouwelijke aanhangers stichtte hij geestelijke huwelijken en eeuwige verbindtenissen: ja zelfs gaf hij hun daartoe een allezins uitlokkend voorbeeld door, ten aanschouwe van allen, met zijne uitverkorene hemelsche bruid in het bed te liggen. Niettegenstaande *Wallenberg* eene vrouw en zes kinderen had, vonden de ouders van het meisje in zijne handelwijze volstrekt niets ergerlijks, en geen wonder! want zijne bruid verklaarde openlijk voor het gerigt, dat zijne liefdebetuigingen zich nooit verder, dan tot hemelsche kussen, uitgestrekt hadden. Zijne vrouw, die met hare kinderen in de diepste armoede smachtte, begaf zich eens naar hem toe en eischte, dat hij zou terugkeeren en als man en vader voor haar en zijn kroost zorgen; doch hij zond haar met de bedreiging weg, dat hij haar, indien zij zich niet terstond verwijderde, even als *Loths* huisvrouw, in eenen zoutpilaar zou veranderen.

Terwijl hij op deze wijze de zinnelijkheid zijner toehoorders bezig hield, verschaftte hij tevens hunner fantasie door allerlei belagchelijke

lijke

lijke godsdienstige ceremonien een rijkelijk voedsel. Zoo legde hij, bij voorbeeld, een stuk kaas onder de asch op den haard, om den adamsbrok, die den zondigen mensch aan den hals zit, te verbranden. Eindelijk werd de ongerustheid van zijne aanhangers over hunne verarming, waarin zij door hun weelderig en werkeloos leven geraakten, steeds grooter: om hen te bevredigen, beloofde hij hun, goud te zullen maken. Te dien einde toonde hij hun eenige glinsterende steenen, die vermoedelijk zwavelkeijen waren, en beproefde op eene geheimzinnige wijze, bij geslotene deuren, ze in eenen pot te smelten; doch vruchteloos. Hij wierp dus de schuld op het ongeloof van zijne aanhangers en verblindde hen met nieuwe beloften.

Intusschen was de geestelijkheid opmerkzaam geworden: de profeet werd gedagvaard, om zich wegens zijne leer te verantwoorden; doch hij weigerde te verschijnen en voegde er bij, dat hij wereldlijken priesters en wereldlijken overheden niet gehoorzaamde. Evenwel oordeelde hij het raadzaam, van verblijf te veranderen, en begaf zich met tien van zijne scholieren, die huis en hof verlieten, naar de kapel *Härmä*, waar hij zelf eene hoeve bezat. Door de verzekering, dat hij de goudmakerij verstond, lokte hij menige ligtgeloovige ziel

uit, om hem te volgen. Terstond na zijne aankomst vond men ten zijnent, op bestel van den Heiligen Geest, eene kist met groote steenen, die naar *Wasa* moesten gevoerd worden en daar in goud zouden veranderen. Drie van zijne vertrouwdste en misschien ook geldgierigste leerlingen namen op zich, die kist derwaarts over te brengen: de gedaante-
verwisseling zou gedurende de reis plaats hebben; het goud zou men bij eenen goudsmid tot geld maken, 't welk dan tot fraaije kleederen voor het gezelschap zou besteed worden. Eenige mijlen van *Wasa* werd de nieuwsgierigheid der overbrengers zoo groot, dat zij de kist openden; doch hoe groot was hunne verbazing, toen zij nog niets anders, dan steenen ontdekten! Intusschen wilden zij hunne oogen niet vertrouwen, maar besloten, de reis voort te zetten en eenen goudsmid te raadplegen. Een vatte echter argwaan op en overreedde zijne reisgenooten, niet de gansche kist, maar slechts eenige steenen tot eene proef mede te nemen; terwijl hij de overige in een dorp bewaken en hunne terugkomst afwachten zou. Stil en geheel terneder geslagen, kwamen zij met het antwoord terug, dat zij in hunne zoete hoop jammerlijk bedrogen waren: zij lieten de kist in het water zakken. Niet zonder eenen innigen spijt verhaalden zij hunnen
mees-

meester het slechte gevolg van hun wonderwerk: hij ontving hen echter zeer bedwaard: *waartoe hebben wij goud in het hemelrijk noodig? of welke rijkdom, welke welvaart kan ons daar ontbreken?* vroeg hij op eenen vasten toon. — De Heilige Geest had hem namelijk verkondigd, dat de wereld den 25 Junij zou vergaan: slechts hij en zijne aanhangers zouden gered worden en al het kostbare voor hun verschoond blijven. Terwijl men dat tijdstip reikhalzend te gemoet zag, begon de voorraad van den profeet en zijne leerlingen al meer en meer te verminderen; terwijl zij, door het rampspoedig misgewas, 't welk juist toenmaals het gansche land trof, weldra genoodzaakt waren, alleen van melk te leven. Nu verklaarde *Wallenberg*, dat hij, die zalig wilde worden, volstrekt geen brood moest eten; doch ongelukkig hadden zijne aanhangers bemerkt, dat hij heimelijk brood gekocht en het met smaak genuttigd had. Deze ontdekking, gevoegd bij de overtuiging, dat de ondergang der wereld op den bepaalden dag niet gevolgd was, (waarover hij zich echter door het voorwendsel regtvaardigde, dat de Heilige Geest de straf der ongeloovigen nog eenigen tijd had uitgesteld) en nog meer, dan dit alles, het volkomen gebrek aan levensmiddelen en de treurige vooruitzigten in de toe-

komst, hadden allengs zijn gezag en het vertrouwen zijner leerlingen merkelyk verzwakt, zoodat een groot gedeelte derzelve hem reeds voor het buitengewone regtsgeding, 't welk den eersten *Augustus* over deze dweepers gehouden werd, vol wrevelmoed verlaten hadden. Intusschen verzekerde *Wallenberg* zijner gemeente met de plegtigste betuigingen, dat zij voor geene wereldsche magt of overheid in het geringste behoefde te vrezen, en dat de hemelsche Vader ieder, die het wagen durfde, een' zijner medeleden het minste leed toe te brengen, door vuur en zwavel zou verdelgen. Maar helaas! het gevolg leerde hen, dat deze verzekering even ijdel en ongegrond was, als alle zijne vorige beloften. Hij poogde trouwens zijnen aanhangers, zoo veel mogelijk, af te raden, voor het gerigt te verschijnen, en gehoorzaamde ook zelf niet aan de eerste dagvaarding; doch men haalde hem met geweld en noodzaakte hem, de verklaringen zijner eigene leerlingen tegen den gevallen profeet aan te hooren. In het eerst zocht hij de bevoegdheid van den regter te zijnen opzichte te bestrijden en loochende alles, wat de getuigen tegen hem inbragten en wat slechts eenige ongunstige schaduwe op zijn zedelyk gedrag kon werpen. Door het landgerigt werd de zaak aan het hofgerigt te *Wasa* verwezen: *Wallenberg* werd
in

in hechtenis genomen; en nu verklaarde hij, dat hij zich, ja, bij zijne scholieren als eenen profeet gedragen had, voor zooverre hij eenen profetischen geest in zich bespeurde, en dat hij ook, op de ingeving van dienzelfden geest, het einde der wereld voorspeld had; doch zijne overige uitdrukkingen nopens het christendom, *Luther* enz. bleef hij hardnekkig ontkennen. Dat hij gedwaald had, stemde hij volkomen toe, en diensvolgens smeekte hij om genade en versooning. Voor het overige gaf hij op de hem gedaan wordende vragen nooit een duidelijk en stellig antwoord, maar verdiepte zich telkens in mijstieke bespiegelingen en dweepachtige redeneeringen: zelfs voor de geestelijkheid hulde hij zijne geloofsbelijdenis in allerlei buitensporige omkleedsels; ofschoon hij berouw over zijne dwalingen betuigde en eene opregte beterschap beloofde. Nooit verloor hij zijne tegenwoordigheid van geest noch zijne gave, om zich met eene bewonderenswaardige vaardigheid uit te drukken. Hij was 42 jaren oud, had een voordeelig uiterlijke, eene lange, magere gestalte en allezins minzame en innemende manieren. Het hofgerigt veroordeelde hem ter dood; doch het hooge gerigtshof veranderde die straf in eene levenslange gevangenis op de vesting *Tuwastehus*, waar de smart over zijn hard lot en de hartstogtelijkheid van zijn gemoed

spoe-

spoedig een einde aan zijn leven maakten. — Nog tegenwoordig bestaat in *Oesterbottn* eene sekte, die zich in hare bijeenkomsten van eenen ten hoogste onbetamelijken dans bedient, dien zij als godsdienstig beschouwt, doch wiens gevolgen de zedelijkheid zeer zeker ondermijnen. Niettegenstaande de geestelijkheid tegen dezen dans met al hare magt geijverd heeft en zelfs nog ijvert, kan zij denzelfden echter geenszins uitroeijen. Meer soortgelijke dweepachtige vergaderingen, ofschoon van eenen minder aanstootelijken aard, zijn op verscheidene andere plaatsen van *Finland* in zwang en stichten meer kwaad, dan goed. Een zeker geestelijke heeft misschien het doelmatigste middel tot derzelve uitroeijing voorgeslagen: men moest namelijk de bijeenkomsten tusschen de beide geslachten verbieden en overigens den mannen en der vrouwen vergunnen, afzonderlijk te vergaderen (*).

Het onderwijs der jeugd werd tot dusverre onvergefelijk verwaarloosd. In de groote steden heeft men trouwens vrij goed ingerigte trivialscholen, en zelfs de meeste kleine plaatsen (behalve *Tammerfors* en *Kaskö*) hebben openbare volksscholen, in welke, naar gelang
der

(*) *Abo-Tidningar*, 1803. n. 8. g. 13. 18.

der grootte van de plaats, een of twee leermeesters zijn aangesteld. Dorpscholen zijn er nog niet; want die, welke dien naam dragen, kunnen geenszins als zoodanige beschouwd worden; wijl derzelver inrigting allerdoelmatigst is. Het gewone onderwijs van het landvolk strekt zich niet verder uit, dan tot lezen, en zelfs dit leeren de minsten genoegzaam vaardig: schrijven en rekenen zijn nog steeds zeer zeldzame kundigheden. De in het jaar 1798 overleden *assessor Gabriel Ahlmann* vermaakte bijna zijn gansche vermogen aan de finlandsche oekonomische societeit en belastte haar, de helft van hetzelfde (nagenoeg 17500 rijksdaalders) tot het oprigten van parochiescholen te besteden. Zij begon met eene prijsvraag over de doelmatigste inrigting van finlandsche dorpscholen op te geven, en zij ontving van verscheidene vaderlandlievende mannen met zaakkennis geschrevene antwoorden. Door den al te grooten omvang der kerspelen en den verren afstand der dorpen van elkander zou eene vaste school op ééne plaats aan het oogmerk weinig of niet voldoen: men heeft dus voorgeslagen en besloten, wandelende leermeesters aan te stellen, die van dorp tot dorp gaan en de kinderen der omliggende streken bij zich verzamelen: ook is het allezins noodzakelijk, betere en geschiktere leerboeken in te

voe-

voeren. In het jaar 1806 hoopte men met deze zoo nuttige inrigting een begin te kunnen maken. Ook heeft men het ontwerp gevormd, om eene geheel aan den landbouw gewijde school voor de finlandsche boeren op te rigten, en daartoe zou de andere helft van het fonds van *Ahlmann* besteed worden (*).

De woningen der Finnen zijn in vollen nadruk nationaal. Zij heeten rookhutten (*pirtti*) en hebben voor den vreemdeling een afzigtelijk voorkomen, inzonderheid des nachts in den winter. Vermoeid, slaperig en schier half bevrozen opent de reiziger de deur: een warme walm slaat hem uit het stikdonkere vertrek te gemoet: langzaam en log rigt de man des huizes zich op en steekt eenen pijnboomspaander aan: de gansche grond is met havelooze menschen bedekt en de kamer pikzwart van den rook. Vensters zijn er in het geheele huis niet, slechts hier en daar eenige kijkgaten in de wanden, en boven den haard heeft men geen schoorsteen: de rook moet zich deels door een gat in het dak, deels door de andere kleindere gaten eenen weg banen. De warmte en walm in deze bedompte vertrekken hebben tevens eenen aanmerkelijken invloed op den men-

(*) Om *Ahlmanska Sockne-skolarnes tjenliguste invär-
tning af J. Tengström samt J. Bonsdorff. Abo 180*

menschelijken geest: in zulke plaatsen; waar deze rookgaten in regelmatige schoorsteenen en vensters zijn veranderd, ontwaart men al dadelijk eene veel grootere bedrijvigheid. Intuschen zal men in de onderscheidene provincien ook in de rookhutten een in het oog loopend verschil bespeuren. In *Carelien* en *Sawolax* zijn zij net en zindelijk ingerigt, dikwerf zelfs van glazen vensters voorzien, terwijl de tafel, banken en het benedenste gedeelte van den wand steeds zuiver en schoon worden gehouden. Daarentegen leeft de Tawastlander, die over het algemeen vadsiger, armoediger en morsiger is, volkomen als het redelooze vee. — Overigens heeft de regering er zich sinds eenigen tijd op toegelegd, betere woningen te doen bouwen en zelfs den boeren daarvoor behagen in te boezemen. Aan de zeekust zijn de huizen overal veel sierlijker en gemakkelijker ingerigt: de reiziger vindt daar doorgaans eene goede kamer en een niet minder goed bed. Des zomers liggen deze lieden gewoonlijk in nevengebouwen, die geheel tot gastvrije doeleinden ingerigt zijn.

Het baden behoort tot de karakteristieke volkszedes, en is misschien van de Finnen tot de russische Slaven overgegaan: deszelfs gebruik was reeds in de oudste tijden be-

II,

I

kend

kend (*). Bijna ieder boer heeft naast zijne woning eene bijzondere badstoof, die van binnen geheel met steenen is bekleed. Deze steenen worden tot gloeiens toe heet gemaakt en alsdan wordt er heet water op gegoten, tot eene dampwolk de zich badende personen geheel omhult. Door eene soort van zoldering is zulk eene badstoof als in twee verdiepingen verdeeld, ten einde des te meer badgasten te kunnen bevatten en men zich tevens, naar goedvinden, in eene warmere temperatuur kan begeven; wijl de tweede verdieping natuurlijk de heetste is. Mannen en vrouwen baden zich gezamenlijk: de eerstgenoemden naakt, de laatstgenoemden in hare hemden. Echter valt er bij dergelijke gelegenheden nooit iets voor, 't welk zelfs de strengste zedelijkheid eenigzins zou kunnen beledigen. De doorgaande warmte in een finlandsch bad is 56—64° *Reaumur*: hij die aan dezen graad van hitte niet gewoon is, kan denzelfen volstrekt niet verdragen. Zoo lang de badenden zich in het bad bevinden, wrijven en slaan zij zich met bebladerde berkentakken: ook bedienen de mannen zich bij deze *manoeuvre* van de hulp der vrouwen. Eer zij zich weder aankleeden, wentelen zij zich in de sneeuw en des zomers in het gras rond,

(*) *Nestor* I, S. 96.

rond, zonder dat deze plotselinge overgang van de hitte in de koude eenen merkbaaren indruk op hen maakt.

De kleeding der Finnen onderscheidt zich in de verafgelegene oorden door zeer vele eigendommelijkheden. In *Noord-Finland* dragen de mannen eene zwarte fluweelen of lakensche muts (*pitnilka*), die uit zes driehoekige stukken bestaat en over iederen naad met eenen zwarten zijden band versierd is. Over deze muts wordt in den zomer een hoed en in den winter eene karpoeits gedragen. De rok bestaat uit eene soort van graauwen bever, en is als een *kaftan* gemaakt. Onder denzelfden hebben zij nog eenen anderen korteren rok en een wambuis van dezelfde stof, en dan nog over het hemd een wollen bont kamizool. Voorts dragen zij meestal blaauwe pantalons en blaauwe kousen, des zomers en in den herfst halve laarzen en des winters laplandsche, met bont gevoerde laarzen. In eenen grof lakenschen gordel hebben zij twee messen en eenen priem. Mannen en vrouwen bedienen zich van schapenvachten, die met dunne blaauwe wollen stof overtrokken zijn. In den zomer draagt men vrij algemeen zeer wijde broeken. — Het hoofdsiersel der vrouwen is eene zijden muts met eene huif en een zijden halsdoek. Het netjes om het lijf sluitend korset is van *wall-*

mar en met een sierlijk lint omzet. De rokken zijn van zeer fijn gesponnen wol en doorgaans van eene zeer hooge kleur: in latere tijden heeft men katoenen rokken beginnen te dragen. Gemeenlijk maken de meisjes, zoo lang zij nog ongehuwd zijn, zich zoo vele kleederen, als zij gedurende haar gansche leven noodig hebben: ook naaijen zij al haar linnengoed zelve. De Finnen kleeden zich zeer warm, en in het zuiden van *Finland* dragen de vrouwen over hare kleederen nog een wijd hemd. In huis zijn de mannen, zelfs des winters, alleen in een hemd en borstrok gekleed, en gaan dikwerf zoo uit, zonder de plotselinge afwisseling der koude te vrezen. Over hunne stevels trekken zij wollen kousen aan, die hen voor het uitglijden op het gladde ijs bewaren.

Ook in het gezellige leven zijn nog zeer vele gewoonten in zwang, die uit overoude tijden afstammen. Daartoe behooren, bij voorbeeld, de gebruiken met opzigt tot hunne vrijaadj en bruiloften. In *Sawolax* zendt een jongman, die genegenheid voor een meisje heeft opgevat, eene oude vrouw af, om, door middel van eenige kleine geschenken, welke hij haar, tot dat einde, medegeeft, de wederliefde van zijne beminde te winnen. Tot uitvoering van dezen last bedient de koppelaarster zich van het oogenblik, waarop de jonge schoone naar bed denkt

denkt te gaan. Zij weidt breed uit in den lof van den minnaar, schildert zijne opregte liefde en eindigt hare lofrede met het meisje de geschenken aan te bieden. Gevoelt het meisje geene genegenheid voor den jongeling, dan weigert zij de geschenken aan te nemen, en de koppelaarster keert met dit droevige berigt naar den versmaden minnaar terug: evenwel is de eerste weigering van de geschenken niet altijd een genoegzaam bewijs van afwijzing, maar integendeel dikwerf eene soort van *coquetterie*, om den verliefden jongeling nog verliefder te maken. In sommige oorden heerschen ook nog eenige gebruiken, met betrekking tot het onderzoek van den maagdelijken staat der bruid enz. (*): zelfs vindt men in de binnendeelen van het land nog verscheidene overblijfselen van de minachting, met welke men voormaals de vrouwen behandelde: zij mogen zich, bij voorbeeld, niet met de mannen aan dezelfde tafel zetten, maar eten alleen, doorgaans na het eindigen van den maaltijd, ieder in eenen afzonderlijken hoek van het vertrek.

Huns

(*) *Acerbi Travels through Sweden, Finland and Lapland* I. p. 293. Doch ik zal mij wel wachten, dien beruchten reizenfabriekur deze of gene daadzaak zoo maar voetstoots na te schrijven; daar hij genoegzaam op iedere bladzijde eene onwaarheid of voorbedachtelijk of uit misverstand verhaalt.

Hunne godsdienstige feesten vieren de Finnen meestal met vrij wat luidruchtigheid en allerlei vrolijke spelen en vertooningen. Kerstijd (*joulu*) wordt voor het heiligste feest gehouden, en dan maakt ieder ten zijnent goede sier. Reeds lang tevoren worden daartoe allerhande lekkere spijzen en dranken bewaard, en een oud spreekwoord: *te kerstijd moet men drinken*, duidt genoegzaam aan, dat dit feest de *bacchanalia* der Finnen is. Op *St. George* (23 April) hoort men overal in de woningen en op de wegen een luid geschreeuw en gejuich, inzonderheid, wanneer dan het ijs breekt. Ook op dezen dag wordt een roes voor geene zonde gerekend. *Allerheiligen* (*kekri*) is een groot en zeer oud feest, waarop men zijne vreugde over het gewas en den oogst betoont, door niet alleen allerlei bijgelovige plegtigheden te verrigten, maar ook toepasselijke vrolijke liederen te zingen. De badkamers worden schoon gemaakt en het badwater en de boenders voor de heilige mannen, die, zoo als men waant, zich daar zullen komen baden, behoorlijk in gereedheid gebragt. Men drinkt geweldig, begeeft zich half beschonken van de eene hoeve naar de andere, en dreigt, alles in stukken te slaan, indien er geen brandewijn wordt gegeven. — *Vastenavond* is in *Finland* insgelijks een dag van vreug-

vreugde: overal smult men zijne meest geliefkoosde gerechten, gebraden spek, erwtensoep, pannekoeken enz., rijdt vervolgens op zijne sneeuwschoenen of met sleden van eene steile hoogte af, en roept daarbij onophoudelijk: *lange hennep, lang vlas!* ook loopt men met schellen rond en vermaakt zich met andere vrolijke spelen.

In verscheidene oorden hebben de Finnen in de bosschen zekere plaatsen, waar zij op daartoe vastgestelde tijden zamenkomen, om te spelen, te dansen en te zingen. Te pinksteren worden, inzonderheid te *Abo* en *Tawastland*, spelen vertoond, welke men *hiippa* noemt, en waarin twee eenen derden duchtig afkloppen. Te *St. Johannes* worden op onderscheidene heuvels groote vuren gebrand. De eigenlijke volksspelen raken echter meer en meer in onbruik. Op het kersfeest plaatsen de oude lieden, zoodra het gansche gezelschap bijeen is, zich achter de tafel bij de bierkan, en vermaken zich met het aanschouwen van de vrolijke kluchten, welke de jeugd bedrijft. Eerst worden er allerhande ringdansen vertoond, of door de vrouwen-alleen, of ook met de jongelingen zamen, al naarmate het gezang of de voor te stellen zaak zulks vereischen. Voormaals had men bij dergelijke vrolijkheden altijd eene oude vrouw als den hoofdpersoon; doch deze heet

men in latere tijden van lieverlede afgeschaft; wijl de oude, daartoe noodige gezangen meer en meer in vergetenheid geraakten. Deze gezangen waren deels finlandsch, deels zweedsch, en zulk een zonderling mengelmoes van die beide talen, dat men den eigenlijken zin bijna niet kon raden: het volgende stukje kan tot voorbeeld strekken:

*I Prämen haver jag wantra
Perfuttan keinun tallarne,
Ao hawer laoti hämti, sänti,
Ortor ao rusor,
Linnun, launan, brasica, enz.*

(dat is:)

*In Bremen heb ik gereisd
Barrevoets door de dalen,
En heb laten halen en verzonden
Kruiden en rozen,
Lindenloof en brasica, enz.*

De *pandspelen* (*panti leikit*) zijn eene zeer geliefkoosde uitspanning en bijna alle van de Zweden en Duitschers ontleend, bij voorbeeld, *het versteken van den ring, de vos leeft nog* enz. In de manier, waarop de panden bij zulke spelen ingelost worden, doet het nationale karakter zich het duidelijkste kennen:

hun-

hunne uitvindingen zijn alsdan schier onuitputtelijk, dikwerf onbeschaafd en zelfs onzedelijk, doch zij vereischen nagenoeg alle ligchaamskrachten, oefening en behendigheid. Zoo maken zij eenen linnen band van verscheidene ellen, dien twee knapen gedeeltelijk om hunne halzen winden, en dan de een den ander naar zich pogen toe te trekken. Des zomers hebben in het open veld allerlei uitspanningen plaats, als worstelen, hard loopen, springen enz. Op eene genoegzaam ruime vlakte, worden in eenen vierhoek vier smalle houten palen in den grond geslagen en in het midden een, die een weinig grooter is: op een gegeven teeken springt de verzamelde jeugd achter elkander over deze palen in het rond, en hij, die ongelukkig valt of geheel achterblijft, moet *de beer* zijn en een' der overigen zoeken te krijgen, terwijl ieder van den eenen paal over den anderen springt, eene in de daad zeer vermoeijende oefening (*). Zeer veel in deze spelen is van de Zweden, misschien ook van de Russen, overgenomen, van welken, bij voorbeeld, ook de in eenige oorden heerschende gewoonte afstamt, om elkander op paschen eijeren te schenken. De

(*) Om *Finnarnes Lekar*, *Abo-Tidningar* n. 17. 18. 26. 28. Jammer, dat het laatste gedeelte van deze verhandeling ontbreekt.

De neiging tot de dichtkunst had zich eertijds over het gansche finlandsche volk verbreid: de boeren vervaardigden liederen en gezangen, en zelfs het vrouwelijke geslacht beoefende eene konst, die het leven zoo zeer veraangenaamt, den mensch veredelt en hem zelfs onder de drukkendste rampen eenen zoe-ten troost verschaft. In de aan de kusten liggende streken is echter deze neiging bijna geheel verdoofd, waartoe voornamelijk de geestelijken medewerken, die in hunnen kwalijk geplaatsten en al te overdreven ijver de gansche poezij voor een overblijfsel van de heidensche gruwelen uitkrijten en haar door hunnen invloed pogen uit te roeijen. In het binnenste van het land, vooral in *Sawolax* en *Carelien*, vindt men nog vele zulke natuur-dichters en zal men niet ligt eenen volwassen boer ontmoeten, die, des noods, niet een gedicht zou kunnen maken. Intusschen neemt ook hier de zucht voor de dichtkunde meer en meer af, naarmate de kring der huishoudelijke werkzaamheden van deze lieden zich meer en meer verwijdt, en het is met reden te vrezen, dat zij eindelijk geheel zal verdwijnen. De meest beroemde dichters voeren den eernaam van *runo-niekat*, *liedjeskunstenaars*, en genieten eene eerbiedige onderscheiding en een hoog aanzien. Zonder met de regelen der dicht-

dichtkunde bekend te zijn, zullen zij echter, door hun gehoor en een, hoewel vrij verward, begrip van het schoone en welluidende geleid, zeer zelden tegen die regelen zondigen: goede en slechte verzen weten zij zeer wel te onderscheiden, ja zelfs verbeteren zij gebrekige plaatsen, ofschoon zij de hoofdvereischten van een goed gedicht volstrekt niet kunnen opgeven. De uitgebreidste gedichten houden zij 't best in het geheugen en planten ze alleen-daardoor onder elkander voort. Zulken, die zich als met de borst op de dichtkunst toeleggen, beklagen zich dikwerf, dat zij niet schrijven kunnen: en eenigen bedienen zich van door hen zelve uitgevondene karakters, ten einde hun geheugen, zoo veel mogelijk, te hulp te komen. Ook vergenoegen de Finnen zich niet slechts met de oogenblikkelijke uitstorting van hun dichterlijk gevoel, maar ondernemen dikwerf een werk van eenen langen adem en vijlen zoo lang aan hetzelfde, tot de verzen hun bevallen. Daarenboven maken zij gaarne gebruik van het oordeel van anderen, en somwijlen houden verscheidene dichters zich bezig met het ontwerp en de verbetering van een enkel gedicht. De voorraad van gedichten, dien zij in hun geheugen bewaren, is ongehoofelijk groot, en dus valt het hun geenszins moeilijk, de dichterlijke taal en gedachtenbeelden

den te vinden. Zij bezingen merkwaardige gebeurtenissen, verheffen de brave daden hunner medeburgeren, schilderen deugden en ondeugden, beweenen den dood hunner vrienden, vermeederen de vrolijkheid bij hunne drinkgelagen en beschimpen hunne vijanden: een zeer groot gedeelte van hunne spreekwoorden bestaat insgelijks in verzen. Onder anderen hebben zij een spreekwoord: *de aangeknoopte nacht verlengt den dag, en gezangen vullen den karigen voorraad van bier aan*. Ieder jaar levert eene aanzienlijke menigte van zulke gezangen op, van welke echter slechts zeer weinige buiten de grenzen van het kerspel bekend worden, waarin de dichter woont, die dezelve vervaardigd heeft. Deze neiging tot de dichtkunde hebben de Finnen met hunne naburen, de Ehsten, gemeen, wier poezij, ook met opzigt tot het werktuigelijke, der hunne volmaakt gelijk is. Bovendien zijn de finland-sche boeren gewoon, hunne verzen op eene, hun geheel eigene wijze op te zeggen, die nog van een zeer oud gebruik afstamt. Er zingen of spreken altijd slechts twee, rondom welke zich een digte kring van aandachtige toehoorders heeft gevormd. De voorzanger (*laulaja, zanger, päämjes, hoofdman*) die of alleen, of ten minste 't best zingen kan, of die wegens zijne hooge jaren en vroomheid boven

anderen in aanzien is, en wiens rol de dichter, wanneer hij een gezang voor de vuist maakt, altijd zelf overneemt, kiest zich eenen medehelper (*puoltaja, saistaja*). Zoodra de eerstgenoemde ongeveer tot op één na het laatste woord van het vers gekomen is, valt de laatstgenoemde in, wyl hij uit den zamenhang en de versmaat ligtelijk het volgende woord kan raden, en nu zingen beiden den regel ten einde, waarop de medehelper dadelijk met eenen eenigzins veranderden toon het geheele vers alleen herhaalt, als wilde hij daardoor zijne goedkeuring over hetzelfde te kennen geven: hij voegt dus ook doorgaans bij den eersten lettergreep van het vers een goedkeurend woordje, namelijk *muka* of *sänan*, *ik zeg!* of *pa, pä, voorzeker!* Intusschen zwijgt de voorzanger, tot zijn medehelper wederom aan den laatsten voet komt, dien zij te zamen zingen: dan heft hij het volgende vers wederom alleen aan, tot de ander wederom invalt; terwijl de dichter van den tijd, gedurende welken zijn medehelper hem vervangt, gebruik maakt, om op de voortzetting van zijn gezang te denken: de melodie is altijd dezelfde. De zangers zitten of naast of tegenover en zoo dicht bij elkander, dat zij zich de handen kunnen geven en hunne knien, waarop hunne in een geslagene handen rusten, elkander raken. Gedurende het

zingen maken zij eene langzame voor- en achterwaardsche beweging met het hoofd, als of zij elkander met hetzelfde eenen stoot wilden toebrengen en hebben een strak, ernstig en peinzend gelaat. Zelden zingen zij staande, en bijaldien dit soms gebeurt, gaan zij toch al spoedig zitten en voleindigen hun gezang op de hier beschrevene wijze. Doorgaans wordt zulk een plegtig lied op drinkgelagen gezongen, waar de vreugde schenkende *Bacchus* voorziet en de gemoederen tot eene luidruchtige vrolijkheid stemt. Gemeenlijk staat naast de zangers een groote beker met bier, dien zij, na het eindigen van hunnen zang, uitdrinken. Ook verschaffen de lange reizen, welke de bewoners der ver afgelegene provintien inzonderheid des winters naar de steden en handelplaatsen doen, om hunne produkten te verkoopen en zich van de noodige behoeften te voorzien, eene zeer geschikte gelegenheid tot zingen. Bij zulke gelegenheden vertrekken dikwerf veertig tot vijftig personen te gelijker tijd van huis, of ontmoeten elkander onder weg, en zulke gezelschappen pogen alsdan de verveling in herbergen door hunne gezangen te verdrijven. Wanneer er soms eene ongedrukte *rune* (*runoot*, zoo noemen zij hunne verzen) beroemd en door geheel *Finland* gezongen wordt, is zij onfeilbaar haren oorsprong aan dergelijke

reisgezelschappen verschuldigd. — Eene bijzondere soort van liederen maken de zoogenaamde *molengezangen* (*jauhorunot*) uit, welke de vrouwen in *Sawolax*, *Carelien* en in het *Cajanaborgsche* onder den allezins moeilijken arbeid van het malen plegen te zingen. Op verscheidene plaatsen heeft men geene molens: de inwoners zijn dus genoodzaakt, hun koren met handmolens te malen; (in vroegere tijden schijnen zij het in zulke houten vijzels klein gestampt te hebben, als van welke zij zich tegenwoordig tot het fijn maken van berkenschorsen bedienen) deze bezigheid is geheel aan de vrouwen overgelaten; terwijl de mannen naar de steden reizen, jagen, hout hakken, hooi of vruchten inzamelen enz. (*). Om zich te vervrolijken en aan te moedigen, zingen zij onder haar werk deels oude, deels nieuwe gezangen. Zij, die maalt, zingt alleen; de overigen zwijgen en hooren toe. Men herhaalt volstrekt niets, doch houdt steeds dezelfde, langzame melodie. Voorts zijn deze gezangen meestal van eenen ernstigen, hoofdzakelijk zedelijken inhoud, of bevatten fabelen, ge-

(*) Tegenwoordig worden ook in de binnenste gedeelten van het land dagelijks meer en meer watermolens aangelegd: windmolens ziet men, behalve in de plaatsen aan de kusten, slechts zeer zelden.

geschiedenissen, den lof van roemrijke daden of ook wel *satyres*. Somwijlen hebben zij een verliefd onderwerp; ofschoon slechts de jonge lieden onder elkander minneliederen zingen. Wil men op een gastmaal of in een vrolijk gezelschap deze gezangen hooren, dan noodigt men daartoe eene oude vrouw uit, die zich terstond bereidwillig toont en bijna onuitputtelijk in hare voordragt is. De meesten dezer minneliederen zijn door vrouwen vervaardigd (*).

Tot een duidelijker begrip van de finlandsche dichtkunst mogen de volgende, getrouw overgebragte proeven strekken:

I.

Ohto's geboorte.

(Uit *Ganander Mythologia Fennica* p. 64.

Ohto is een bijnaam van den *beer* wegens
zijnen breeden kop.)

Waar is Ohto geboren,

Waar is hij, honigzoet als een kind, gewiegd?

Bij

(*) *H. G. Porthan de poësi fennica, Aboae 1766-1778. V. partt.* De overleden schrijver wilde deze ongemeen geleerde verhandelingen, die, helaas! niet geheel afgewerkt zijn, voltooijen en, in het zweedsch vertaald, op nieuw uitgeven: doch zijn vroege dood heeft der letterkunde ook van deze schoone vrucht beroofd.

*Bij de maan, nabij de sterren
Op de schouders van het zevengesternte:
Vandaar is hij nedergelaten
Met zilveren koorden
In eene gouden wieg.
De jonkvrouw Maria, het moedertje,
Strooide wollen vlokken op het water,
Linten als vlaggen
Op het heldere water,
Op de blaauwe golven.
U wiegde de wind,
U omgolfden de wateren
En voerden u naar eenen heuvel;
Om vandaar in de bosschen te dartelen,
En de noordlanden door te trekken.
Doe toch niets, dat slecht is:
Bemoei u met niets onbetamelijks:
Breng het vee geene shade toe:
Dood de melkdragende koeijen niet.
Uwe moeder grieft het,
Uwe pleegster treft het;
Wanneer haar zoon kwaad doet:
Haar kind zich slecht gedraagt.
Ga ons vreedzaam voorbij;
Of kom in onze woning,
Zonder dat de melkster u merkt.*

II.

Verbanning van de pest.

(overgenomen uit hetzelfde werk, pag. 12.)

Weg, weg, gij verwoester,
Gij verderf van ons land, vlugt
Van het naakte vleesch!
Gaarne zal ik u een voertuig geven
En een paard, om weg te rijden,
Een paard, welks hoeven niet op het ijs uitglijden,
Welks pooten niet op de klippen struikelen;
Rijd weg, bid ik u!
Neem een paard uit de hel,
Kies eenen klepper uit den berg;
Indien gij een voertuig verlangt
En eenen harddraver begeert.
Ik raad u welmeenend,
Rijd in eenen vollen galop
Naar Noorwegens Alpen,
Naar den staalhard berg:
Rijd over de rotssn,
Over de dorre heiden,
Naar den diepsten afgrond,
Waar men u niet meer hooren,
In eeuwigheid niet meer zien kan.

*Derwaarts verwijs ik u,
In de dichtste bosschen van de Lapmark,
Aan de uiterste grenzen van het Noorden:
Rijd daarheen, smeeik ik u,
Ver, ver naar het sombere Noorden!*

 III.

Beschrijving van eene aardbeving.

(uit een geestelijk lied. — *Porthan*, pag. 19.)

*Zelfs de aarde en de grondvesten der aarde,
En het uitspannel des hemels
Treuren over den moord aan Gods zoon
gepleegd:
Alles beeft, alles siddert,
Alles waggelt, kraakt, wankelt
En schudt vreesselijk heen en weder.
Zware, dikke muren dreigen in te storten:
Hooge torens, sterke huizen zijn hunner
vernietiging nabij:
Zelfs de hardste rotsen,
Welke geen bijl, geen hamer van een kan
kloven,
Welke geen smids moker in stukken kan slaan;*

Welke geene scherpe pijl kan doorboren;
Bersten van smart,
Springen in stukken uit vrees,
Scheiden van een uit angst;
Wijl Gods zoon dood is enz.

 IV.

Tafereel van den Russischen inval.

(uit het gedicht van eenen boer, *ibid.* pag. 67.)

Nog was hij slechts een aankomend jongeling;
Nog was hij zwak in ligchaamskrachten,
En reeds moest hij in sluiphoeken verwijlen,
Om de grimmige vervolging te ontgaan.
Midden in verschrikkelijke woestenijen,
Midden onder wolven en herten
Moest hij zijn rampzalig leven voortsleden.
Toen kwam, tot overmaat van ramp,
De honger met alle zijne kwellingen.
De Rus woedde in zijne woning:
De gruwzame bende plonderde zijne hoeve.
Ook in de bosschen kampten woeste soldaten:
Al wie in hunne handen viel, vermoordden,
Verbrandden, braadden zij,

Tal-

*Tallooze wreede daden, tallooze gruwelen
Pleegden zij.*

*Wie is in staat, ze alle op te noemen,
Ze alle te beschrijven?*

*Op derzelve herinnering wordt mijne ziel
Door eene diepe droefheid getroffen:*

Mijne oogen storten bittere tranen:

Mijne tong is als belemmerd:

Mijne ademhaling wordt moeilijk:

De spraak begeeft mij.

V.

Molenlied van eene finlandsche vrouw. ()*

(*ibid. pag. 81.*)

Ik maal voor mijnen Jakob:

Ik maal voor mijnen kreupelpoot:

Doch voor mij maalt Jakob niet:

Voor mij draait de kreupelpoot den molen niet:

Mij laat de hinkepink alleen voor hem sloven.

*En evenwel verheugt het mij, de vrouw van
een' kreupelen te zijn;*

Want

(*) *Porthan* heeft dit lied in het latijn vertaald.

*Want een kreupel man is een gelukkig man:
 Hij behoeft niet te velde te trekken:
 Hij behoeft niet tegen den vijand te vechten:
 Hij deugt niet tot soldaat.
 Zelfs als eene oude vrouw zal ik nog voor hem
 malen,
 Als mijne ooren reeds beschimmeld zijn, (*)
 Hem het gedruisch van den molen laten hooren.
 Geene schoondochter zal dat werk voor mij
 verrigten,
 Geene zoonsvrouw mij in dezen zoeten arbeid
 vervangen.
 O indien mijn Jakob nu kwame,
 Zoo onverwachts hier kwame;
 Hoe zoude ik hem kussen,
 Hem duizendmaal kussen!
 Doch hij verschijnt niet, mijn geliefde:
 Ach neen, hij zal niet komen.
 Zoo pijnigt mij 's avonds een vurig verlangen,
 Naar mijnen goeden Jakob,
 En zoo ga ik dikwerf nog meer gepijnigd te bed.
 De lange nachten vervelen mij:
 Ontwakend word ik op nieuw te leur gesteld:
 Mijne regterhand tast vruchteloos rond:
 Mijns Jakobs hand wil ik drukken.
 Ach, hij is er niet!*

Hoe

(*) *Homeh-korwa*, eene hyperbole, om een hoogen ouderdom aan te duiden.

*(Hoe beklagenswaardig is mijn lot!
Des morgens ondervind ik eene nieuwe
kwelling:*

*Ik zie ieder zich vrolijk aanden arbeid begeben:
Iedere vrouw ziet haren man 's avonds vrolijk
huiswaarts keeren:*

Doch ik blijf geheel alleen:

*Ik moet den nacht in het eenzame bed alleen
doorbrengen,*

*Geen beminde gade rust aan mijne zijde,
Geen getrouwe medgezel biedt mij eenen kus,
Noch kittelt mij in de ribben.*

*Ach, hoe ongelukkig is het,
Wanneer men zijnen geliefden niet hoort,
niet ziet!*

*Wanneer men zijnen man niet voor het huis
Hout hoort kloven,*

Noch onder het venster hoort zingen of sluiten!

Kom, o mijn vriend, kom bij u vrouwtje!

Deel met haar, mijn dierbare, het bed!

Doch waartoe u zoo dringend te noodigen!

De natuur zal u weldra tot mij voeren:

*De liefde zal u spoedig in mijne armen
brengen:*

En dan in mijne armen gerust,

Nader bij mij, nader bij mij, mijn liefste!

Digt bij mij, digt bij mij, mijn hartje!

(De laatste regels luiden in het oorspronkelijke:)

Embä kowan kutzukkaan ,
Kijll' sun cuondo luoxe tuopi ,
Were wierällen wetäpi ;
— Sitte tuutun tulduansi ,
Liki, liki linduiseni ,
Kuki, kuki, kuldaiseni!

VI.

*De beeldtenis van eene finlandsche
 huismoeder.*

(uit een tafellied, *Porthan l. l. pag. 85.*)

— dank zeg ik
Alsdan der huismoeder ;
Wijl zij goed brood bereidt
En goed bier brouwt.
Zoet zijn hare kruiderijen :
Kostelijk is haar mout.
Haar mout heeft geenen wrangen smaak ,
En hare kruiderijen zijn niet bitter.
Zij hoort den haan ontwaken :
Zij ziet de jonge kiekens te voorschijn springen :

In

In plaats van het hanengekraai wekt haar de maan:

Zij let op het gesternte van den grooten beer: ()*

Geene vrees voor wolven beangst haar:

*Zij is niet bang voor de dieren van het woud,
Wanneer zij zich naar het bad moet begeven (**):*

Ook vat zij niets met de tang aan,

Maar met de handen:

Met hare handen schikt zij alles:

*Met hare handen bereddert zij alles (***):*

VII.

Finlandsche spreekwoorden.

(uit *Porthan l. l. pag. 73.* — Er bestaat ook eene afzonderlijke verzameling van deze en andere finlandsche spreekwoorden, onder den titel: *Laurentii Petri Proverbiale*

(*) Dat is: *zij is zelfs waakzamer dan de haan.*

(**) De finlandsche boerinnen verrigten vele van hare werkzaamheden in het bad. Zij wendt dus geene vrees voor, om zich aan eenen vroegen arbeid te onttrekken.

(***) Warme potten, ketels, pannen enz. vat zij niet met tangen of haken, maar met hare bloote handen aan.

biale Fennicum, Aboae 1702. welke *Gabriel Tammelinus* heeft uitgegeven. De overleden *Porthan* zou hiervan eene nieuwe vermeerderde uitgave bezorgd hebben; doch ook dit voornemen heeft zijn te vroege dood verijdeld.)

—

*De brave man deelt ook van het weinige mede:
De slechte zelfs niet van het vele.*

* *
*

*De wijze man kent alles:
De ongelukkige beproeft alles.*

* *
*

*Tranen redden niemand uit het gevaar:
Klagten niemand uit het ongeluk.*

* *
*

*De vastberaden man handelt en bereikt zijn
doel:
De twijfelmoedige sammelt en wordt voorge-
komen.*

* *
*

*De verstandige trekt uit alles leering,
Zelfs uit de gesprekken der dwazen
En het gesnap der waanwijzen.*

*Eigen land is voor ieder het aangenaamste :
Eigen houtgewas schenkt ieder het zoetste
genoegen.*

* *
*

*Vreemdelingen zijn onze bloedverwanten :
Hij, die uit verre landen komt, is onze broeder.*

* *
*

*Naar den vroegen morgen beoordeel ik den dag :
Naar de oogen den toestand der ziel.*

* *
*

*Begin het werk, en gij hebt het voleindigd :
Door uit te stellen gaat de tijd verloren.*

* *
*

*Het werktuig van de vlijtigen is altijd scherp :
Het ploegijzer van den vadsigen is altijd
stomp. (*)*

VIII:

(*) Ook *Acerbi* heeft deze spreekwoorden overgenomen, doch meest alle verkeerd vertaald: zoo heet; bij voorbeeld, het eerste bij hem: *the good man spareth from his peck: but the wicked will not give from the bushel*. Het tweede: *the wise man knoweth what he shall do, but fools try evry thing* enz.

VIII.

Filandsch Volkslied.

Naar de wijze: *God save the king.*

(uit de *Abo-Tidning*, 1805. n. 79.)

Eläkön Kuningas,

Wilpitöin Ruhtinas

Suomenkinmaan:

Sielläkin siwoa,

Toimea tairoa

Parembaa oloa

Kartuttaman.

Waasaiten sialla

Waasaiten neuwolla

Hallitkon hän!

Mettängin kodosa

Orwollen osansa,

Pienimmäl omansa

Warjelkon hän!

Estä, o Jumala

Pahnuden juoneja

Pimeijden teill.

*Hän, kuin on ilomme
Onnemme, toiwomme
Hänelle olkomme
Se kuin hän meill.*

*Wainojast ystäwän
Tehkön hän pysywän
Wakuudellans!
Pois hänen murhensa
Poistakon lapsensa
Puolisons, kansansa
Rakkaudellans!*

*Turwana tuhannen
Herrana sydänten,
Elähön hän!
Wäärille pelwoxi
Hywille voitoxi
Ruottille riemuxi
Eläkön hän!*

*Weisaa siis jalolle
Maakunnen isälle
Suomenkinmaa;
Kaswattain rauhasa
Lapsia korwesa,
Ruhita newasa,
Weisaa; hurraa!*

Letz

Letterlijke Vertaling.

Lang leve de koning;
 Die brave vorst,
 Ook voor Finland!
 Ook daar kweekte hij
 Rust, nijverheid,
 Kundigheden, deugd
 En geluk!

Op Wasa's zetel
 Met Wasa's raad
 Heersche hij:
 Zelfs de armoedigste boschhut,
 De vaderlooze have,
 Den geringsten eigendom
 Bescherme hij!

Verijdel, o God!
 De listen der boosheid
 Op de wegen der duisternis.
 Hem, die onze vreugde is,
 Onze zaligheid, onze hoop,
 Voor hem zullen wij zijn,
 Wat hij voor ons is.

Ja,

Ja, zijne deugd en braafheid
Maken zijne vijanden tot zijne vrienden
Tot zijne boezemvrienden:
En de last zijner zorgen
Verligten zijne kinderen,
Zijne gade, zijn volk
Door hunne liefde.

Als de toevlugt voor duizenden,
Als de beheerscher der harten
Leve hij!
Tot schrik der bozen,
Tot heil der braven,
Tot Zwedens geluk
Leve hij!

Zing dan den edelen
Landsvader ter eere:
Ook gij, o Finland!
Opgekweekt in vrede,
Opgevoed in welvaart,
Zingen en stamelen de kinderen
Hun vrolijk hurrah!

De finlandsche taal is ongemeen zoetluidend
 en bij uitstek voor het gezang geschikt; wijl
 de

de woorden meestal in klinkletters eindigen; en zeer zelden verscheidene medeklinkers zamenloopen: zelfs heeft zij, goed en zuiver uitgesproken wordende, iets deftigs en edels. Wijl zij echter tot schriftelijke opstellen slechts zeer zelden gebezigd wordt, is zij tot dusverre niet zeer beschaafd: ook zijn er nog maar weinige hulpmiddelen voorhanden, om haar grondig te kunnen leeren. De eerste finlandsche spraakkunst werd in het jaar 1649 te *Abo* aan het licht gegeven door den Aboschen bisschop *Aeschilius Petraeus* van *Wärmeland*, onder den titel: *linguae fennicae institutio*. Als vreemdeling bezat hij te luttel kennis van de taal en volgde te slaafs de Esthnische spraakkunst van *Stahl*. Voorts schreef de proost *Matthias Martinius* te *Hanlo*, (geb. den 2 Februarij 1655, gest. den 1 September 1728) eenen *Hodegus Fennicus*, die in het jaar 1689 te *Stockholm* gedrukt werd, en waarvan de hier bovengenoemde spraakkunst van *Petraeus* ten grondslag heeft gediend; ofschoon er door *Martinius* zeer vele veranderingen en verbeteringen zijn bijgevoegd. Eindelijk besloot de proost te *Ilmola*, *Barthold Vhael*, eene volledige, naar den geest der taal ingerigte spraakkunst te bewerken; doch hij mogt derzelver voltooiing niet beleven. Echter zijn zijne ontwerpen na zijnen dood, door de beschikking van

van zijne weduwe, te *Abo* in 1733 in het licht verschenen, onder den titel: *Grammatica fennica, adcuratiore methodo, penitiora cura, observatione et labore, reserans antiquissimae hujus ac natura sua praestantissime linguae adyta, ejus peculiarem ab aliis Europaeis linguis differentem genium, flexiones et conjugationes, orientalibus primaevae inprimis adfines.* — Sedert dien tijd is er geene nieuwe spraakkunst uitgegeven. Echter bestaat er een finlandsch, latijnsch en zweedsch woordenboek, in eene etymologische orde vervaardigd, door den bisschop van *Borgo*, naderhand van *Skara*, *Daniel Juusten*, onder den titel: *Suomalaisen Sana-Lugun Koetus (Proeve van een finlandsch woordenboek)*, 't welk te *Stockholm* in 1745 in 4^{to} uitgekomen is en 567 bladzijden bevat. Door den dood van den kanselarijraad en ridder *Porthan*, (geb. te *Wiitasaari*, in *Sawolax*; den 9 *November* 1739, gest. in *November* 1804.) heeft de finlandsche taalkunde ongemeen veel verloren. Deze waardige en kundige man hield zich nog in zijne laatste levensjaren ijverig bezig met het in orde brengen van een, door den kapellaan *Ganander*, in *Oesterbottn*, verzameld rijk finlandsch woordenboek, waaraan echter een wijsgeerige geest ten eenemaal ontbrak, en 't welk dus onder zijne bewerking

in het grammatikale en etymologische waarde zeer veel zou gewonnen hebben. Thans worden deze, ten hoogste kostbare verzamelingen van *Ganander* in de boekerij te *Abo* bewaard. — In vorige tijden heeft men de finlandsche taal met vele nuttelooze regels overladen, die nogtans tegenwoordig meer en meer in onbruik beginnen te geraken. — Met betrekking tot de uitspraak merke men op 1.) dat alle enkele klinkletters en de door dezelve gevormde lettergrepen kort uitgesproken worden: moet een lettergreep echter lang zijn, dan wordt de klinkletter verdubbeld; bij voorbeeld: *wara*, *voorraad*, *waara*, *gevaar*, *tuli*, *vuur* en *tuuli*, *wind*. De juiste en naauwkeurige uitspraak is dus, om de taal te kunnen verstaan, ten hoogste noodzakelijk; 2.) dat de *h* in het midden der woorden sterk gescherpt wordt, bijna als *ch*; bij voorbeeld: *wahto*, *het schuim*, nagenoeg als *wachto*; 3.) dat de *o* altijd als de zweedsche *ä*, of eigenlijk *ao*, tusschen de *a* en *o* (*) wordt uitgesproken: de volle, aan

(*) Ofschoon ik wel wete, dat de Zweden, onder anderen, het woord *Abo* eigenlijk uitspreken als *Aobo*, en het ook met eene kleine *o* boven de *a* schrijven, heb ik echter overal in dit werk *Abo* en niet *Obo* behouden, zoo als de heer *Meerman* in zijne *Berigten over het Noorden* enz. aangenomen heeft. Ditzelfde heb

de *u* grenzende *o* der Zweden is den Finnen onbekend; 4.) dat de Finnen wezenlijke tweeklanken hebben, die met een dubbel geluid uitgesproken worden, en nogtans slechts éénen lettergreep uitmaken, bij voorbeeld: *suo*, *het moeras*, *Suome*, *Finland*; 5.) dat de Finnen geene *c* hebben; dat die trouwens in zeer oude boeken voor de *a*, *o*, *u* en *k* gebruikt wordt, doch thans meer en meer in onbruik geraakt; 6.) dat zij ook de *b*, *d*, *f*, *g* en *z* niet kennen, en deze letteren in vreemde woorden, die daarmede beginnen, als een *p*, *t*, *w* en *k* uitspreken: zoo zeggen zij, bij voorbeeld, *pasuna*, in plaats van *basuna*, *eene bazuin*, *traguna*, *een dragonder*, *wangi*, *faonge*, *een gevangene*, *wendricki*, *een vaandrig*. De finlandsche taal heeft, wel is waar, zeer vele eigendommelijkheden (*idiotismi*), doch is, wel beschouwd, niet zeer moeilijk. De spraakkunst zou intusschen aanmerkelijk kunnen vereenvoudigd worden: zoo zou men de dertien of veertien naamvallen, welke men bij de verbuiging der zelfstandige naam-

heb ik insgelijks, met betrekking tot meer andere woorden, die in het zweedsch met eene *a* en eene kleine *o* daarboven geschreven worden, in acht genomen; wijl men op onze drukkerijen eene zoodanig verdubbelde letter niet heeft. — *Vert.*

naamwoorden aangenomen heeft, zeer gevoeglijk tot zes kunnen verminderen; want de taalkundigen houden iedere verschillende buiging, die door het achteraanvoegde voorwoord ontstaat, voor eenen afzonderlijken naamval: zoo noemen zij de buiging *jumalaxi*, tot god, die uit *jumala* en *luoxi* zaamgesteld is, den *casus factitius* enz. Ook is de wijze, waarop de werkwoorden vervoegd worden, allezins zonderling. *Minä tulen*, ik kom, *sinä tulleet*, gij komt, *hän tulee*, hij komt enz. de ontkenningen worden enkel aldus aangeduid: *en tule*, ik kom niet, *et tule*, gij komt niet, *ei tule*, hij komt niet. Het onderscheid van geslacht kent de finlandsche taal niet.

Er zijn verscheidene tongvallen (*dialekten*) ja zelfs in sommige kerspelen verscheidene. Intusschen bestaan er eigenlijk slechts twee hoofdtongvallen, de gewone en de Sawolaxische. De eerstgenoemde heerscht in het grootste gedeelte van *Finland*, vooral in de aan de kusten liggende oorden, en wordt 't meest in schriftelijke opstellen en kanselredevoeringen gebezigd. Met den laatstgenoemden tongval, die in *Sawolax* gebruikt wordt, zijn de tongvallen van *Carelien*, *Rautalambi* en *Cajana-borg* verwant. Deze heeft vele woorden van de Russen ontleend, even als de eigenlijk fin-

land-

landsche tongval vele van de Zweden; alle welke woorden vervolgens vrij algemeen zijn geworden; bij voorbeeld *aprakka*, de *schatting aan de geestelijkheid*, van het russische *obrok*; *sirppi*, de *sikkel*, van *serp*. *Sawolax* is het ware moederland der finlandsche poezij, en deszelfs uitspraak wordt daarom ook in meest alle volksliederen en gedichten gevonden. Zij heeft eene groote menigte eigendommelijke woorden, van welke trouwens ook een gedeelte in den anderen, gewonen tongval is overgenomen; doch een nog vrij grooter aantal heeft zich tot dusverre binnen de grenzen dier provincie, als ware het, opgesloten. Insgelijks wijkt de uitspraak zeer verre van de gewone af: de Sawolaxers spreken langzaam en uitgerekt, bij voorbeeld *mooa*, in plaats van *maa*, de *aarde*. De kustbewoners, die meer met vreemdelingen verkeerden, spreken schielijker, fijner en beschaafder, en worden daarom door hunne landslieden, die in de binnenste gedeelten van het land wonen, *kajuulaiset* genoemd. De Sawolaxische boeren voeren bijzondere geslachtenamen, welke de leden van eene familie altijd blijven behouden, zelfs wanneer zij hunne geboorteplaats verlaten, hetgeen bij de overige Finnen niet gebruikelijk is. Ook mag men hierbij als iets merkwaardigs opmerken, dat, ofschoon de finlandsche taal, gelijk

wij bereids gezegd hebben, geen onderscheid van geslachten kent, de namen van mannen in *nen*, bij voorbeeld: *karhunnen*, de beer, *ursinus*, en die van vrouwen in *tar* uitgaan, bij voorbeeld, *karhutar*, de beerin, *ursina* (*).

In de laatste tijden heeft de zweedsche taal zich in *Finland* aanmerkelijk uitgebreid. Toen *Gustaaf I* de regering aanvaardde, wendde de finlandsche geestelijkheid hare onkunde in de zweedsche taal als eene ontschuldiging voor, waarom zij niet kon prediken. Zelfs sprak de deftig opgevoede en beroemde *Claus Flemming*, de getrouwe aanhanger van koning *Sigismundus*, het zweedsch zoo gebrekkig en slecht, dat de overige rijksraden moeite hadden, om hem te verstaan. Ja zelfs gebruikten in de eerste helft der vorige eeuw de kerkleeraars, de meeste aanzienlijke personen op het land en het grootste gedeelte der burgers en kooplieden in de dagelijksche verkeerling alleen de finlandsche taal. Tegenwoordig wint echter de zweedsche taal al meer en meer veld: ieder, die tot eenen openbaren ambtenaar

(*) Vergelijk *H. G. Porthan, de praecipuis dialectis linguae fennicae. P. I. Aboae 1801*. Het vervolg van deze verhandeling is, helaas! niet in het licht verschenen.

naar opgevoed wordt of in de scholen onderwijs ontvangt, leert haar verstaan en spreken; terwijl de nuttigheid, welke de kennis van dezelve zoo blijkbaar met zich brengt, de Finnen aanspoort, om er zich met vlijt op toe te leggen. Verachtenswaardig en ten hoogste ongerijmd tevens was het denkbeeld, 't welk nu en dan in hersenlooze hoofden is opgestegen, dat namelijk de regering dit volk behoorde te noodzaken, zijne moedertaal voor altijd af te leggen. Gelukkig, dat men van de zijde der regering dezen schandelijken voorslag nooit in aanmerking heeft genomen: hij verdient derhalve ook niet nader toegelicht te worden (*).

VI.

Regeringsvorm en staatkundige inrigtingen.

De zweedsche regeringsvorm was ook in *Finland* ingevoerd: de inwoners hadden hetzelfde deel aan de vertegenwoordiging op de rijksdagen, als de Zweden, en waren aan de-
zelf-

(*) *Abo-Tidningar*, 1793. n. 13. aanm. ***)

zelfde wetten en belastingen onderworpen. De bijzondere betrekkingen der plaatsen bepalen zich tot de volgende verdeelingen.

1.

Met opzigt tot het burgerlijke bestuur is geheel *Finland*, sedert den 20 Junij 1775, in zes stadhouderschappen verdeeld, die ieder onder eenen *landshöfding* of gouverneur staan, aan wien wederom verscheidene beambten, tot invordering der inkomsten van de ontvangers of kroonvoogden, ondergeschikt zijn.

a) *Het län, of stadhouderschap Abo* bestaat uit het eigenlijke *Finland*, een klein gedeelte van *Oesterbottn* en *Aland*. Het is 40 mijlen lang, 16 mijlen breed en de vlakke grond bedraagt 486½ vierkante mijlen. In hetzelfde liggen de steden *Abo*, *Nädendal*, *Ny-stadt* en *Tammerfors*.

b) *Het län Nyland en Tawastehus* bestaat uit het westelijk gedeelte van *Nyland*, het westelijk gedeelte van *Tawastland* en het kerspel *Satakunda*, in het eigenlijke *Finland*. Het is nagenoeg 36 mijlen lang, 14 mijlen breed en heeft eenen vlakken grond van 469 vierkante mijlen. In hetzelfde liggen de steden *Tawastehus*, *Ekeäns* en *Helsingfors*.

c) *Het län Kymmenegard of Heinola* bevat het oostelijk gedeelte van *Nyland*, het
zui-

zuidelijk gedeelte van *Sawolax* en de streek van *Tawastland*, ten oosten van den *Päjjänejärwi* en *Wisijärwi*, is nagenoeg 27 mijlen lang en 7—20 mijlen breed, en heeft eenen omvang van 538 vierkante mijlen. In hetzelfde liggen de steden *Borgo* en *Louisa* en het vlek *Heinola*.

d) *Het län Kuopio, of Sawolax en Carelien* bevat het zweedsch *Carelien*, het noordelijk gedeelte van *Sawolax* en het kerspel *Rautalambi*, is van het oosten naar het westen 56 mijlen breed en van het noorden naar het zuiden 28 mijlen lang en heeft eenen vlakken grond van 939 vierkante mijlen. In hetzelfde ligt de stad *Kuopio*.

e) *Het län Wasa*, of het zuidelijk gedeelte van *Oesterbottn* met eenige streken van het eigenlijke *Finland* en *Tawastland*, is 55 mijlen lang en 22 mijlen breed en heeft in den omtrek 765 vierkante mijlen. Tot hetzelfde behooren de steden *Christinastad*, *Kaskö*, *Wasa*, *Nycarleby*, *Jakobsstad* en *Gamle-Carleby*.

f) *Het län Uleaborg*, of het noordelijk *Oesterbottn* met een gedeelte van de *Kemilapmark* is 51 mijlen lang, 29 mijlen breed en heeft eenen vlakken grond van 1570 vierkante mijlen. In hetzelfde liggen de steden *Uleåborg*, *Brahestad* en *Cajanaborg*.

2.

Met opzigt tot de regtspleging is *Finland* aan twee hofgerigten onderworpen. Het eerste heeft zijnen zetel te *Abo* en bestaat uit eenen voorzitter, eenen vice-voorzitter, zes hofgerigtsraden, zes bijzitters en de noodige kanselarijbeambten. Onder hetzelfde staan elf magistraatspersonen en drie landgerigten (*lagsagor*) namelijk I. *Abo-* en *Björneborgslagsaga*, waartoe zeven geregtsbannen behooren; II. *Nylands-* en *Tawastehuslagsaga* met zes geregtsbannen; en III. *Kymmenegårdslagsaga*, 't welk vier geregtsbannen bevat. De zetel van het tweede geregtshof is te *Wasa*: dit bestaat uit eenen voorzitter, eenen vice-voorzitter, drie hofgerigtsraden, drie bijzitters en eene talrijke menigte kanselarijbeambten. Tot hetzelfde behooren I. *Wasa-* en *Uleålagsaga*, waaronder wederom acht geregtsbannen en II. *Karelskalagsaga*, waaronder zes geregtsbannen en negen steden staan. Van deze hofgerigten wordt aan het hooge geregtshof te *Stockholm* geappelleerd.

3.

Met opzigt tot het kerkelijke wordt *Finland* in twee stiften verdeeld, van welke ieder eenen

bis-

bisschop en een konsistorie aan het hoofd heeft. Tot het stift *Abo* behooren negentien proostdijen, namelijk: de domproostdij, *Wirmo*, *Wemo*, *Björneborg*, *Monhijärwi*, *Oriwesi*, *Tammela*, *Achas*, *Wichtis*, *Pojo*, *Bjerno*, *Aland*, *Nerpes*, *Wöro*, *Gamle-Carleby*, *Pyhökki*, *Limingo*, *Sotkamo* en *Kemi*. Zij bevatten 124 leeraarsplaatsen en, de schooldiensten medegerekend, over het geheel 480 geestelijke bedieningen. — Het stift *Borgo* bestaat uit zeven proostdijen, de domproostdij, *Helsingfors*, *Hauho*, *St. Michel*, *Randasalmi*, *Laukas* en de Carelische proostdij: echter zijn deze proostdijen, zoo wel met betrekking tot hare namen, als haren omvang en plaatselijke ligging, aan herhaalde verwisselingen en veranderingen onderhevig (*).

In zweedsch *Finland* bevonden zich ook twee russische gemeenten, die, uit kracht van het gesloten vredesverdrag, in hun geloof en godsdienstoefeningen niet mogten beperkt worden. In vroegere tijden had men beproefd, hen door een doelmatig onderwijs tot eene vrijwillige verandering van godsdienst te bewegen. Deze weg scheen den geestelijken echter veel te langwijlig: zij meenden, dat het doel door

(*) *Abo-Tidningar*. 1795, nr. 32, 33 en 1796, nr. 26.

door dwangmiddelen veel spoediger zou kunnen bereikt worden; doch de zweedsche regering weigerde onverzettelijk, zulk eenen schandelijk en onstaatkundigen maatregel in het geringste te ondersteunen. — De grieksche christenen hebben twee kerken, eene in het dorp *Taipale*, in het Carelische kerspel *Liebelitz*: de tot deze kerk behorende gemeente is in de omliggende kerspelen verstrooid en bedraagt nagenoeg 3—4000 personen, op ongeveer 160 landhoeven. De tweede kerk ligt in het kerspel *Ilomanz*, in hetzelfde landschap, waarin ook de gemeente woont, die in het jaar 1795 uit 2748 personen bestond. Sommige, van de kerk te ver af wonende belijders van het grieksche geloof, hebben hunne bijzondere bedehuizen, die echter meer en meer zeldzaam beginnen te worden; en hunne eigene begraafplaatsen, waar de lijken nedergezet en, bij het bezoek van eenen priester, beaard worden. Iedere hoofdkerk heeft eenen priester, eenen *djak* en eenen koster, die, behalve hunne gewone geestelijke inkomsten, eene vaste bezolding van de russische kroon ontvangen. Voorts worden deze geestelijken van het heilige sijnode te *Petersburg* gekozen, doch staan vervolgens onder het konsistorie van *Borgo*, van 't welk zij ook hunne volmagt bekomen. Zij moeten der finlandsche taal kundig zijn,
en

en worden daarin door het genoemde konsistorie vooraf naauwkeurig getoetst. Echter hebben zij doorgaans eenen geheel anderen tongval, dan hunne gemeente. De godsdienst wordt op de russische wijze, in de oude slavonische taal gehouden, van welke de inwoners echter geen enkel woord verstaan, waarom men zich ook niet behoeft te verwonderen, dat deze grieksche christenen omtrent hunne hoogste belangen in de diepste onwetendheid verkeerden. In latere tijden zijn er nogtans eenige geestelijken aangesteld, die met helderder begrippen en eene doelmatigere leer reeds zeer veel nuts gesticht hebben. Daar deze Grieken zich naar de russische kerkgebruiken rigten, vieren zij nu en dan ook de russische staatsfeesten, bij voorbeeld, de geboortedagen van de keizerlijke familie enz. Overigens hebben de Russen, gedurende hunne oorlogen, deze hunne geloofsgenooten altijd met eene zekere toegevendheid behandeld, en hen dikwerf tot opzieners over hunne zweedsche naburen aangesteld. De inwoners van *Ilomanz* liggen nader aan de grenzen en hebben zeer veel omgang met de Russen. Zij zijn dus veel dweepzieker en onverdraagzamer, dan die van *Liebelitz*. Ook hebben zij in zeden, taal, kleeding en uiterlijk voorkomen veel overeenkomst met de Russen; doch zij bezitten de echt russische vrolijkheid
niet :

niet: aan hun zwaarmoedig temperament herkent men dadelijk hunnen finlandschen oorsprong, en zelfs op het eerste gezigt kan men ligtelijk de Grieken van de lutherschen, inzonderheid de vrouwen, onderscheiden. Onder elkander leven zij vriendschappelijk en verdraagzaam, het dorp *Ludanlax*, in het kerspel *Ilomanz*, uitgezonderd, waar de bijeenkomsten der dorpelingen doorgaans met doodslag en andere grove wandaden een einde nemen; terwijl de nabijheid der grenzen het den misdadiger gemakkelijk maakt, de straf te ontgaan. In hunne woningen en in de toebereiding hunner spijzen zijn zij ten uiterste zindelijk: ook kunnen de belijders van het grieksche geloof over het algemeen veel gegoeder genoemd worden, dan hunne luthersche naburen; vooreerst; wijl zij zich veel zuiniger behelpen, en ten andere; wijl zij, als de oudste inwoners, meestal in het bezit der beste hoeven en landerijen zijn. De lutherschen integendeel bestaan grootendeels uit Sawolaxers, die zich daar veel later met der woon hebben nedergezet, en gevolgelijk, met hetgeen er toen overig was, tevreden moesten zijn. Daarenboven verdeelen de Grieken hunne hoeven niet in zulke kleine gedeelten. Voor den koophandel voeden zij eene verklaarde genegenheid, en worden in de voortzetting van denzelyven door hunne geloofsge-

nooten aan gene zijde der grenzen ten ijverigste ondersteund, hetgeen tot hunne welgesteldheid niet weinig bijdraagt (*).

4.

Tot de zweedsche krijgsmagt leverde *Finland* een aanzienlijk getal soldaten: er waren kerspelen, in welke ieder vijfde en zesde man soldaat was. In *Finland* bevinden zich meestal inlandsche troepen, 1.) het Finlandsche artillerieregiment, 2.) de Finlandsche garde, 3.) de Carelische ligte dragonders, 4.) het Abosche regiment, 5.) het Björneborgsche regiment, 6.) de Sawolaxische ligte infanterie, 7.) de Nylandsche *brigade*, uit ligte dragonders, infanterie en jagers bestaande, 8.) het Oestbottische regiment, 9.) het *Cajana-battaillon*, 10.) het Jägerhornsche regiment, 11.) de Sawolaxische jagers te voet en 12.) de Carelische jagers. — Deze troepen maken nagenoeg 15000 man uit: daarbij komt nog de zoogenaamde

var-

(*) Men vergelijke *Abo-Tidning*, 1789. nr. 36, 37. *A. H. Winter, de ecclesiis Careliae suec. graecam religionem profitentibus, Aboae* 1796. 97. en eenige uittreksels daaruit in den *Abo-Tidningar*, 1798. nr. 2, 3, 6. Ook heb ik hierover het een en ander gezegd in eene zekere verhandeling, geplaatst in *Horns Gött. Museum für Theologie und Literatur*, II. st.

vargernings- of reserve-manschap, die in getal ongeveer met de halve geregelde krijgsmagt gelijk staat, en inzonderheid in *Finland* op eenen zeer goeden voet georganiseerd is. Alle de finlandsche troepen staan onder het bevel van eenen generaal *en chef* (den graaf *Moritz Klingspor*, uit een oud frankisch geslacht, 't welk door *Lyfland* naar *Finland* is verhuisd). Behalve *Sweaborg* is er in geheel *Finland* niet eene verdedigbare plaats. Tot verdediging der kusten moeten de onderscheidene smaldeelen der *Scheerenvloot* dienen, die te *Abo* en *Sweaborg* gestationeerd zijn.

DERDE AFDEELING.

Topographisch overzigt (*).

I.

Oesterbottn.

Oesterbottn (*Ostro-Bothnia*) door de Finnen *Pohjanmaa*, *Noordland*, ook wel *Kainu* of *Kainunmaa*, *Nederland*, genoemd, grenst ten noorden aan de *Lapmarken*, ten oosten aan *Rusland*, ten westen aan *Westbottn* en de *Bothnische golf* en ten zuiden aan het eigenlijke *Finland*, *Tawastland*, *Sawolax* en *Carelien*. De lengte van deze provincie be- draagt

(*) In het bewerken van deze afdeeling heb ik gebruik gemaakt van de beschrijving van *Finland* in het derde deel van *E. Tunelds Geographie öfwer Konungariket Sverige*. *Stockh.* 1794. (eene der beste afdeelingen van dat gansche werk, wijl *Porthan* dezelve overgezien heeft) voorts van mijne omwerking van *Buschings* Aardrijksbeschrijving, van de *Hermelijnsche Kaarten*, van verscheidene afzonderlijke, meestal akademische verhandelingen, van eenige stukken in den *Abo-Tidningar* en eindelijk van de dagboeken der *Finlandsche Oekonomische Societeit*.

II.

M

draagt 72, de breedte 14—40 duitsche mijlen en de gansche omtrek 2079 vierkante mijlen. Grootendeels schijnt het land een zeegrond te zijn, van welken het water van tijd tot tijd is teruggetreden: nog jaarlijks zet de Bothnische golf eenig land af. De afhelling is bijna onmerkbaar, en zelfs onder het water heeft de bodem eene zoo geringe schuinsche rigting, dat de zee eerst aan de westzijde eene noemenswaardige diepte verkrijgt. In het noordelijk gedeelte heeft *Oesterbottn* het voorkomen van een onafzienbaar moeras, 't welk door land en zee ingesloten is, en waardoor de bij het eerstgenoemde vergaderde wateren in het laatstgenoemde uitloopen. De stroomen zijn gedeeltelijk zeer groot en vlieten bijna alle van het zuidoosten naar het noordwesten parallel nevens elkander. De eerste inwoners hebben zich van wege de visscherij aan de rivieren nedergezet: de kerken liggen ook daarom schier altijd aan den mond dier rivieren: van tijd tot tijd zijn die woningen meer zijwaarts, echter nog niet op eenen zeer grooten afstand van het water, uitgebreid. Op verscheidene plaatsen verheffen zich enkele bergen, van welke eenige eene vrij aanzienlijke hoogte hebben. Merkwaardig is het, dat men in het noordelijk *Oesterbottn* dikwerf hevige schokken van aardbevingen heeft gevoeld. Het zuidelijk gedeelte

ligt

ligt op eenen afstand van 6 of 7 mijlen van de zee, is vlak en bijzonder tot den akkerbouw geschikt. Het oostelijk gedeelte, of *Cajana-borg*, is insgelijks vlak en van uitgestrekte meren doorsneden, die het vervoeren der koopwaren ongemeen begunstigen en verligten.

De bodem bestaat uit zandige heiden, uit zand en kleiaarde: echter heeft men hier en daar aanmerkelijk lange streken van een vettig leem. Sporen van ijzeraderen zijn zeer talrijk. IJzeraarde en zeeijzer vindt men in eene groote menigte: de boeren gebruiken het tot hunne behoeften. In het kerspel *Pudasjärwi* heeft men kopermijnen ontdekt, en in vroegere jaren is er ook naar gegraven; doch het geringe voordeel, 't welk men van dien moeilijken arbeid trok, heeft denzelfven al spoedig doen staken. Leisteen wordt in de streek langs den bergrug gevonden: hier en daar zijn ook zandsteen, die tot molen- en slijpsteen zeer geschikt kunnen gebruikt worden. Genoegzaam groote kalkgroeven heeft men nog niet ontdekt: in eene kleine hoeveelheid vindt men op verscheidene plaatsen kalk, van welke men zich ook bedient (*). Door vlijt en arbeidzaamheid zijn de inwoners echter alle de

zwa-

(*) *S. P. A. Cädd Inledning til Oesterbottns Mineralhistorie. Abo 1788.*

zwarigheden te boven gekomen, welke de natuur hun in den weg had gesteld. Het zuidelijk *Oesterbottn* zendt in tamelijk vruchtbare jaren eenen aanzienlijken voorraad van koren naar *Zweden*: in het jaar 1793 werden alleen uit *Wasa-län* ten minste 14000 tonnen uitgevoerd. In het kerspel *Laihela* en in deszelfs omstreken wast eene soort van rogge met zeer groote korrels, die onder den naam van *Wasa-rogge* bekend en inzonderheid tot het zaaijen allervoordeeligst is. Het noordelijk gedeelte brengt verrena geen koren genoeg voort: de inwoners houden zich meer met de visscherij en het teerbranden, dan met den akkerbouw, op, die, wijl men om de twee jaren zeer zeker op een misgewas kan rekenen, geenszins aanmoedigend is. De weiden zijn intusschen uitmuntend, en de veefokkerij wordt met voordeel gedreven. Diep in de woestijnen bevinden zich de schoonste grazige plekken gronds, die alleen om hare afgelegenheid niet gebruikt worden. In *Cajanaborg* is de beste en weligste houtteelt van gansch *Finland*. Hier en over het geheel in het noordelijk *Oesterbottn* behoort de jagt tot de vruchtbaarste takken van bestaan. De voornaamste voortbrengselen zijn het koren, hout, de teer, pik, traan, talk, boter, het vee en de visch. In het jaar 1800 bedroeg de bevolking van het land 212000 personen. Qes-

Oesterbottns groote wateren zijn reeds door mij opgegeven: ik zal hier dus slechts met een enkel woord van eenige der voornaamste rivieren melding maken: 1) de *Kemijoki*, de grootste Oestbottnische rivier, die uit verscheidene takken in de *Lapmarken* ontstaat; 2) de *Simojoki*, die uit het wijde meer *Simo* komt; 3) de *Kuiwajoki*; 4) de *Ijojoki*; 5) de *Kimijoki*; 6) de *Uleä-rivier*, die inzonderheid den inwoners van *Cajana* tot het vervoeren van hunne koopwaren dient; ofschoon zij verscheidene moeilijke watervallen heeft, inzonderheid den *Pyhäkoski*, waar de stroom zich in eene streek van meer dan 2 mijlen tusschen rotsachtige bergen met eene kromming nederstort; 7) de *Sikajoki*; 8) de *Pyhäjoki*, die tot aan haren oorsprong ongeveer 20 mijlen ver door eene soort van uitdieping bevaarbaar is gemaakt; 9) de *Kalajoki*; 10) de *Raumajoki*; 11) de *Wetilijoki*, ook *Oud-Carleby's*- en *groote rivier* genoemd; 12) de *Esse-rivier*; 13) *Lappojoki*, of de *Nieuw-Carleby's-rivier*; 14) de *Storkyro-rivier*, de grootste stroom in het zuidelijk *Oesterbottn*; 15) de *Laihelajoki*; 16) de *Nerpesjoki*; 17) de *Lappfjärds-stroom* bij *Christinastad*. — Bijna alle deze wateren ontstaan uit de grootere en kleinere meren.

Voorts bestaat *Oesterbottn* uit acht geregts-

bannen (*häräder*), van welke de vier eerste tot het stadhouderschap *Uleåborg*, en de vier laatste tot *Wasa* behooren.

1. *Kemihärad.*

Kemi ligt aan de uitwatering der rivier van denzelfden naam, waar op een klein eiland eene jaarlijksche markt wordt gehouden. Het kerspel bezit eene geheel nieuwe, met eene rij fraaije zuilen smaakvol versierde kerk, die echter, voor het overige, zoo zwak gebouwd is, dat men reeds nu hare instorting vreest. Zij werd van zandsteen opgetrokken, welken men niet verre van de kerk uit eene bergstreek *Kallinkangas* gebroken had, die ongeveer $\frac{3}{4}$ mijl lang en $\frac{1}{2}$ mijl breed is. De steen is helder, hard en van eene zeer fijne stof. De vierkante brokken zijn van natuur effen, gelijkhoekig en tot het bouwen ongemeen geschikt: bovendien kan men ze ligt van een doen splijten. De klompen liggen op de gansche uitgestrektheid van den berg volkomen zichtbaar en staan in eene noordelijke buiging van nagenoeg 60 graden van de horizontaal-linie. Ook bij *Taiwalkoski*, drie mijlen van deze kerk, bevindt zich eene hoornsteengroeve, die zich ruim $\frac{1}{2}$ mijl langs de rivier uitstrekt. De stukken vallen van zelfs in grootere of
klei-

kleinere klompen, die van $\frac{1}{4}$ tot 1 el dik en van 1 tot 2 ellen lang zijn. Zij laten zich insgelijks met weinig moeite breken.

2. *Uleähärad.*

Nyby, eene in het jaar 1785 niet verre van de zee aangelegde glasfabriek, in een woest en onvruchtbaar oord, werd door den koopman *Johann Nylander Mätsson* uit *Uleåborg* gesticht. Reeds in het volgende jaar vonden meer dan honderd personen in deze fabriek hunne broodwinning, en kort daarna werden over deze kleine kolonie een afzonderlijk predikant en schoolmeester aangesteld. Ofschoon brand en overstroming dezer zoo nuttige fabriek meermaals aanmerkelijke schade hebben toegebracht, blijft zij echter nog steeds voortduren. Het grootste gedeelte van het glas gaat naar *Stockholm*, waar het deels in het klein, deels bij partijen verkocht wordt. Voorts zijn in dezen omtrek nog eenige andere fabrieken van mindere uitgebreidheid.

Carlö, in het finlandsch *Hailuoto*, een eiland in de Bothnische golf, $5\frac{1}{2}$ mijlen ten oosten van *Uleåborg*, met verscheidene kleinere, daartoe behoorende eilanden. De inwoners hebben het regt, om ook aan de westzijde *strömlinge* (eene zekere haringsoort) te van-

gen: de zeehondenjagt is hier van zeer veel belang. Een zandberg en eene vuurbaak op *Marianiemi* dienen den zeevarenden tot sein- teekenen, om daarnaar hunne koers te rigten.

Uleåborg, in het finlandsch *Oulou*, eene zee- en stapelstad, 97 mijlen van *Abo*, onder den $65^{\circ} 1' 50''$ en den $7^{\circ} 34' 28''$ ten oosten van *Stockholm* aan den mond der rivier *Uleä*, die zich dadelijk beneden de stad over eenen waterval in zee stort. Het oord heeft eene bij uitstek gezonde ligging, is van zeer goed water voorzien en wordt door eene kleine beek doorsneden. Het werd in het jaar 1605 aangelegd en in 1610 met privilegien begiftigd. *Uleåborg* heeft twee markten, zestien straten, eene ruime kruiskerk in gemeenschap met het kerspel *Uleåborg*, een houten raadhuis, verscheidene andere openbare gebouwen en nagenoeg 350 meestal houten huizen. Ook houdt de *landshöfding* over *Uleåborg-län* met de tot het bestuur behoorende beambten alhier zijn verblijf. De stad bezit uitgestrekte landerijen, die echter over het geheel van eenen slechten grond zijn. In het jaar 1795 telde zij 5282 inwoners. Na *Abo* drijft *Uleåborg* den uitgebreidsten handel van alle de finlandsche steden. Er wonen hier nagenoeg tachtig vrij aanzienlijke kooplieden, die de verscheidene landmarkten bezoeken. Des zomers,

inzonderheid tegen den herfst, worden de waren deels op de rivier *Uleä*, deels te land en des winters met sleden vervoerd. Van *December* tot *Meij* kan men dagelijks op bijna 200 zulke sleden rekenen, die naar de stad komen. Ieder jaar worden ongeveer 27—30000 tonnen teer, 5500 tonnen pek, 25—30000 lijsponden boter, 6—7000 lijsponden talk, 2000 tonnen zalm, 3—4000 lijsponden gedroogde snoek en 5—6000 twaalftallen deelen uitgevoerd. Het voornaamste artikel van invoer is het zout, jaarlijks 8—9000 tonnen. Den meesten handel wordt met *Stockholm* gedreven; echter varen er ook schepen, bijzonder voor buitenlandsche rekening, naar de middellandsche zee. In het jaar 1803 had *Uleäborg* slechts zes groote vaartuigen van 771 last met 170 man, die voor den allezins levendigen handel verre na niet genoegzaam waren. Het strand, *hahtiperä* genaamd, vormt reeds op zich zelve als ware het een klein vlek en is, in verscheidene rijen, met winkels en magazijnen bezet. De haven is verzand: de ankerplaats bevindt zich ongeveer eene halve mijl van de stad; echter moeten de schepen ook daar om eene gevaarlijke zandplaat eerst op de ree geligt worden. Men beweert, dat het inloopen, door de haven uit te diepen, zeer veel zou kunnen bevorderd worden. De fa-

brieken zijn hier van geen belang. Nabij de stad bevindt zich eene mineraalbron, die van een bronhuis voorzien is en dikwerf door kranken bezocht wordt. Op de rijksdagen bekleedt *Uleåborg* de plaats nr. 40. Van het voormalig slot *Uleåborg* zijn nog maar zeer weinige ruïnen overgebleven.

5. *Cajanahärad.*

Manamansalo, een groot, in het meer *Ulea* liggend eiland, meer dan $1\frac{1}{2}$ mijlen lang en eene mijl breed: het bevat tien hoeven.

Cajana, in het finlandsch *Kajanii*, onder den $64^{\circ} 15\frac{1}{2}'$, eene landstad, aan eene sterk afvallende rivier, ongeveer 23 mijlen ten oosten van *Uleåborg* en nagenoeg 20 mijlen van de russische grenzen. Zij werd in het jaar 1650 door den graaf *Brahe* aangelegd. Het oord is schraal bebouwd, en de inwoners leven meestal in ellendige rookhutten. In het jaar 1794 beliep de bevolking hier omtrent 280 zielen. De koophandel bestaat alleen in kramereien; doch de jaarmarkt wordt zeer druk, zelfs door russische kooplieden, bezocht. De levendigste handel heeft in het begin van den winter plaats, wanneer de boeren uit *Carelien* en *Sawolax* met hunne voortbrengselen herwaarts komen. Hoofdzakelijk leven de inwoners

ners van den akkerbouw en de veefokkerij. Op de rijksdagen heeft deze stad nr. 101. — Het slot *Cajanaborg* lag midden in eenen snelvlietenden stroom en was in het jaar 1607 gesticht. In het 1717 werd het door de Russen ingenomen, die het of uit onvoorzigtigheid of opzettelijk in de lucht deden springen. Sedert dien tijd is het in ruinen blijven liggen en niet weder hersteld geworden. In sommige, nog bruikbare gedeelten van hetzelfde zijn magazijnen aangelegd.

4. *Salohärad.*

Brahestad, in het Finlandsch *Brahen-* of *Salostenkaupungi*, $64^{\circ} 43'$, eene stapelstad, 92 mijlen van *Abo*, aan het einde van eenen, door twee kleine schiereilanden gevormden zeeboezem. Zij werd door den graaf *Brahe* gesticht, in 1649 met privilegien begifigd en naar zijnen naam genoemd. In het Jaar 1790 maakten de inwoners 763 zielen uit. Zij drijven eenigen handel met teer (jaarlijks worden, door elkander gerekend, nagenoeg 14444 tonnen uitgevoerd) boter (jaarlijks 10000 lijsponden) en talk (jaarlijks 1571 lijsponden) voorts met pek, huiden en hout. Zout is het voornaamste artikel van invoer. In het jaar 1803 bezat deze stad zes vaartuigen van 536 last met

met 73 man. Eertijds was de haven diep genoeg; doch thans kunnen er slechts halfgeladene schepen inloopen: zwaarder geladene vaartuigen moeten $\frac{1}{2}$ mijlen van de stad voor anker gaan. Nog bevinden zich hier twee pekkokerijen: de overige fabrieken zijn alle onbeduidend. Op de rijksdagen heeft zij hare plaats onder nr. 93.

5. *Korsholms Nörra-fögderi.*

Gamle- (oud) *Carlebij*, in het finlandsch *Kokkola*, of *Kokkolan-kaupungi*, eene stapelstad, 73 mijlen van *Abo*, aan eenen kleinen inham. Zij werd door *Gustaaf Adolf* in het jaar 1620 aangelegd, is tamelijk goed gebouwd en heeft 10 elkander regelmatig doorkruisende straten en 214 huizen. In 1790 beliep het getal der inwoners 1360 zielen. De stad drijft eenen vrij aanzienlijken handel met nieuw gemaakte vaartuigen, teer, pek, boter, talk, deelen enz. In 1803 hadden de inwoners 17 schepen van 1774 last met 120 man. Onder de fabrieken verdienen alleen de twee pekkokerijen vermeld te worden. In de omstreken zijn eenige akkers, doch van eenen middelmatigen grond, die echter met zeer veel vlijt bearbeid en hoofdzakelijk met tabak en aardappelen beplant wordt. De ha-

haven *Trullö* ligt $\frac{1}{2}$ mijlen verwijderd, maar door eene voor dezelve ontstane zandplaat voor diep gaande en zwaar geladene schepen volstrekt ontoegankelijk geworden, zoodat men op de ree moet lossen en laden. Evenwel vleit men zich, dit gebrek door den tijd te zullen kunnen verhelpen. — Op de rijksdagen heeft *Gamle-Carlebij* nr. 72.

Jacobstad, in het finlandsch *Pietersaaren-kaupungi*, onder $63^{\circ} 41' 6''$, 70 mijlen van *Abo*, met eene bekwame haven, is in het jaar 1653 door de weduwe van den graaf *Brahe* gesticht en in 1660 met privilegien begiftigd. In 1790 bedroeg de bevolking 930 zielen. Het plaatsje drijft eenen vrij aanzienlijken handel met teer (jaarlijks worden 15—20000 tonnen uitgevoerd) met deelen, allerlei andere houtwaren, nieuw gemaakte schepen, boter enz. meestal naar *Stockholm*. In het jaar 1803 bezaten de inwoners 16 schepen van 1332 last met eene bemanning van 196 koppen. — *Jacobstad* heeft eene pekkokerij. Op de rijksdagen heeft zij nr. 98.

Pedersöre, het volkrijkste kerspel van gansch *Oesterbottn*. De kerk ligt dicht bij *Jacobstad* en is van eenen vrij hoogen toren voorzien, die den schippers tot eene baak dient. De inwoners zijn ten uiterste werkzaam en munten

inzonderheid uit door hunnen voortreffelijken akkerbouw.

6. *Korsholms Medledelsfögderi.*

Nij-Carlebij, in het finlandsch *Unsi-Carlebij*, ook wel *Joensuun-kaupungi*, $63^{\circ} 51' 58''$ breedte, 66 mijlen van *Abo*, eene mijl van de uitwatering der *Lappjoki* in de zee, werd in 1620 gesticht en met privilegien begiftigd. In het jaar 1790 had het 810 inwoners, die jaarlijks 15—20000 tonnen teer, pek, boter, talk (5—800 lijsponden) vleesch, deelen enz. verzonden. De nabij deze stad gebouwde pekkokerij werd den 2 *Junij* 1806 eene prooi der vlammen. De geringere inwoners generen zich met *strömlinge* te visschen. De haven ligt eene mijl van de stad, bij den mond der rivier. Op de rijksdagen heeft deze stad nr. 71.

Kimo, eene ijzerfabriek in het kerspel *Wärä*, waar jaarlijks 1950 schipponden ijzer verwerkt wordt.

7. *Korsholms Oestradelsfögderi.*

8. *Korsholms Sädräfögderi.*

Wasa, $63^{\circ} 41' 35''$, eene door *Karel XI* gestichte en naar zijn geslacht genoemde stad,

55 mijlen van *Abo*, die, sedert zij de zetel van een hofgeregts is, in grootte aanmerkelijk is toegenomen. Zij heeft zeven regte en breede straten in de lengte en tien dwarsstraten, eene fraaije steenen kerk en verscheidene andere openbare gebouwen. Het hofgeregts huis is een ongemeen schoon gebouw, 70 ellen lang, 27 ellen breed en met het dak 33 ellen hoog: het bestaat uit drie verdiepingen, naar de dorische orde, en doet eene allezins indruk makende uitwerking. Op de kroonlijst leest men in vergulde letters

Gustavus III.

R. S.

anno imperii XII.

exstruxit Themedique dicavit.

Aan de westzijde is een ruim, met boomen bezet plein, de *Gustaafsmarkt* genaamd, rondom 't welk de woningen der leden van het hofgeregts, alle van eene gelijke bouworde, zich bevinden. In het jaar 1790 telde *Wasa* 2178 inwoners, die in 1803 negen vaartuigen bezaten van 1092 last met 107 koppen bemand. De stad drijft eenen aanzienlijken handel: naar buiten lands worden jaarlijks teer (omtrent 3800 tonnen) pek (800 tonnen) deelen en balken, en naar *Stockholm* allerlei victualie, som-

wij-

wijlen ook nieuw getimmerde schepen uitgevoerd. Eenige fabrieken (eene pekkokerij en twee of drie looijerijen) zijn van geene betekenis. Nog heeft *Wasa* eene kleine boekdrukkerij, die, na de Abosche, de eenigste in gansch *Finland* is. De haven is geheel verzand, dus moeten de schepen in de nieuwe haven *Smultronären*, anderhalve mijl van de stad, voor anker gaan. Op de rijksdagen heeft *Wasa* nr. 50.

Korsholm, eene koninklijke hoeve, niet verre van de stad, eertijds een groot kasteel, 't welk den gouverneur tot verblijf strekte, doch thans vervallen en verkocht is.

Kaskä, eene, den 50 *Julij* 1785 met privilegien begiftigde stapelstad op een eiland, eene halve mijl van het vaste land, drie mijlen ten noordwesten van *Christinastad*. Zij heeft eene fraaije ligging, eene voortreffelijke haven en is volkomen tot eene vesting geschikt. In 1790 had dit plaatsje 506 inwoners in 70 huisgezinnen, die eenige schepen bezitten en voorts uit winkeliers en handwerkers bestaan. Op de rijksdagen heeft *Kaskä* nr. 104.

Christinastad, (niet, zoo als zij dikwerf in de nieuwspapieren genoemd wordt, *Christiaanstad*) eene, in het jaar 1649 door den graaf *Brahe* gestichte en naar zijne eerste gemalin *Christina Catharina Stenbock* genaamde stapel-

pelstad, 36 mijlen van *Abo*, op een schiereiland. In het jaar 1790 had zij 1110 inwoners. Jaarlijks worden ongeveer 2—3000 tonnen teer naar buitenlands en 5—8000 tonnen naar *Stockholm* uitgevoerd. Naar deze laatstgenoemde plaats gaan nog bovendien 5—6000 tonnen pek, verscheidene houtwaren, zeehondenspek, *strömlinge*, allerlei victualien, levendig vee, inzonderheid melkkoeijen, die voor de beste worden gehouden, welke *Finland* voortbrengt. In 1803 had deze stad zes schepen van 303 last met 87 man. De haven is goed en diep genoeg: echter zijn er nog vijf andere landingsplaatsen.

II.

Sawolax,

door de inboorlingen *Sawo* of *Sawonmaa* (*) geheten, behoorde in oude tijden tot *Carelien*, en heeft zijnen tegenwoordigen naam van het kerspel *St. Michel* ontleend, 't welk voorheen

(*) Men heeft verscheidene afleidingen van deze benaming, die echter alle ten uiterste ongepast zijn. In oude tijden zeide men *Sawolax*, 't welk misschien van *sawi*, *klei*, en *laaxi*, *bogt*, zou kunnen komen en dus eene *kleiachtige bogt* beteekenen. Vergelijk *Porthan Juusteni Chronicon*, pag. 232. not. 107.

heen den naam *Sawolax* voerde. Ten noorden grenst het aan *Oesterbottn*, ten oosten aan het russische *Finland* en *Carelien*, ten westen aan *Tawastland* en ten zuiden wederom aan het russische *Finland*: het is 57 mijlen lang, 15—20 mijlen breed en heeft eenen vlakken grond van 537 vierkante mijlen. Het land wordt door talrijke meren doorsneden, die met eene menigte, deels groote eilanden bezaaid zijn en de onderlinge handelgemeenschap uitnemend verligten. De voornaamste wateren zijn door mij reeds vermeld. Het drooge land bestaat geheel uit meer of minder hooge, deels enkele, deels zamenhangende bergen en heuvels, die de afhelling van het land van het noordwesten naar het zuidoosten volgen: daartusschen ligt eene menigte moerassen, poelen en staande wateren; echter ontbreekt het niet aan oorden, die tot de bebouwing allezins geschikt zijn. Het zuidelijk gedeelte, of *Neder-Sawolax*, is vlakker, dan het noordelijk, inzonderheid rondom de groote meren, aan wier oevers ook bijna alle de kerken liggen: dit daarentegen bevat enkel nauwe valleijen tusschen steile, hooge, meestal kale gebergten. Uit het rijk der delfstoffen vindt men hier groote en kleine bergkristallen, molen-, slijp-, duf- en hardsteen. De grond is over het geheel slecht en onvruchtbaar en bestaat hoofd-

zakelijk uit grof zand en steenen: evenwel is hij met dijkhaarde overdekt en kan, onder eene goede bewerking, nog al iets opleveren. De akkers zijn zeer klein. De akkerbouw, inzonderheid het zoogenaamde *swedjen*, is de voor naamste tak van bestaan: men zaait rogge, gerst, zomertarwe, boekweit, erwten, boonen, vlas en hennep, die tot de gewone kledingstukken bewerkt wordt: hop wordt er zeer weinig gebouwd, even min aardappelen; doch tabak des te meer. *Oesterbottn*, en zelfs *Tawastland*, trekken eene aanzienlijke menigte graan uit *Sawolax*. Door het afschaffen der gemeenteweiden en de verbeterde manier van de belastingen te verdeelen, waarmede men zich in latere tijden ijverig heeft bezig gehouden, zal de akkerbouw hier ongemeen veel winnen. Bijzonder in het zuidelijk gedeelte zijn de weiden, ofschoon voor het overige vrij goed, verre na niet toereikend. In het noordelijk gedeelte bezitten verscheidene boeren talrijke kudden van het schoonste vee. De paarden worden hier met gerst en haver gevoederd en zijn zeer sterk. De bosschen hebben door het *swedjen* zeer veel geleden, en op onderscheidene plaatsen bespeurt men reeds houtgebrek. De inwoners generen zich ook met de vischvangst (doch slechts tot hun eigen gebruik, niet om te verkoopen) en met de jagt. Ren-

dieren komen des winters in talrijke troepen door *Noord-Carelien* uit de *Lapmarken*, en verstrooijen zich op de groote meren, in het noordelijk *Sawolax*. De jagers in de noordelijke kerspelen zijn meer gewoon, op sneeuwschoenen te loopen en met spies en boog om te gaan; terwijl men daarentegen in de zuidelijke kerspelen zich beter op de bus verstaat. De *Sawolaxers* moeten voor hunne produkten zeer ver verwijderde markten bereizen, deels in *Oesterbottn* en *Nyland*, deels drijven zij ook sluikhandel in *Rusland*. In het jaar 1800 beliep het getal der inwoners 100000 zielen.

Sawolax bevat vier gerechtsbannen, van welke de beide eerste tot het stadhouderschap *Kuopio*, en de beide laatste tot het stadhouderschap *Kymmenegård* behooren.

1. *Oefre-Sawolaxhäräd*.

Strömsdal, ongeveer 9 mijlen ten noordwesten van *Kuopio*, de eenigste ijzerfabriek van de gansche provincie, die in 1746 aangelegd is. Eigenlijk heeft zij slechts het privilegie voor zeeijzer, doch naderhand tevens de vergunning verkregen, om ook ander gegoten ijzer tot mengsel te mogen gebruiken; ofschoon het veel beter is, het zeeijzer geheel afzonderlijk, zonder eenige vermenging, te bewerken;

wijl

wijl het zich nimmer volkomen met het bergijzer vermengen laat. Jaarlijks worden nagenoeg 100 schipponden, deels in ijzer-, deels in manufaktuurartikelen vervaardigd. De plaatselijke voordeelen van dit oord zijn groot; doch om den handel en daardoor de algemeene welvaart te bevorderen, ontbreekt het aan werkzaamheid en vertier.

Kuopio, $62^{\circ} 55' 43''$ breedte en $45^{\circ} 10'$, ten oosten van *Ferro*, op een schiereiland, aan het groote meer *Kallawesi*. Het werd in 1776 gesticht, doch verkreeg zijne privilegien eerst den 14 *Maart* 1782: de aan hetzelfde voor 20 jaren vergunde vrijdom van belastingen werd in 1802 voor nog 10 jaren verlengd. De burgers mogen koophandel drijven en allerlei neringen uitoefenen, en zijn echter aan geene gildenwetten noch verordeningen in eenige opzigten onderworpen. Reeds vroeger kwamen de bewoners der omstreken, voornamelijk om den handel, hier zamen, en vandaar wordt ook de naam van deze stad door sommigen van het zweedsche woord *köping* afgeleid. In het jaar 1799 had *Kuopio* 729 inwoners, die in den akkerbouw en onderscheidene handwerken hun bestaan vonden. Overigens houdt de *landshöfding* hier zijn verblijf, en bevindt zich hier ook eene uit drie klassen bestaande triviaalschool. Op de rijksdagen heeft *Kuopio* nr. 105.

2. *Nedre-Sawolaxhärad.*

Warkaus, een stroom in den *Lappawirta*. Hier liggen de in den laatsten russischen oorlog voor de hoogere Sawolaxische meren gebouwde kanonneerboden, met eene kompagnie zeesoldaten, tot welker verblijf de noodige gebouwen gesticht zijn.

Haapaniemi, 61^o 5' 41'', aan den *Haapawesi*, 15 mijlen ten zuiden van *Kuopio*, in het kerspel *Randasalmi*, eene in het jaar 1781 aangelegde militaire school voor zestien kadetten, die gedurende vijf jaren op 's konings kosten onderhouden en onderwezen worden. Ook worden in dit instituut nog 24 ekstrakadetten, tegen betaling van eene bepaalde som gelds, opgenomen. De jaarlijksche staat bedraagt 2000 rijksdaalders. De kweekelingen ontvangen het onderwijs onder het opzigt van eenen kapitein, van vier daartoe gekozene officieren en van eenen geestelijken: tevens hebben zij gelegenheid, om het paardrijden en verscheidene levende talen te leeren. Meestal worden zij uit de kinderen van sawolaxische familien genomen en zijn als vrijwilligers bij het sawolaxische regement op de rol gebragt.

De inrigting beantwoordt volkomen aan het doel: ook is het allezins noodzakelijk, inboorlingen tot bekwame officieren te vormen, daar

de

de onkunde der zweedsche bevelhebbers in de finlandsche taal bij de enkel uit Finnen bestaande regementen, zeer ligt voor het land en volkskarakter nadeelige gevolgen zou kunnen hebben. Misschien zou *Kuopio* voor dit instituut eene meer geschikte plaats zijn; wijl hetzelfde in dit, zoo na aan de grenzen liggend stadje, bij het ontstaan van eenen oorlog, eerder gevaar zou loopen van door den vijand verstoord en ontbonden te worden. Overigens bevindt zich te *Haapaniemi* nog de stoeterij voor het Carelische dragonderregement.

3. *Sawolax Ofredelshärad.*

Pumalasund, een pas op de russische grenzen.

Christina. Digt bij de kerk van dezen naam ziet men nog de ruinen van het door den graaf *Brahe* gebouwde kasteel, *Brahelinne*. Hier bevindt zich ook eene kleine, tot verdediging van den zweedschen oever van den *Saimen* bestemde afdeeling der *Scheerenvloot* en eene uit *Sweaborg* derwaarts verlegde compagnie zeesoldaten.

Sawolax Ofredelshärad.

(*Hiertoe behooren ook verscheidene kerspelen van Tawastland.*)

St. Michel, een uitgestrekt en volkrijk kerspel met een postkantoor en grenstolgeregt: er worden jaarlijks twee markten gehouden.

Perosalmi, eene mijl ten zuiden van de kerk, een enge pas, dien de Zweden in den laatsten oorlog met 100 man tegen eene groote vijandelijke overmagt verdedigden.

III.

Zweedsch Carelien,

in het finlandsch *Karjala*, *Karjalanmaa*, (vermoedelijk van het woord *karja*, *vee*) grenst ten westen aan *Sawolax*, ten noorden aan *Oesterbottn* en ten oosten en zuiden aan het russische *Finland*. De lengte der provincie van het zuiden naar het noorden bedraagt 30, de breedte van het oosten naar het westen 11 tot 29 mijlen, en de gansche omtrek ongeveer 510 vierkante mijlen. De wateren behooren tot den *Saimen* en zijn hier boven reeds beschreven. Het land bestaat uit lange, met dennen en heide bewassene zandvlakten, die met bergen,

gen,

gen, meren en bosschen afwisselen. De Carelische gebergten zijn hooger, dan de Sawolaxische, strekken zich meer in de lengte uit en worden allengs lager: ook zijn zij tot aan de toppen met zeer goede dijskaarde bedekt, ten minste aan de zuidzijde, en dus tot boven toe deels met graan, deels met voortreffelijk gras bewassen. Ertsaderen heeft men tot dusverre nog nergens ontdekt, en na de door *C. Rinman* met zoo veel vlijt gedane nasporingen, kan men zich ook met geene ontdekking van metaaladeren in *Sawolax* en *Carelien* vleijen (*). Zeeërts daarentegen vindt men in de beide provintien: moeraserts heeft men tot nog toe niet kunnen vinden. De bewerking van het zeeijzer verstaan de boeren maar zeer slecht; en het is meer een gelukkig toeval, dan het gevolg van hunne kunde, wanneer hun nu en dan eene gieting wel gelukt. In het zuidelijk gedeelte bevindt zich een rijke voorraad van tufsteen, die door de landlieden tot het vervaardigen van kagchels gebruikt wordt. *Carelien* brengt rogge, gerst, haver, boekweit en rapen voort: erwten willen er niet te best groeijen: aardappelen zijn er nog onbekend: tabak, vlas en hennep worden veel

(*) *Berättelse om en uti Sawolax och Karelen 1792: verkställd forrättning. Stockholm 1794.*

gebouwd. Met het afschaffen der gemeenteweiden is men nog niet ver gevorderd. Zoo slecht als de Carelier zijne koeijen en schapen behandelt, zoo groote zorg draagt hij voor zijne paarden, welken hij niet zelden zijnen voorraad van koren geeft, terwijl hij zich zelf met brood van boomschors behelpt. Over het algemeen gebruikt men echter in *Sawolax* en *Carelien* week en versch brood, 't welk iederen dag nieuw gebakken wordt. Boter behoort tot de voornaamste artikelen van uitvoer en heeft inzonderheid in *Rusland*, en vooral in *Petersburg*, zeer veel aftrek. De vrouwen hebben het in de kunst van brood te bakken en melk en boter te bereiden al zeer verre gebragt. De jagt levert nog al vrij wat op. De wilde rendieren zijn zelfs zeer talrijk. Met *Rusland* wordt een groote sluikhandel gedreven: allerlei artikelen van weelde en andere waren, welke de Careliers langs dezen weg ontvangen, verzenden zij, met eene niet geringe winst, naar *Oesterbottn*. Aan geld en geldverdiensden is een groot gebrek. Een gedeelte der inwoners zijn zeer wel gestelde lieden; doch een ander gedeelte smacht indes te diepere armoede en ellende. De oorzaak hiervan ligt voornamelijk in het allezins onbetamelijk gewin, 't welk de meer gegoede zich in jaren van misgewas weten te verschaffen;

fen; ofschoon hunne bijna al te karige levenswijze er insgelijks het hare aan toebrengt; want zij behelpen zich gaarne met de slechtste voortbrengselen van hun land, om de beste te kunnen verkoopen, waarbij nog als eene derde oorzaak komt, dat de oudste inwoners voor zich de vruchtbaarste landerijen hebben uitgezocht. Overigens zijn de Careliërs van wege hunne trouw, regtschapenheid en moed bij hunne landgenooten in de hoogste achting; ook heeft bij hen de gewone militaire opschrijving geene plaats, maar er is door hen eene soort van landweer opgerigt, waartoe ieder, tot het dragen der wapenen geschikt man dadelijk verplicht is: zij brengen ongeveer 8000 man te velde. In het jaar 1800 bedroeg het getal der gezamenlijke inwoners nagenoeg 60000 zielen. Steden en vlekken vindt men in geheel *Carelien* niet. Bruikbare landwegen zijn er eerst onder de regering van *Gustaaf III* aangelegd.

1. *Carelens Oefrehärad.*

Liebelitz, in het finlandsch *Liberi*, waar in *Januarij* eene aanzienlijke jaarmarkt wordt gehouden.

2. *Carelens Nedrehärad.*

Ilomants. De inwoners van dit kerspel zijn bekwame jagers en verkoopen veel gevogelte.

Tomajärwi. In dit en een gedeelte van het kerspel *Kidis* heerscht onder de inwoners een lastig kropgezwel, 't welk dikwerf doodelijk wordt en aan de slechte hoedanigheid van het water wordt toegeschreven. Ditzelfde kropgezwel vindt men ook in het naburig russisch *Carelien*.

IV.

Tawastland

heet bij de Finnen *Hämeh*, *Hämehmaa* en de inwoners *Hämälaiset*, zonder dat men eigenlijk weet, vanwaar deze benaming haren oorsprong heeft. Het grenst ten oosten aan het russisch *Finland* en *Sawolax*, ten zuiden aan *Nijland*, ten westen aan het eigenlijke *Finland* en ten noorden aan *Oesterbottn*, is nagenoeg 24 mijlen lang, 15 tot 24 mijlen breed en heeft eenen omtrek van ongeveer 578 vierkante mijlen. De wateren van *Tawastland* heb ik reeds beschreven. Het bovenste of noordelijke gedeelte van het land, inzonderheid rondom den *Päjjäne*, ligt zeer hoog en
berg-

bergachtig: het benedenste is echter effen en vlak. Er zijn hier verscheidene kalkgroeven, en de leigroeve uit het eigenlijke *Finland* strekt zich tot in *Tawastland* uit. In het kerspel *Kalwola* worden zeer goede slijpsteen en gehouwen. Ertsaders vindt men slechts weinige. Het land zelf is ongemeen vruchtbaar. Hoe slecht de akkerbouw ook gedreven wordt, wordt er echter zoo veel graan gewonnen, als de inwoners noodig hebben, en zelfs kunnen zij nog een vrij aanzienlijk overschot verkoopen. Tot den vlasbouw is de grond zeer geschikt, en menig boer verkoopt jaarlijks 50 tot 50 lijsponden. In het noordelijk gedeelte en rondom den *Päjjäne* vindt men heerlijke bosschen: in het binnenste van het land en naar de Nijlandsche zijde zijn zij echter reeds aanmerkelijk verminderd. De weiden zijn goed en de veefokkerij behoort tot de voornaamste takken van het bestaan der inwoners. Wild en visch zijn er in overvloed, inzonderheid wordt er in het kerspel *Hollola* eene uitmuntende soort van brasem dikwerf in eene ongemeen groote menigte gevangen. De gewone produkten, als rogge, gerst, erwten, boonen, vlas, hennep, garen, lijnwaad, hop, vee, boter, talk, allerlei gedroogde en gezouten visch, gevogelte, teer, deelen, hout, kalk, pelterijen enz. worden deels naar *Abo*, deels naar de

Nij-

Nijlandsche steden verzonden. De boeren zijn bijna alle arm; wijl de akkerbouw door hen te zeer verwaarloosd wordt. In het jaar 1800 telde de provincie 120,000 inwoners.

1. *Oefre-Säxmäkihärad.*

2. *Nedre-Säxmäkihärad.*

Aowik, eene zeer aanzienlijke glasfabriek met eene eigene kerk. Jaarlijks wordt in dezelve eene groote menigte glas, inzonderheid vensterglas, vervaardigd en deels in het omliggende land, deels over *Abo* naar *Stockholm* en verscheidene andere zweedsche plaatsen verzonden.

3. *Oefre-Hollolahärad.*

a. (ter onderscheiding van den gerechtsban van denzelfden naam, onder nr. 6.)

4. *Nedre-Hollolahärad.*

Tawastehus; in het finlandsch *Hämen-Kaupungi*, ligt 22 mijlen van *Abo* ongemeen aangenaam aan een meer. De plaats is in 1650 gesticht en met privilegien begiftigd. Om meer ruimte voor de vestingwerken te winnen, werd

werd de stad in het jaar 1778 naar een ander oord, 2000 ellen zuidelijker van het kasteel, verlegd en vrij net en regelmatig gebouwd. De huizen zijn trouwens slechts van hout, doch bijna alle twee verdiepingen hoog: de straten zijn lang en breed. De kerk ligt op eene hoogte midden op de markt. In 1794 telde de stad 192 huizen, en in 1795 bedroegen de inwoners 1314 zielen in 221 huisgezinnen. Tot den handel ligt het plaatsje bij uitstek geschikt; wijl verscheidene andere steden hare waren zeer gemakkelijk te water derwaarts kunnen brengen. Jaarlijks worden er twee aanzienlijke vrijmarkten gehouden. Voor het overige generen de burgers zich met allerlei handwerken te oefenen. Op de rijksdagen heeft *Tawastehus* nr. 97.

Het kasteel, het eigenlijke *Tawastehus*, *Tawasteborg*, eertijds *Croneborg*, in het finlandsch *Hämelinna*, ligt nevens de stad, is door *Jarl Birger* gesticht, in latere tijden van vestingwerken voorzien en thans nog in eenen vrij goeden staat. Het heeft eenen kommandant met eene genoegzame bezetting, een tuighuis, een magazijn en andere gebouwen met al het noodige voor de landarmee, voor welke deze plaats tot een *depot* is bestemd.

5. *Sawolax Oefredelshäräd.* (gedeeltelijk.)

Sysmä, een kerspel, 't welk in *September* eene aanzienlijk en drok bezochte markt heeft, waarop zeer veel vee wordt verkocht.

Mändyharju, een kerspel, 't welk deels in *Sawolax*, deels in *Tawastland*, doch deels in russisch *Finland* ligt. In het russisch gedeelte bevindt zich de kerk en de woning van den leeraar, die door *Zweden* aangesteld wordt. In de kerkgeboden wordt en aan de russische en aan de zweedsche overheid gedacht. Ook viert men de feest- en bededagen op de door de zweedsche kerkgebruiken voorgeschreven tijden; doch evenzeer viert men alle de russische feesten, op welke de inwoners, gedurende den godsdienst, niet mogen arbeiden. Eertijds waren deze menschen wegens hunne woestheid zeer berucht; doch thans schijnen zij die genoegzaam geheel afgelegd te hebben.

Heinola, een vlek tusschen twee meren; door welke de rivier *Kymmene* haren loop neemt, is sedert 1778 de zetel van den stadhouder over het *län Heinola*. Het plaatsje is vrij regelmatig aangelegd, heeft eene markt, vier lange en zes dwarsstraten, ieder 25 ellen breed, en reeds verscheidene openbare gebouwen. De inwoners, die in 1795 op 200 zielen in 34 huisgezinnen berekend werden, mogen

gen allerlei handwerken oefenen en steedschen handel drijven, zonder daarin door eenige gildeverordeningen of bepalingen omtrent den handel ten platten lande belemmerd te worden. Over de rivier is, op kosten der inwoners van het stadhouderschap, eene drijvende brug gelegd.

b. *Oefre Hollolähärad.* (grootendeels.)

Ajanpeldo, een fraai dorp en marktplaats. In den omtrek worden zeer veel aardappelen gebouwd.

Keltis, in het kerspel *Itis*, een tolhuis en grenspost.

V.

Nijland,

de streek langs de finlandsche bogt, die het in het zuiden begrenst: ten noorden stoot het aan *Tawastland*, ten westen aan het eigenlijke *Finland* en ten oosten wordt het door de rivier *Kymmene* van *Rusland* gescheiden. Van het oosten naar het westen is het ongeveer 27 mijlen breed: de lengte van het zuiden naar het noorden is zeer ongelijk, namelijk van 6—12 mijlen: de gansche omtrek bedraagt 226 vierkante mijlen. Door de eerste bewoners werd het *Nyland*, *Nieuwland* ge-

naamd, en de Finnen hebben deze benaming door *Uhsimaa* overgezet. Het land heeft verscheidene kleine meren en rivieren. Aan de oostzijde vliet de *Kymmene*, (van het finlandse woord *Kymi*, in den tweeden naamval *Kymen een snel vlietende stroom*), die de wateren van den *Päjäne* in de zee voert. In het kerspel *Pyttis*, bij *Wedenjacama*, (*waterverdeeling*) scheidt hij zich in twee hoofdtakken, die de zoo genaamde *Pyttis-Eilanden* omsluiten. De westelijke arm vormt de grenzen tusschen het zweedsche en russische gebied. De grond is oneffen, doch vruchtbaar en in de laatste jaren ongemeen goed bebouwd. Er wordt eene aanzienlijke menigte granen gewonnen en uitgevoerd: de hopbouw is insgelijks van zeer veel belang: bovendien heeft het land vette weiden, vischrijke meren en rivieren en hooger op voortreffelijke bosschen, die echter aan de zeezijde deels door den bestendigen uitvoer van hout naar *Stockholm*, deels door den vestingbouw bij *Sweaborg*, reeds veel geleden hebben. Teer wordt meest tot eigen gebruik gekookt: de uitvoer van dit artikel is onbeduidend. Bij *Helsingfors* neemt de groote kalkgroeve eenen aanvang en strekt zich tot in het eigenlijke *Finland* uit. Voorts vindt men hier leisteen, ijzer en koper; doch hetgeen men gevonden heeft,

heeft, is zoo gering geweest, dat men den daartoe vereischten arbeid reeds voorlang heeft moeten staken. De inwoners maakten in 1800 een getal van 100,000 zielen uit, die zich meest van den akkerbouw, de veefokkerij en visscherij in de *Scheeren* onderhouden. De boeren drijven met de voortbrengselen van hunne landerijen, welke zij zelve naar *Zweden* overvoeren, eenen vrij aanzienlijken handel in de aan de kusten liggende plaatsen, en wel, gelijk ligt te begrijpen is, ten koste van den landbouw. De Nylanders, bijzonder zij, die dicht aan de kusten wonen, hebben eene verklaarde neiging tot gemak en weelde, waarom zij dan ook in volksvljijt en kundigheden voor hunne landgenooten in *Finland* en *Oesterbottn* verre moeten wijken.

1. *Kymmenehärad.*

Anjala, een riddergoed aan den *Kymmene*, bekend door de verbindtenis van *Augustus* 1788. In den vorigen russisch-zweedschen oorlog werd het slot in brand gestoken, doch naderhand is het weder opgebouwd.

Wärälä, een dorp aan den *Kymmene*, in het kerspel *Elimä*, waar den 14 *Augustus* 1790 de vrede tusschen *Zweden* en *Rusland*, onder opgeslagene tenten, gesloten en

8 dagen daarna de wederzijdsche ratificatie met eene zeer groote plegtigheid uitgewisseld werd.

Strömfors, eene ijzerfabriek, ongeveer 4 mijlen van de russische grenzen en 6 mijlen van *Louisa*. Hier worden spijkers en andere ijzerwaren vervaardigd.

Lill Abborfors, twee mijlen ten oosten van *Louisa*, een grenspostkantoor en grenstolhuis. Aan beide zijden zijn schansen en *redoutes* opgeworpen, en beide mogendheden (*Rusland* en *Zweden*) houden hier eenen grenspost.

Forsby, eene ijzerfabriek in het kerspel *Per-no*, tusschen *Louisa* en *Borgo*, die, wegens de nabijheid van deze twee steden, in hare waren een aanmerkelijk vertier heeft.

Louisa, eertijds *Degerby*, 5 mijlen van de russische grenzen, eene stapelstad, die in het jaar 1745 aangelegd werd, om de grenzen te dekken: in 1752 ontving zij, ter eere van de toenmalige koningin, eenen nieuwen naam. Zij heeft 12 hoofd- en 26 dwarsstraten en 525 huizen. In 1794 maakten de inwoners 1559 personen uit. Zij generen zich van den koophandel en allerlei handwerken. Door de verplaatsing van het gouvernement naar *Heinola*, heeft deze stad zeer veel verloren. Het vertier is zigbaar verminderd, en de voormalige zoo aanzienlijke graanhandel is bijna geheel te niet gegaan. Zout is het voornaamste artikel van

van invoer. De burgers zijn voor het grootste gedeelte arm en begeerden derhalve op den laatsten rijksdag, waar zij de negende plaats bekleedden, lager in rang gesteld te worden. De haven heeft eenen lossen grond en is zoo droog, dat groote schepen de stadsbrug slechts tot op eene halve mijl kunnen naderen. Bovendien is zij vol klippen en steenen, die het vaarwater ten uiterste gevaarlijk maken: ten dienste der zeelieden is eene vuurbaak aangelegd. Op het kleine eiland *Swartholm*, anderhalve mijl van *Louisa*, in de *Scheeren*, ligt eene vesting, die het inloopen in de haven verdedigt: zij heeft eenen kommandant en eene bezetting. Ook in *Louisa* ligt garnizoen, doch met de aangevangene vestingwerken heeft men nog geen verderen voortgang gemaakt.

Borgo, eene stapelstad, met de vrijheid, om op de havens van de oostzee te handelen, 50 mijlen van *Abo*, en eene der oudste steden van *Finland*, die echter door verscheidene rampen zwaar geleden heeft. Men telt in dezelve 571 woningen: de domkerk is een oud steenen gebouw: naast dezelve staat eene houten finlandsche kerk. In het jaar 1795 had *Borgo* 1821 inwoners, die in wild, mondbehoeften en lijnwaad, meest naar *Stockholm*, handel drijven. In 1803 hadden zij 7 schepen van 515 last, met eene bemanning van 10 kop-

pen. Eertijds bevonden zich te *Borgo* aanzienlijke linnenweverijen: van het jaar 1749 tot 1769 telde men, door elkander gerekend, jaarlijks meer dan 40 bazen, die, naar de omstandigheden, een grooter of kleiner aantal knechts en leerjongens hadden. Sedert 1769 is dat getal van tijd tot tijd verminderd: inzonderheid geraakte deze kostwinning, in den laatsten russischen oorlog, merkelyk in verval. In 1801 waren er nog maar 24 bazen, van welke de meesten slechts een of twee weefgetouwen aan den gang hadden. De oorzaak hiervan wordt aan het gebrek van leerjongens, aan de geringe waarde van het lijnwaad, aan de slechte bewerking van het vlas en aan verscheidene andere omstandigheden toegeschreven. Het weven heeft zich vanhier naar de naastbijgelegene dorpen verbreid, waar zich deels eenige wevers met der woon hebben nedergezet, deels de boeren zelve hun linnen vervaardigen (*). De fabrieken (eene tabaks- en zeildoeksfabriek en eene suikerraffinaderij) zijn van weinig beteekenis. Voorts is *Borgo* de zetel van eenen bisschop en heeft een *gymnasium*, bij 't welk 6 leeraars aangesteld zijn. Op de rijksdagen bekleedt deze stad nr. 70.

De

(*) *Finska Hushållningsällskapets dagbok*, 1803. S. 187.

De vaart na dezelve is bijna geheel verzand, en de haven ligt al te ver verwijderd.

2. *Borgohärad.*

Helsingfors, eene stapelstad, 28 mijlen van *Abo*, in een zeer vruchtbaar oord: in 1569 werd zij met privilegien begiftigd: in 1799 had zij, het garnizoen medegerekend, 3142 inwoners, die 15 groote schepen van nagenoeg 1437 last bezaten. De kooplieden van *Borgo* hebben aan den handel van *Helsingfors* bijna voor een vierde aandeel. Van 1792—1801 zijn, door elkander gerekend, jaarlijks 8600 twaalftallen deelen en 330 dennen sparren uitgevoerd geworden. De waarde van den invoer bedroeg in het jaar 1799 12140 rijksdaalders en van den uitvoer 878½ rijksdaalders. Er kwamen 42 schepen binnen, en 52 liepen er uit. De manufacturen, onder andere eene zeildoek- en tabaksfabriek, zijn van luttel aanbelang. In den omtrek wordt veel tabak geplant: ook vindt men hier vrij goede tichelwerken. Op de rijksdagen heeft deze stad nr. 24. De haven is diep, veilig en ruim en wordt door *Sweaborg* bestreken. De korte inloop in de finlandsche bogt geeft aan dezelve een in het oog loopend voordeel boven menige andere, aan deze wateren liggende zeeplaatsen.

Sedert het aanleggen van *Sweaborg* is de begonnen versterking van deze stad niet voortgezet.

Sweaborg, eene uitmuntende vesting, $\frac{1}{4}$ mijlen ten zuidwesten van *Helsingfors*, op zeven eilanden, aan den mond der zee, die eertijds *Wargskär* heetten. Zij is de voornaamste wapenplaats voor *Finland*. Deze eilanden zijn:

1. *Wargo* (*Wolfseiland*) de hoofdvesting. Hier bevinden zich het verblijf van den kommandant, de hoofdwacht en verscheidene magazijnen, alle van steen en grootendeels met kogelvrije gewelven. Op het midden van het slotplein verheft zich een gedenkteeken ter nagedachtenis van den graaf *Ehrensward*, die ook onder hetzelfde begraven ligt. Naar zijn ontwerp en onder zijn bestuur werd *Sweaborg* sedert het jaar 1749 aangelegd. Binnen de vestingwerken zijn twee scheepsdokken, deels door het springen van rotsen gevormd, deels door toedijkingen ingesloten: het kleinere galeidok is 652 voeten lang, 200 voeten breed en 12 voeten diep, en dient voor de vaartuigen van de *Scheerenvloot*: een grooter is tot het kalefateren van oorlogsschepen bestemd.

2. *Stora Oester Svartö*, een uitgestrekt, met vestingwerken omgeven eiland, waar men al het noodige voor de *Scheerenvloot* vindt,
als

als werven, magazijnen, tuighuizen enz. Tusschen dit en het vorige eiland ligt de versterkte haven voor de *Scheerenvloot*.

5. *Gustafs-Svärd*, eene sterke vesting op een klein eiland, nabij den mond eener rivier. Door eene smalle, maar diepe zeeëngte, die naar de haven van *Helsingfors* leidt, wordt het van *Bäholm* gescheiden. Met *Wargö* is het door eene brug vereenigd. Voorts heeft het eenen overvloed van uitmuntend water.

4—7. *Lill Oester Svartö*, *Westersvartö*, *Långöre* en *Bäholm* dienen tot verblijfplaatsen voor de bezetting, tot bakkerijen, magazijnen enz. en liggen ieder afzonderlijk.

Op *Sweaborg* wonen verscheidene kooplieden, handwerkers enz. die tot de burgerij van *Helsingfors* behooren. Volgens de nieuwste opgave bevinden zich in de gansche vesting 5400 personen. Voor de soldatenkinderen is eene wel ingerigte garnizoensschool aangelegd.

3. *Raseborgs östrahärad.*

4. *Raseborgs västrahärad.*

Ragerwik, eene der voornaamste ijzerfabrieken van *Finland*, in het kerspel *Ingo*, waar vele nieuwe verbeteringen zijn gemaakt. Ook wordt hier vertind blik, jaarlijks bijna 200

schipponden (eertijds wel 400—500 schipponden) vervaardigd, 't welk echter in deugdzaamheid door het engelsche verre overtroffen wordt. Nog heeft men hier eenen ongemeen fraaijen tuin en een ruim stookhuis, waar vele zuidelijke vruchten tot rijpheid worden gebragt.

Ekenäs, eene kleine zeestad met den vrijen handel naar de steden van de Oostzee. Zij ligt zeer aangenaam op eenen, voormaals met zware eiken bewassen heuvel aan de zee, 21 mijlen van *Abo*. In het jaar 1795 werd het getal der inwoners op 1147 personen in 185 huisgezinnen berekend. De voornaamste handel van dit plaatsje is met *Lubeck* en *Stockholm*, werwaarts inzonderheid victualie en brandhout verzonden wordt. De scheepvaart behoort tot de voornaamste takken van bestaan: in 1792 waren hier 25 zoo groote als kleine vaartuigen. De hop, die hier voornamelijk op het zoo genaamde stadsveld gebouwd wordt, is wegens hare goede hoedanigheid door geheel *Finland* beroemd. Fabrieken zijn hier niet: echter spinnen en vervaardigen de inwoners linnen en wollen kleederen en zeildoek. Op de rijksdagen heeft *Ekenäs* nr. 78. De haven is slechts 7—8 voeten diep.

Orijärwi, een kopermolen in het kerspel *Kisko*, ongeveer 5½ mijlen ten noorden van *Ekenäs*, die sinds 1760 gesticht is. Jaarlijks

wor-

worden in denzelfven nagenoeg 100 schipponden koper verwerkt. In 1792 hadden meer dan 200 menschen in deze fabriek hunne broodwinning.

De Nijlandsche kusten zijn vol inhammen en overal met klippen en eilanden bezet, die gedeeltelijk bewoond worden en van eenen tamenlijk grooten omvang zijn. Het vaarwater is zeer gevaarlijk: op verscheidene plaatsen heeft men baken en vuurtorens opgerigt. Voorts heeft men hier verscheidene havens en tolhuizen. *Pellinge*, een groot eiland nabij *Borgo*; *Porkalaudd* eene zeer scherp vooruitstekende landtong; *Baresund*, nabij het kerspel *Ingo*; *Hangoudd*, onder den $59^{\circ} 48' 35''$ de uiterste westelijke uithoek bij den mond der finlandsche bogt, die door eene menigte kleine klippen bekranst wordt. Overigens is hier eene voortreffelijke haven, eene vuurbaak en een tolkantoor. In den laatsten oorlog zijn er, onder den naam *Gustafsvärn*, verscheidene verschansingen aangelegd. Voor militaire ondernemingen is deze plaats van zeer veel gewigt: eenige hier post houdende oorlogschepen bestrijken den ingang in de finlandsche bogt en kunnen de gemeenschap tusschen *Zweden* en het zuidelijk *Finland* beletten.

VI.

Het eigenlijke Finland

ligt langs de bothnische golf, die het in het westen begrenst. In het noorden stoot het aan *Oesterbottn*, in het westen aan *Nijland* en *Tawastehus* en in het zuiden aan de finland-sche bogt. De lengte bedraagt 33 mijlen, de breedte nagenoeg 20 mijlen en de gansche vlakke grond 578 vierkante mijlen. Behalve de rivier *Kumo*, die het uitgestrekte water tus-schen *Finland* en *Tawastland* in de bothni-sche golf voert, zijn er eene menigte kleinere rivieren, de *Eurajoki*, de *Abo-rivier*, wier grootste tak *Aurajoki* heet, de *Pemarä*, de *Bjernoä* enz. Ook zijn er nog vele kleine en groote meren. Het middelste gedeelte is meest-al vlak: aan den zeekant en de Tawastlandsche grenzen wordt het land bergachtiger. Het wes-telijk en zuidelijk gedeelte bestaat uit tallooze *Scheeren* met eene menigte bewoonde en be-bouwde eilanden. Het land is vruchtbaar, vooral in het zuiden: het noordelijke gedeelte is daarentegen minder bebouwd. De visch wordt deels in het land zelve verbruikt, deels aan de Stockholmsche vischhandelaars verkocht. In de verst afgelegene *Scheeren* worden *ström-*

lin-

linge gevangen en naar *Stockholm*, *Nijland* en *Ehstland* verzonden. Men heeft hier ook uitgestrekte bosschen, die zeer goede balken, brandhout, teer en deelen opleveren. In het zuidelijke gedeelte vervaardigen de boeren eene menigte houten huisraad en gereedschappen, die deels door hen zelve gebruikt, deels te *Nijstad* en *Raumo* gesleten worden. Kalkgroeven zijn hier vele: eene der voornaamsten neemt haren aanvang in *Abo-län* en loopt door de finlandsche *Scheeren* langs de finlandsche bogt. In het *Björneborgsche* is eene insgelijks zeer ver uitgestrekte leigroeve, die zich in verscheidene takken verdeelt. De lei is vrij goed, om daken te dekken. Nog zijn in *Abo-län* eenige ijzerfabrieken. De boeren hebben de vrije scheepvaart en vervoeren dus het grootste gedeelte hunner produkten zelve naar *Zweden*. In het jaar 1800 bevatte geheel *Finland* 130,000 inwoners.

Het eigenlijke *Finland* wordt in twee hoofddeelen verdeelt.

A. *Abo-län.*

1. *Halikohärad.*

Kimito, het grootste eiland van de finlandsche *Scheeren*, 't welk een geheel kerspel bevat.

vat. Het heeft eene aanzienlijke kalksteengroeve en eene ijzerfabriek. Jaarlijks wordt er eene druk bezochte markt gehouden.

2. *Piikiehäräd.*

Abo, in het finlandsch *Turku* (verbasterd uit het zweedsche *Torg, markt*) $60^{\circ} 27'$ en $4^{\circ} 39'$ ten oosten van *Upsala*, aan eenen uithoek of landtong, die door de bothnische en finlandsche bogten gevormd wordt, eene stapelstad, 45 mijlen van *Stockholm*, aan den *Aurajoki*, die 60—100 ellen breed door de stad vliet, welke bijna aan alle kanten door hooge bergen en heuvels omgeven is. Zij is in 5 wijken verdeeld, van welke drie aan de zuidoostelijke en twee aan de noordoostelijke zijde liggen: door eene houten brug worden deze wijken met elkander vereenigd. *Abo* heeft drie groote pleinen, de oude en de nieuwe markt en het kerkplein, 102 straten en een weinig meer dan 11000 huizen, maar slechts ééne kerk, den dom, of de *St. Hendrikskerk*, die 150 ellen lang, $63\frac{1}{2}$ ellen breed en 75 ellen hoog is, en waarin de godsdienst zoo wel in de zweedsche als in de finlandsche taal wordt gehouden. Behalve de gebouwen der akademie, die den dom omgeven, zijn er nog verscheidene andere aanzienlijke gebouwen, het hof-

hofgerecht van twee verdiepingen, het raadhuis, het stadshuis, 't welk de *bureau* voor de tollen, eene gijzeling, een pakhuis enz. bevat, alle aan de groote markt: de woningen van den voorzitter bij het hofgerecht, van den stadhouder enz. — Het water van de rivier is niet drinkbaar, en de stad wordt door middel van waterleidingen en bronnen van het noodige water voorzien.

Abo is de zetel van den *landshöfding*, van een hofgerecht, van eenen bisschop en van de finlandsche huishoudkundige societeit, die hier eene fraaije boekerij en eene niet minder fraaije verzameling van oekonomische modellen bezit. De universiteit heeft, onder vele rampen en moeilijke omstandigheden, steeds met roem haar aanwezen gehandhaafd. In het jaar 1807 had zij de volgende hoogleeraars, die alle in *Finland* geboren zijn: in de godgeleerdheid *J. Tengström*, *C. Cavander*, *G. Gadolin*, ééne hoogleeraarsplaats was toen onbezet: in de regtsgeleerdheid *M. Calonius*; in de geneeskunde *C. G. Haartmann*, *G. Bonsdorf*, *J. Pipping*; in de wijsbegeerte *C. N. Hellenius*, hoogleeraar in de huishoud- en kruidkunde, *J. Gadolin*, in de scheikunde, *F. M. Francén*, in de geschiedenis en beoefenende wijsbegeerte, *A. J. Mether*, in de *mathesis*, *G. G. Halström*, in de natuurkunde, *J. F. Wal-*

Wallenius, in de welsprekendheid, *A. J. Lagus*, in de *logica* en *metaphysica*: het vak der oostersche en grieksche letterkunde is nog onbezet. Bovendien zijn er nog een afzonderlijke boekbewaarder, verscheidene taalmeesters, een schermmeester enz. aangesteld. Het middelgetal der studenten, tot wier ondersteuning de universiteit genoegzame inkomsten heeft, bedraagt jaarlijks 150—300. Zij worden, met betrekking tot hunne geboorteplaatsen, in klassen verdeeld; namelijk 1. *Aboenses* (uit *Abo*), 2. *Boreales* (uit het eigenlijke *Noord-Finland* en *Aland*), 3. *Australes* (uit *Zuid-Finland*), 4. *Satacundenses* (uit *Satacunda*, of het *Björneborgsche*), 5. *Tawastenses*, 6. *Nylandi*, 7. *Wiburgenses* (uit *Sawolax* en *Carelien*, of het voormalige stadhouderschap *Wiborg*), 8. *Ostrobothnienses*, 9. *Sveogothi*. — Hieruit ziet men, van welken invloed de nabijheid der universiteit op de vermeerdering der studenten is. Eertijds werd deze akademie door de Zweden talrijker bezocht, dan thans. Met opzigt tot derzelver wezenlijke inrigting heeft zij zeer veel overeenkomst met hare zweedsche zusters, met dit onderscheid echter ten haren voordeele, dat de Abosche hoogleeraars over het algemeen meer met den gang des tijds vorderen en in de uitlandsche letterkunde een ijveriger belang stellen. Tegenwoordig wordt

er voor de universiteit een nieuw en prachtig gebouw naar een allezins doelmatig ontwerp gesticht, waartoe de koning en de koningin den 24 Junij 1802 zelve den eersten steen gelegd hebben. Voorheen werden de akademische lessen in twee gehoorzalen gehouden, in welke niet gestookt kon worden: het bezoeken der kollegien was derhalve in den winter moeilijk en ging zelfs met gevaar voor de gezondheid der studenten gepaard. Voorts heeft de akademie eenen kruidentuin en verscheidene verzamelingen, wel is waar van geen zeer groot belang, doch die in de laatste tijden aanzienlijk zijn vermeerderd geworden. Daartoe behooren eene verzameling van natuurkundige en sterrekundige werktuigen, een niet verwerpe-lijk kabinet van natuurlijke zeldzaamheden enz. voor welk een en ander tot dusverre slechts eene geschikte plaats, om het ten toon te stellen, ontbroken heeft. De boekerij der universiteit is de eenigste boekverzameling van geheel *Finland*: tot op de jongste tijden bestond er slechts een zeer klein fonds tot derzelve vermeerdering: hoofdzakelijk is zij uit afzonderlijke geschenken ontstaan en bevat tusschen 15—20000 banden (*).

over-

(*) G. H. Perthan *historia bibliothecae Aboensis. Aboae 1787.*

overleden hoogleeraar *Billmark* maakte der universiteit het grootste gedeelte van zijn vermogen, hetwelk over 20000 rijksdaalders beliep. Van de renten dezer som moeten in het toekomende jaarlijks 600 rijksdaalders voor de boekerij en 66 rijksdaalders 32 schellingen voor den kruidtuin besteed worden. Ook *Porthan* heeft aan deze universiteit, echter onder zekere bepalingen, zijne voortreffelijke verzamelingen, inzonderheid de geschiedenis en geographie van *Finland* betreffende, na zijnen dood ten geschenk gegeven. De akademische boekdrukkerij is in eenen zeer goeden staat en heeft reeds verscheidene groote en belangrijke werken geleverd. Ook geeft zij een weekblad uit onder den titel: *Abo-Tidning* (*), het eenigste

(*) Het eerst kwam dit weekblad in het jaar 1770 in het licht en werd tot 1778 voortgezet. Verscheidene omstandigheden deden echter de uitgave staken: in 1782 werd dezelve hernieuwd en duurde wederom tot 1785; doch moest, toen er een koninklijk bevel verscheen, dat de weekbladen slechts onder bijzondere vergunning verschijnen mochten, andermaals ophouden. De intekenaars ontvingen nu de hun nog ontbrekende bladen onder den titel: *Blandade afhandlingar, saosom et behang til de i Abo utgifne Tidningar*. In 1789 verschaftte de drukker zich een koninklijk privilegie, en er verscheen eene voortzetting, die nogtans voor het jaar 1790, uit mangel van eenen verzamelaar, achterwege bleef. Sedert 1791 is het weekblad regelmatig uit-

ste periodieke geschrift, 't welk in *Finland* verschijnt. Aan de kathedraalschool, die vrij sterk bezocht wordt, zijn zeven leeraars aangesteld. In het zich hier bevindende gasthuis worden jaarlijks 120—130 kranken verpleegd. De armen worden door de vrijwillige bijdragen der inwoners onderhouden: evenwel is men reeds sinds lang op het stichten van een armenhuis bedacht geweest. Sedert 1789 bestaat hier eene muzikale societeit, die openlijke concerten, nu en dan ten voordeele der armen, geeft.

In het jaar 1795 werden de inwoners van *Abo*, te zamen met *Nädendal*, op 12215 zielen in 1893 huisgezinnen berekend: *Abo*-alleen had dus eene bevolking van 11800 zielen. De burgerij is in drie klassen, of broederschappen, verdeeld, in kooplieden, handwerkers en de zoo genaamde finlandsche burgers, uit welke de 24 oudsten gekozen worden. *Abo* drijft eenen vrij aanzienlijken in- en uitlandschen han-

uitgegeven, en sedert 1801 verschijnt het jaarlijks in 104 nummers. Het *octavo-formaat* werd in 1791 met het *quarto-formaat* verwisseld. — Voorts bevatten deze bladen eenen schat van ten hoogste belangrijke bouwstoffen voor de geschiedenis en kennis van *Finland*, en hebben de eerste geleerden van het land tot schrijvers.

handel. Van het jaar 1792—1801 werden, door elkander gerekend, jaarlijks 4700 twaalf-tallen deelen, 4500 dennen sparren, 200 tonnen *strömningen* en 700 tonnen teer uitgevoerd. In het jaar 1805 werd er in *Abo* een *disconto*-kantoor voor 15 jaren gepriviligeerd, waartoe de kapitalen door bijzondere belanghebbenden voorgeschoten werden. In 1803 had *Abo* 20 schepen van 2583 last, die gezamenlijk een getal van 447 matrozen bezig hielden. Groo-tere vaartuigen moeten bij den *Beckholm*, on-geveer 4 mijlen ten zuidwesten van de stad; voor anker gaan: kleinere kunnen tot aan de brug komen. Het inloopen in de haven is, uit hoofde van de vele kleine klippen, zeer moeilijk en dikwijls zelfs gevaarlijk. Er zijn te *Abo* twee scheepstimmerwerven, twee tabaks-fabrieken en nog verscheidene andere fabrieken van minder belang. De lagere volksklasse spreekt finlandsch, de kooplieden en handwerkers daarentegen zweedsch, doch met eenen bijzonderen tongval. Op de rijksdagen heeft *Abo* nr. 8.

Het kasteel *Abo* of *Abohus* ligt aan de uit-watering van den *Aurajoki* in de zee op eenen uithoek en wordt aan drie kanten door het water omspoeld. Het is de oudste vesting van het land en in latere tijden meermaals vergroot en verbeterd geworden. In deze vesting bevinden
 zich

zich eene slotkerk en een arsenaal. Tegenwoordig dient het deels tot een verblijf voor de daarin garnizoen houdende kompagnie zeesoldaten, deels tot magazijnen en tot eene gevangenis. Nabij het kasteel is eene haven voor de hier liggende afdeeling van de *Scheerenvloot*.

Kuppis, of de *St. Hendriksbron*, digt bij de stad, wordt voor de beste mineraalbron in *Finland* gehouden, doch zou, sedert zij in het jaar 1780 haren loop veranderde, in waarde zeer verminderd zijn.

3. *Meskohärad*.

Het eiland *Runsala*, 3 mijlen ten noordwesten van *Abo*, is met eiken en hazelnootboomen bewassen en wegens zijne bij uitstek aangename ligging zeer beroemd.

Nädendal (*Genade-dal*), eene kleine landstad, 2 mijlen van *Abo*. In het jaar 1400 werd hier een klooster van de Brigitta-orde gesticht, in welks nabijheid men in 1443 een stadje aanlegde. Het heeft nagenoeg 600 inwoners, die eenigen handel met rundvee, paarden en levensbehoefden, als ook met *strömlingen* drijven, welke zij voornamelijk naar *Stockholm* zenden. Nabij de stad is eene gezondheidsbron, die vrij drok bezocht wordt;

het goedkoope is echter derzelve grootste aanbeveling. Op de rijksdagen heeft *Nädendal* nr. 91.

4. *Wermohärad.*

Fagerholm, een tolhuis op eene naakte rots bij den mond der rivier *Korpo* nabij *Abo*.

5. *Wemohärad.*

Nijstadt, eene zeestad, met de vrijheid, om op de havens der Oostzee te handelen, 12 mijlen van *Abo*, werd eerst in 1617 aangelegd en heeft eene zeer goede haven. In het jaar 1795 rekende men de bevolking op 1845 personen in 297 huisgezinnen. De inwoners bezitten meer dan 50 vaartuigen en drijven handel in deelen, (1790 werden 679, 1791 680, 1792 759 en 1795 576 twaalftallen uitgevoerd) in houten huisraad en gereedschappen (waarvan zij wel het grootste vertier van alle de overige finlandsche steden hebben) in levensmiddelen en lijnwaad naar *Zweden*, *Denemarken* en *Duitschland*. Er worden zeer vele wollen en linnen kleedingstukken vervaardigd en kousen gebreid.

B. *Bjorneborgslän of Satacunda.*6. *Nedre Satacundahärad.*

Raumo, 61° 7' breedte, 12½ mijlen van *Abo*, heeft het regt, om op de Oostzee handel te drijven en bezit eene goede haven. In het jaar 1800 werden de inwoners op 1600 zielen aangegeven. Hun actieve handel is in de jongste tijden aanmerkelijk verminderd, en daarvoor is de verre na niet zoo voordeelige vrachthandel in de plaats gekomen. In 1800 hadden de burgers 15 groote vaartuigen, van nagenoeg 705 last. Uitgevoerd worden allerlei hontwaren, latten (1790 1121½, 1791 814½, 1792 9777 en 1795 9505 twaalftallen) deelen, houten gereedschap, en naar *Zweden*, inzonderheid naar *Stockholm*, brandhout en levensmiddelen. *Raumo* heeft eene scheepstimmerwerf, doch reeds mangelt het den inwoners merkkelijk aan het noodige hout, om schepen te bouwen. De geringere burgers leven hoofdzakelijk van den landbouw, inzonderheid van de aardappelenteelt en vischvangst. Ook zijn hier zeer vele bekwame kantwerksters, en de kanten van *Raumo* worden in *Finland* en *Zweden* ongemeen hoog geschat en duur betaald. In 1447 werd deze stad door den koning

Christoffel met privilegien begiftigd. Op de rijksdagen heeft zij nr. 65.

Säkylä, 10 mijlen ten oosten van *Raumo*, heeft eene aanzienlijke groeve van molensteen, waaruit de inwoners van het kerspel jaarlijks meer dan 100 zulke steenen trekken en tot het gebruik bearbeiten, waarna dezelve niet alleen naar *Finland* en *Zweden*, maar zelfs naar *Reval* en *Riga* verzonden worden. De grootste, hier vervaardigde steenen zijn eene el dik en $2\frac{1}{2}$ ellen middellijns, en worden op de plaats zelve met 20—21 rijksdaalders betaald (*).

Björneborg, eene uitmuntend liggende stapelstad, 17 mijlen van *Abo*, aan de rivier *Kumojoki*, die zich terstond beneden de stad in verscheidene armen verdeelt, en daardoor op eenen afstand van anderhalve mijlen verscheidene eilanden vormt. Zij behoort onder *Finlands* oudste steden, en werd in 1558 naar hare tegenwoordige plaats verlegd. Den 10 Junij 1801 brandde de gansche stad af, doch zij is al dadelijk daarna naar een eenigzins grooter ontwerp wederom opgebouwd geworden. In het jaar 1799 had *Björneborg* eene bevolking van 2163 personen. De buitenland-sche handel is onbeduidend. In 1799 liepen

(*) *Gadolm om Säkylä quarn stensbrott*, 1801.

19 schepen, te zamen van 594 last uit en 22 van 850 last binnen. De artikelen van uitvoer bestaan in deelen, latten, sparren, houten gereedschap, teer en pek. De meeste inwoners doen jaarlijks verscheidene reizen naar *Stockholm*. In het jaar 1803 bezaten zij 17 vaartuigen van 790 last, die 108 matrozen bezigheid verschaften. Ook heeft *Björneborg* eene scheepstimmerwerf, eenige hoewel niet zeer aanzienlijke fabrieken, inzonderheid twee tiggelwerken en voorts zeer vruchtbare akkers. De haven *Rässö* ligt $4\frac{1}{2}$ mijlen van de stad. Kleine vaartuigen kunnen haar tot op anderhalve mijlen afstands naderen, en schepen, die niet dieper dan 6 voeten gaan, bij de brug ten anker komen. Deze afstand tusschen de stad en de haven is voor den handel allezins lastig en nadeelig: men heeft den stroom door uitbaggeren gepoogd te diepen, doch is daarin tot dusverre niet kunnen slagen. — Op de rijksdagen heeft *Björneborg* nr. 64.

Fredriksfors, eene ijzerfabriek, waar verscheidene ijzeren werktuigen en ook zeer goede platen vervaardigd worden.

7. *Oefre Satacundahärad.*8. *Oefre Satacunda Oefredelshärad.*

Tammerfors, eene in het jaar 1779 gestichte landstad, 24 mijlen van *Abo*, aan de rivier *Tammerfors*, tusschen de meren *Näsi* en *Pyhäjärwi*. In 1795 werden de inwoners op 560 personen in 97 huisgezinnen berekend. In *Februarij* wordt er eene groote markt gehouden, de grootste van geheel *Finland*, en door de kooplieden van verscheidene finlandische steden en zeer vele landlieden bezocht, die alsdan vlas, hennep en alle hunne overige produkten derwaarts brengen. Voor het overige levert het plaatsje genoegzaam niets op en zijn de inwoners ten uiterste vadsig. Op de rijksdag heeft *Tammerfors* nr. 102.

9. Eenige streken van *Satacunda*, die eigenlijk tot het *län Tawastehus* behooren.

VII.

De Alandsche Eilanden,

in het finlandisch *Ahwenanmaa* (het ruwe, woeste land) eene talrijke groep van eilanden en klippen, aan den mond der bothnische golf van

van $59^{\circ} 47'$ breedte tot $60^{\circ} 52'$ en van $56^{\circ} 57'$ — $59^{\circ} 47'$ lengte van *Ferro*. Het gedeelte van de zee, dat in het zuiden hare eilanden bespoelt, behoudt den naam van Oostzee; doch het gedeelte van *Oegstensbake* tot *Laogskjärsbake*, 't welk hen van *Upland* scheidt, heet *Alandshaf* en is ongeveer $7\frac{1}{2}$ mijlen breed. De breedte van het water, 't welk hen in het oosten van de *Scheerenkerspelen* scheidt, bedraagt op de smalste plaatsen in het noorden nauwelijks $\frac{3}{4}$, in het zuiden meer dan $4\frac{1}{2}$ mijlen. De eilanden zelve worden door twee wijdere passen, *Delet* en *Lappwesi*, van elkander gescheiden. *Aland* bevat meer dan 80 bewoonde eilanden: het eigenlijke *Aland* is het grootste, nagenoeg 6 mijlen lang en 5 mijlen breed, en heeft ongeveer twee derde gedeelte van de gansche bevolking. De overige noemenswaardige eilanden zijn *Lemland*, *Lumperland*, *Ekerö*, de tot het kerspel *Foglö* behoorende eilanden, *Kumblinge*, *Waordö* en *Brandö*. De geheele platte grond van *Aland* zal ten naastenbij 22 vierkante mijlen bedragen. Rivieren zijn hier niet, maar wel vele kleine landmeren. Bergen vindt men overal: vlakten zeldzamer: roodachtige, grofkorrelige graniet is de algemeene steensoort. Naarmate van de poolshoogte is het klimaat nog al tamelijk zacht. Echter beweert men, dat de koude in latere tij-

tijden merkelyk toegenomen is, en dat inzonderheid *Alandshaf* vaker toevriest, dan in vroegere tijden: dit is doorgaans iedere tien jaren meermaals het geval. Aan de Alandsche kusten treft men somwijlen de onder den naam van *fata Morgana* bekende optische verschijning aan (*). De bodem is ten uiterste oneffen: in sommige kerspelen vindt men zeer goede kleiaarde, in andere daarentegen zand: over het algemeen mag de grond met volle regt steenachtig genoemd worden. Men zaait rogge, gerst en erwten; doch weinig haver en tarwe. Door elkander kan men veilig op het zevende korenaar rekenen. Jaarlijks brengt het land nagenoeg 22500 tonnen graan voort, die voor de behoeften der inwoners toereikend zijn. Aan mest ontbreekt het den Alandschen boer niet.

(*) *Fata Morgana* wordt eene luchtverschijning genoemd, die inzonderheid aan de Siciliaansche zeeëngte somtijds opgemerkt wordt. Kort voor den opgang der zon vertoonen zich, door middel van eene bijzondere stralenbreking, op de oppervlakte van het water velerlei gedaanten, als steden, kerken, mannen, vrouwen, dieren enz., die, naarmate de zon hooger stijgt, eenen gemengden *chaos* vormen en met den opgang der zon allengs geheel verdwijnen. Het volk schrijft deze verschijning aan eene zekere *Fee* (*toovergodin*) *Morgana* toe, en vandaar de benaming. — *Vert.*

niet. Het koren wordt met de sikkel afge-
maaid en, vóór het dorschen, op eenen eest
gedroogd. Voor het overige handelt men hier,
met opzigt tot den akkerbouw, meer naar de
zweedsche, dan naar de finlandsche manier:
op eenige plaatsen is het *swedjen* in gebruik.
Nu en dan wordt het zaad door de insekten
beschadigd, zelden door de nachtvorsten. Over
het geheel zijn de meeste jaren vruchtbaar,
ten minste middelmatig. Men bouwt hop,
kool, wortelen, aardappelen en een weinig vlas.
Vruchtboomen vindt men bij de boeren zeer
zelden. De weiden worden verwaarloosd en
bijna geheel aan de natuur overgelaten; en
nogtans brengen zij nog al tamelijk gras voort.
Doorgaans weidt het vee in de bosschen, die
uit pijnen, berken en elzen bestaan. De ove-
rige houtsoorten vindt men hier genoegzaam
niet. Jaarlijks worden meer dan 12000 vade-
men brandhout naar *Stockholm* gevoerd. In
het kerspel *Kumlinge* zijn zoo vele hazelnoot-
boomen, dat de noten zelfs een artikel van
uitvoer uitmaken. De veeteelt wordt met voor-
deel gedreven: de koeijen zijn slechts klein en
hebben gedeeltelijk geene horens. De wegens
zijne smakelijkheid bekende Alandsche kaas
wordt inzonderheid door eenige dorpen in het
kerspel *Foglo* gemaakt, waar de kaashandel
een aanzienlijke tak van bestaan is. De scha-
pen-

penfokkerij verdient insgelijks genoemd te worden. De wol wordt in het land zelve, onder anderen ook tot zeilen, verwerkt. Bokken worden door de meeste *Scheeren*-bewoners gehouden. De paarden zijn van het middel-slag. Veeziekte heerscht hier zelden. *Alands* voornaamste handeltak is de visscherij: de haringvangst levert wel de meeste winst op. Jaarlijks worden meer dan 6000 tonnen ingezouten, en *Stockholm* wordt grootendeels door deze eilanden van visch voorzien. De zeerobbenvangst beloont dikwerf dubbel de moeite van den jager; echter kan men er met geene zekerheid op rekenen. Het meest levert zij gedurende strenge winters op. De zeehonden worden bij open water in de bogten, op de klippen en rotsen geschoten of met harpoenen en het zeehondenijzer geveld. Des winters doodt men ze op het ijs, zoodra zij uit de gemaakte bijten te voorschijn kruipen. Jaarlijks worden er in den omtrek van *Aland* eene vrij aanzienlijke menigte van deze dieren gevangen, en echter nemen de inwoners van *Roslagen*, in *Upland* en *Oesterbottn* insgelijks deel in deze vangst. Traan van zeehonden wordt op *Aland* niet bereid: de boeren vinden het voordeeliger, het spek raauw te verkoopen. Voorts worden hier zeer vele watervogels geschoten en naar *Stockholm* ge-

zonden. Onder de verscheurende dieren zijn de wolven de talrijkste en rigten tevens veel schade aan. De elandsdieren, die eertijds op deze eilanden gehouden en door de koningen gejaagd werden, zijn thans geheel uitgestorven. Kalk werd voormaals zelfs vanhier uitgevoerd; doch tegenwoordig heeft men naauwelijks genoeg voor het eigen verbruik. Een aanzienlijk gewin verschaft den inwoners de scheepvaart.

In 1800 telde men op de *Alandsche eilanden* 12000 zielen. Zoodra de eerste kinderjaren voorbij zijn, is het land voor den inboorling allezins gezond: meer dan een zesde gedeelte van deze eilanders heeft reeds 50 jaren bereikt. Zij zijn van zweedsche herkomst en spreken ook de zweedsche taal. Hun voedsel bestaat uit vaste en goede spijsen: de gewoonlijkste zijn zuiver roggebrood, versche en gezouten visch, boter, kaas en vleesch (ook van zeehonden). In eenige kerspelen nuttigt men ook kluitjes meel met zeehondenspek. — Hunne kleeding is zindelijk en bestaat gedeeltelijk uit laken, zijden en katoen. Tot hun dagelijksch gebruik bedienen zij zich van eigen gemaakte stoffen, van welke de vrouwen eenen grooten voorraad bezitten. Eene bijzondere weelde spreiden zij in het dragen van gouden ringen ten toon. Hunne woningen zijn helder, ruim en net. Het volk zelf is vrolijk, gees-

geestig, dienstvaardig, altijd-bezig en vooral op zee onverschrokken en bekwaam. Men beschuldigt de Alanders van eene ongeneeslijke procesziekte: in hoe verre die beschuldiging gegrond zij, weet ik niet; doch dit kan ik verzekeren, dat het bijgeloof onder hen genoegzaam geheel is uitgeroeid.

Het gansche eiland heeft 8 kerken en 7 kapellen; *Sund* met *Wärdö*, of *Sundskärschapell*, *Saltrik*, *Finström*, met de kapel *Getha*; *Hammarland* met *Ekerök*; *Jomala*, *Lemland* met *Lumperlandcapell*; *Kumblinge* met *Brandök*: de zes kerken, die tegelijk met *Getha* verbonden zijn, heeten *het vaste Aland*. De kapellen *Wärdö*, *Ekerö* en *Lumperland* worden slechts door kleine zeeëngten van elkander gescheiden; doch de gemeente *Kumblinge* en *Foglö*, met de daartoe behoorende kapellen, zijn meer afgelegen en verstrooid.

Castelholm, op eenen uithoek aan de oostzijde van het eigenlijke *Aland*, was voorheen een kasteel, waarvan echter thans slechts de ruinen overig zijn. Voor eenige weinige jaren is hier een postkantoor aangelegd.

Dikwerf heeft men het voornemen gehad, om op *Aland* eene stad, ten minste een vlek, te stichten. Dit zou voor deze eilanden eene allezins nuttige en voordeelige onderneming zijn, inzonderheid, wijl zij daardoor bekwaame
hand-

handwerkslieden (want thans moeten de inwoners hunne meeste huishoudelijke behoeften, gereedschappen enz. zelve vervaardigen) en eenen gemakkelijker weg tot menige onontbeerlijke waren, bij voorbeeld zout enz., zouden bekomen. Ook zou *Aland* daarenboven eene geschikte tusschenplaats voor den finlandschen handel met *Stockholm* worden: dikwerf immers moeten de finlandsche vaartuigen, door tegenwind, weken lang in de *Alandsche Scheeren* blijven liggen. Voor het geschiktste oord wordt het dorp *Ytternäs*, in het kerspel *Jomala*, gehouden, waar in eenen omtrek van 4 mijlen meer dan de helft der inwoners leeft. De haven is veilig en het inloopen in dezelve niet moeilijk. Binnen de *Alandsche Scheeren* zijn verscheidene goede havens, met de noodige baken en vuurtorens voorzien: ook heeft men een groot aantal loodsen aangesteld, over welke een opzigter het bevel voert. De gewone weg van *Zweden* naar *Finland* gaat over *Aland*: men legt denzelfven deels te water, deels te land af. Op het eiland *Ekerö* bevindt zich een telegraaph, die over *Signilsskär* naar *Grisselhamm*, in *Upland*, korrespondeert (*).

(*) *Beskrifning öfver Aland af F. W. Radloff, Åbo 1795.*

A A N H A N G S E L.



*Over de finlandsche kolonisten in
Zweden en Noorwegen.*

A. A. W. H. A. A. 312

I.

*Over de op onderscheidene plaatsen
in Zweden wonende Finnen (*).*

Inzonderheid treft men in *Wärmeland*, *Dal-
larne*, *Gestrikland*, *Helsingland* en *Medel-
pad* finlandsche kolonisten aan, die hunne
woonplaatsen in de verst afgelegene bosschen
hebben gekozen. Zulke oorden plegen daarom
Finmarken genoemd te worden. Dat zij zich
eertijds ook op verscheidene andere plaatsen
(bij voorbeeld in *Westergothland*) opgehouden
hebben, vanwaar zij echter verdrongen zijn,
of door ineensmelting met hunne zweedsche
naburen hunne taal en zeden allengs geheel
verloren hebben, is geenszins onwaarschijnlijk:
ten minste is dit zeker, dat de Finnen voor-
maals veel talrijker en uitgebreider waren, dan
zij tegenwoordig zijn. Overal, waar zij zich
met der woon hebben nedergezet, hebben zij
hunne levenswijze geheel volgens de gewoon-
ten van hun geboorteland ingerigt. *Swedjen*
en,

(*) *Om de pao Swenska sidan byende Finnar. Abo-
Tidningar 1795. nr. 5—8. 10. 13. 14. 32. 49. 52.*

en, waar er gelegenheid toe was, de jagt en visscherij werden de voornaamste takken van hun bestaan. Even als het *swedjen* buiten twijfel de wezenlijke aanleiding tot hun verhuizen was, veroorzaakte het ook later de strenge vervolging en harde maatregelen, welke tegen hen uitgeoefend werden.

Wanneer zij zich 't eerst in *Zweden* met der woon hebben nedergezet, kan met geene genoegzame juistheid bepaald worden. Echter is het zeer waarschijnlijk, dat het op aanmoediging en uitnodiging van *Gustaaf I* en *Karel IX* geschiedde, die, om verscheidene uitgestrekte en afgelegene boschrijke oorden te bebouwen en te bevolken, finlandsche huisgezinnen derwaarts riepen, om daar het *swedjen* uit te oefenen. Dit vermoeden wordt door de onder hen voortgeplante overlevering allezins bevestigd. Nog heden is de nagedachtenis van *Karel IX* bij hen in eene dankbare zegening, en altijd noemen zij hem den *goeden koning* (*hywä kuningas*). Ook zijn de schriftelijke oorkonden over hun regt van eigendom alle uit die tijden, en menig geslacht kan zijne voorvaderen ordelijk optellen tot den eersten, die zijn vaderland verliet.

Ontwifelbaar stammen zij uit het noordelijke *Sawolax* of *Härad-Rautalambi*, welks inwoners insgelijks voor *Sawolaxers* moeten

ge-

gerekend worden. Overigens was het in alle opzichten verstandig en doelmatig, dat men de kolonisten niet uit zulke plaatsen koos, waar reeds een ordelijke landbouw het hoofdbestaan was geworden, maar uit de binnenste gedeelten van het land, waar de inwoners nog maar alleen het *swedjen* verstonden. Ook konden deze wel het gemakkelijkst tot eene verhuizing overgehaald worden, zoodra men hun slechts verzekerde, dat zij groote bosschen tot hunne vrije beschikking zouden krijgen. Bovendien verraadt hunne Sawolaxische afkomst zich genoegzaam door hunnen tongval en het gebruik der geslachtsnamen, welke de Sawolaxers alleen bezigen, en die bij de kolonisten grootendeels dezelfde zijn, als in *Sawolax* en *Rautalambi*.

Wärmeland was, toen het tot een hertogdom van *Karel* werd verheven, bijna geheel onbewoond, woest, vol bosschen en moerasen: geheel *Wäschärad*, *Carlskoga* en *Nyed* maakten slechts eene woestenij uit, tot de Finnen zich daar met der woon nederzetten: thans zijn zij uit deze distrikten geheel en al verdrongen. Ditzelfde geldt met opzigt tot *Gilbargahärad*, waar zij, even als in de, 't naast aan de noorweegsche grenzen liggende oorden, in het begin voornamelijk hunne woonplaatsen kozen. Hunne nakomelingen, die er

tegenwoordig nog over zijn gebleven, hebben alleen den naam van Finnen behouden, doch zijn in taal en zeden geheel Zweden geworden. Echte Finnen treft men slechts nog in *Elfdals-Jösse* en *Fryksdalshärader*, in de kerspelen *Gunnarskog*, *Jörnskog*, *Ny*, *Dalby* en *Fryksände* aan. De woonplaatsen dezer lieden strekken zich langs de grenzen en berg-ruggen uit, met welke zij zich op eenige plaatsen in de binnenste gedeelten van het land krommen, van *Dalarne* tot het kerspel *Eda*, in eene streek van 21 mijlen. Hoofdzakelijk echter hielden zij zich langs de noorweegsche grenzen op, waar zij 't minst aan lastige beperkingen en onaangename vervolgingen bloot gesteld waren.

Eerst schijnen deze Finnen als eene soort van kroonboeren beschouwd te zijn, en genoten, als zoodanige, zeer veel vrijheid, waarom hun aantal al vrij spoedig zeer sterk vermeerderde en zij zich naar alle kanten uitbreidden. In het jaar 1644 waren zij reeds zoo talrijk, dat er van hen, in den deenschen oorlog, eenige honderd mannen konden geligt worden. Intusschen bleven hunne vrijheid en hunne goede dagen niet lang voortduren. Hunne eigendunkelijke handelwijze met de bosschen, die, door den tijd en onder eene toenemende bevolking, voor een gedeelte van hunne zweedsche

sche

sche naburen ten hoogste schadelijk dreigde te worden, deed inzonderheid bij de eigenaars der vele, van tijd tot tijd aangelegde ijzerfabrieken misnoegen tegen hen ontstaan; te meer, wijl het groote houtgebrek, 't welk er reeds heerschte, allezins vorderde, dat men de bosschen spaarde en zoo roekeloos met het *swedjen* niet te werk ging. Weldra geraakten de Finnen in eenen algemeenen haat en stonden zelfs bij de regering ter kwader faam. Reeds in het jaar 1627 werd er in *Dalarne* sterk over hunne te groote vermeerdering geklaagd. Men vaardigde strenge bevelen tegen hen uit: hunne hutten en huizen moesten afgebrand en het graan hun ontnomen worden; opdat zij, uit gebrek aan genoegzaam onderhoud, genoodzaakt zouden zijn, de bosschen te verlaten. In het reglement op de bosschen van het jaar 1647 werd verordend, dat men naar hunne woonplaatsen een naauwkeurig onderzoek zoude doen, in hoe verre deze geacht konden worden het land en den bosschen nadeel toe te brengen: men vergunde hun, eenen ordelijken akkerbouw te drijven; doch al het *swedjen* werd hun, onder zware bedreigingen, voor altijd verboden. Het gevolg van deze zoo gestrengte wet was, dat zij een groot gedeelte van hunne oude woonplaatsen verlieten en uit de geregtsbannen, waar zij zich 't eerst hadden

nedergezet, geheel verdwenen. Eenige werden gedwongen, koolgravers van de fabrieken te worden, waardoor zij zich gemakkelijker met hunne zweedsche broeders vereenigden: anderen werden ordelijke akkerlieden, wier landerijen men schatte, en op welke zij in rust konden leven. Volgens het koninklijk besluit van 8 *December* 1680 werd hun vergund, na voorafgegane beoordeeling van daartoe benoemde zaakkundige mannen, eenige kleine akkers tot het *swedjen* te mogen gebruiken, ten einde daardoor de weilanden te vermeerderen: doch deze vergunning is door latere verordeningen wederom aanmerkelijk beperkt. Tot geluk voor de Finnen in *Wärmeland*, werden deze bovengenoemde verordeningen juist niet altijd met de uiterste gestrengheid ten uitvoer gebragt en gehandhaafd. Men verdreef hen niet op staanden voet, maar gaf hun eenen genoegzamen tijd, om elders eene woonplaats te kunnen kiezen; terwijl men door latere bepalingen zelfs nog zachtere maatregelen te hunnen opzigte vaststelde.

Tegenwoordig onderhouden zij zich voornamelijk van de veefokkerij. Hunne boter, hunne kaas (welke men in *Sawolax* niet maakt, en wier bereiding de kolonisten eerst in latere tijden schijnen geleerd te hebben) en hunne talk zijn zeer gezocht. Hunne gereedschappen en

en huisraad houden zij zeer zindelijk: ook hebben zij verscheidene eigendommelijke, in *Finland*-alleen gebruikelijke spijzen; bij voorbeeld: *rieska*, een uit meel en water bereide koek, die op eene ijzeren plaat wordt gebakken: *motti* (in *Finland hillo*) gekookte vossenbezien met raauw meel. In het hout kloven en balken houwen bezitten zij zeer veel bekwaamheid. Wanneer zij gelegenheid en verlof hebben, zaaijen zij insgelijks in *swedje-landen* een weinig rogge, en de finlandsche *swedje-ploeg* (*sahra*) is overal bij hen in gebruik. Voor den akkerbouw hebben zij luttel neiging; doch tegenwoordig heeft de dringende noodzakelijkheid hen, huns ondanks, tot ijverige akkerlieden gemaakt. Hun afkeer van dit bedrijf komt echter grootendeels van den slechten grond, die zeer steenachtig is en meestal uit zand bestaat. Op eenige plaatsen hebben zij hunne akkers met steenen muren ingesloten. Even als hunne naburen, gebruiken zij hoofdzakelijk gemengd koren. Het vruchtbaar maken van moerassen is voor hen, zoodra zich daartoe slechts eene gelegenheid aanbiedt, eene geliefkoosde bezigheid. Voorts zijn er onder hen ongemeen fiksche jagers.

Over het geheel is dit volk een sterk menschenras, 't welk in zijne ondernemingen met eenen ijzeren moed volhardt en den zwaarsten

arbeid en het nijpendst gebrek kan doorstaan. Gastvrijheid oefenen zij gaarne: van temperament zijn zij driftig, opvliegend, doch laten zich wederom ligt verzoenen. Van pligtplegingen weten zij niets. Hunne handelwijze draagt den stempel van rondheid, zonder nogtans iets van het al te onbeschaafde en lompe te hebben. Hun eenmaal gegeven woord houden zij stiptelijk; doch daarentegen beschuldigen hunne zweedsche naburen hen van achterhoudendheid, (iets, 't welk uit de vele oorzaken, welke men hun in vroegere tijden tot wantrouwen gegeven heeft, zeer gemakkelijk kan verklaard worden;) van eigenzinnigheid en procesziekte. Tegen hunne vijanden hebben zij steeds den schitterendsten moed en dapperheid betoond. Het gemeene volk onder de Zweden zou hen gaarne voor heksenmeesters doen doorgaan.

Zij wonen in hutten (*pörtten*), in welke de vuurhaard zich meestal aan de regter zijde van den ingang bevindt. Vierkante en ronde gaten dienen tot vensters. Eenige hutten hebben echter, den Zweden ten gevalle, een klein glazen venster. De rook neemt zijnen uitweg door een gat boven in het dak (bij de Finnen *räppänü* of *lakeinen* genoemd), 't welk van eene klep voorzien is, ten einde naar goedvinden geopend of gesloten te kunnen worden.

In

In plaats van stoelen gebruiken zij slechts banken: ook hebben zij geene bedden, maar liggen op stroo, 't welk des avonds in en des morgens weder buiten de hut gebragt wordt. Des winters slapen de kinderen digt rondom den vuurhaard in dikke pelzen gewikkeld, doch des zomers op den grond zonder pelzen. Overigens houden zij hunne hutten zeer zindelijk. Behalve hunne woningen hebben zij nog afzonderlijk staande keukens, welke de Finnen *kota* noemen. Gemeenlijk zijn hunne huisgezinnen vrij talrijk. Zelfs in de vinnigste koude gaan zij zonder halsdoek; ook dragen zij kleine ronde mutsen volkomen in den smaak der finlandische *pitnilkor*, en dagelijks schoenen van berkenschorsen. Het gansche jaar door baden zij zich wekelijks twee- of driemaal: beide seksen doen dit gemeenschappelijk in de tegenwoordigheid van alle de dorpelingen en loopen vervolgens des winters uit het bed in de opene lucht, om zich in de sneeuw rond te wentelen; of springen des zomers in het water. Zij eten zeer week brood: bij hunne bruiloften houden zij van geene pracht noch opschik, maar zijn de bruid en bruidegom in hunne gewone, edoch beste kleederen gekleed. Ofschoon zij meestal in eenen dikken rook leven, treft men echter zelden eenen blinden onder hen aan.

In vroegere tijden hielden deze Finnen, met
be-

betrekking tot de gezellige verkeerling zich steeds op eenen zekeren afstand van hunne zweedsche naburen. Niet alleen maakten hunne afgelegene woningen, werwaarts geene wegen gebaad waren, maar ook het verschil van taal, zeden en gebruiken, hunne onderlinge gemeenschap allezins moeilijk: waarbij nog de indruk kwam, dien de vervolgingen der Zweden op de Finnen veroorzaakten, aan welke zij wegens het *swedjen* bloot gesteld waren, een middel van bestaan, waartoe men hen hoofdzakelijk uit hun geboorteland had gelokt. Wanneer een zweedsche jongeling een finlandsch meisje ten huwelijk verzocht, werd zijn verzoek zeer zeker afgeslagen; want de Finnen hielden hunne dochters voor veel schooner, dan de zweedsche, hetgeen ook wezenlijk, zoo lang zij ongehuwd, of liever zoo lang zij jong zijn, het geval is; want de rook in hunne hutten is voor de schoonheid ten uiterste na-deelig, en men kan zich naauwelijks iets afzigtelijkers en lelijkers voorstellen, dan een finlandsch oud wijf met hare pijp in den mond; waaraan de vrouwen zich meestal gewennen, zoodra zij getrouwd zijn. Hunne afgezonderde en niet zeer gezellige levenswijze heeft hunnen naburen gelegenheid gegeven, om hen van hoogmoed te beschuldigen en hen spottende den *finlandschen adel* te noemen. In verloop van
tijd

tijd zijn echter deze beide volkeren elkander meer en meer genaderd: thans huwen zij vaker met Zweden, en sommigen hebben zelfs afzonderlijke vertrekken voor gasten gebouwd, voor welke de hette in hunne *pörtten* onverdragelijk is.

Naar de meeste van deze finlandsche dorpen leiden nog geene geregelde wegen, en gevolgelijk blijft hunne verkeerung met hunne nabureu nog steeds moeilijk en gering. De zweedsche taal is echter onder hen, en bijzonder onder het jonge volk, thans vrij algemeen in gebruik: slechts enkele oude personen hebben moeite, om dezelve te verstaan of er zich verstaanbaar in uit te drukken: hierdoor is het finlandsch op verscheidene plaatsen reeds in onbruik geraakt, vooral daar, waar de meesten onder hen met zweedsche vrouwen gehuwd zijn. Deze taalverwisseling is insgelijks door eene verwisseling van zeden en levenswijze gevolgd, zoo dat zij langs dezen weg van lieverlede met hunne zweedsche naburen geheel ineen zullen smelten. Op vele andere plaatsen bestaat evenwel hunne moedertaal nog steeds zonder eenige merkelyke verandering; doch over het algemeen is zij verbasterd en met zweedsche woorden doormengd. Onder elkander spreken zij finlandsch: zweedsch alleen met de Zweden. Bij het uitspreken van het zweedsch be-
gaan

gaan zij dezelfde fouten, als de eigenlijke Finnen: *p* spreken zij als *b*, en *d* als *t* uit, en zoo omgekeerd: de *s* plaatsen zij dikwerf geheel verkeerd of laten haar weg; bij voorbeeld *stricka*, in plaats van *dricka* (*drinken*), en *nickare*, in plaats van *snickare* (*een schrijnwerker*). Hoofdzakelijk heeft het gebrek aan leeraars en finlandsche godsdienstige boeken hen genoodzaakt, zich op het aanleeren der zweedsche taal toe te leggen. Op zekere tijden wilde men hen met geweld daartoe dwingen; en onder de regering van *Karel XI* in 1682 werd een bevel uitgevaardigd, dat zij, om een, in de daad zeer sober, onderwijs in het christendom te ontvangen, òf de zweedsche taal moesten leeren, òf geheel uit het oord, waar zij woonden, zouden verbannen worden. Tot geluk voor deze arme Finnen benoemde de koning eenige jaren daarna (1690) zijnen hofprediker, *Johannes Schäfer*, eenen geboren Fin, tot proost van *Gefle*, en deze brave man bezocht, terstond na het aanvaarden van zijnen post, de *Finmarken* en stelde finlandsche katechisaties in. Hierdoor ontdekte de koning, dat men eenen veel geschikter en billijker weg tot verlichting en beschaving van deze zijne onderdanen kon inslaan, en nu bevorderde hij dienzelfden *Schäfer* tot *visitor-generaal* in alle de *Finmarken* en gaf den Finnen tevens ei-

gene

gene leeraars. Eer zij echter hunne zweedsche zieleherders genoegzaam konden verstaan, verkeerden zij steeds in de diepste onkunde. In de kerk gedroegen zij zich woest en baldadig, liepen er uit en bezochten de nabij gelegene kroegen; terwijl hunne kinderen op den toren klauterden of kaartspeelden. Dikwerf werd de doopplegtigheid zoo lang uitgesteld; tot de knapen zelve naar den leeraar konden gaan, om dezelve te ontvangen. Doch nu zij de taal van hunne geestelijken geleerd hebben, zijn zij in kennis van het christendom hunnen naburen geheel op zijde gekomen, en wonen thans den openbaren godsdienst met zeer veel aandacht bij, niettegenstaande zij, om hunnen kerkgang te kunnen doen, dikwerf eene moeilijke reis van 9 tot 10 mijlen moeten afleggen. Te huis lezen zij den bijbel en allerlei zweedsche en finlandsche stichtelijke boeken, van welke zij reeds eenen vrij grooten voorraad bezitten. De boekhandelaars voorzien hen daarvan op de onderscheidene markten, doch lieten ze zich in het eerst zeer duur betalen.

Uit *Wärmeland* schijnen zich sedert dien tijd verscheidene volkplantingen naar elders verspreid te hebben. In *Dalarne* vindt men deze kolonisten in eene aanzienlijke menigte. De uitgestrekte boschrijke oorden, die aan *Wärmeland* stooten, hebben hen buiten kijf

uitgelokt, om zich, bij eene toenemende bevolking, daar met der woon neder te zetten, inzonderheid, wijl zij in *Wärmeland* al meer en meer vervolgd en uit dat oord verdreven werden. Misschien zijn zij ook onmiddellijk uit *Finland* herwaarts verplaatst; ten minste brengt eene algemeene overlevering hunne eerste verhuizing tot de tijden van *Johann III* en *Karel IX*. Daar zij in het eerst niet alleen geduld, maar zelfs aangemoedigd werden, werd hun aantal al spoedig grooter, en breidden zij zich over verscheidene kerspelen uit, tot zij weder te dicht bij de bergwerken en fabrieken kwamen, waar zij natuurlijk dezelfde onaangename bejegening, als in *Wärmeland*, moesten ondervinden. Intusschen hebben hunne nakomelingen zich hier gehandhaafd: op sommige plaatsen zijn zij meer, op andere minder met hunne zweedsche naburen in een gesmolten, doch in hunne taal, hunne zeden, hunne bouw- en levenswijze zich grootendeels gelijk gebleven. Echter verstaan zij alle het zweedsch en kunnen derhalve de godsdienstoefeningen met vrucht bijwonen. Voorts hebben zij zich in *Westmanland*, in *Gestrikland*, in *Helsingland*, in *Medelpad*, in *Herjedalen* en in *Angermanland* met der woon nedergezet: in deze provincien is hun getal evenwel reeds merkelijk verminderd, of liever, zijn zij

met

met de Zweden meestal in een gesmolten. De vele half-finlandsche woorden, die in den noordelijk zweedschen tongval voorkomen, schijnen van hen af te stammen.

II.

Over de Finnen in Noorwegen (*).

De bekwame en voor hun zoo volkomen geschikte gelegenheid tot *swedjen* noopte de Finnen, ook over de noorweegsche rijksgrenzen te trekken en zich daar uit te breiden. Hoofdzakelijk hielden zij zich in het distrikt *Sollöer* en in het kerspel *Trijssild* op, 't welk aan de zweedsche grenzen ligt. Of zij zich ook naar andere oorden begeven hebben, kan, daar ons de berigten deswegens volstrekt ontbreken, met geene genoegzame zekerheid bepaald worden. Het allereerst moeten zij omtrent het jaar 1621 in

Noor-

(*) *A. C. Smith, Beskrivelse over Trijssild praestgjeld i agger huusstift i Norge, kap. 21. in Topographisk Journal for Norge, 23 b. S. 44-63.*

Noorwegen gekomen zijn (*). Thans bewonen zij in *Trijssild* ongeveer 15 hoeven en verscheidene daartoe behoorende hutten. Hun aantal maakt bijna 250 zielen uit. Volgens de onder hen nog bewaard geblevene overlevering, zouden zij voor de Russen uit hun land zijn gevlugt en zich in de naburige zweedsche grensprovintien met der woon nedergezet hebben. Bijzonder hebben zij tot hun verblijf boschrijke bergen verkozen, die voor hun *swedjen* 't best geschikt waren. Wegens de jagt en den roggebouw willen zij zich niet gaarne in een effen woud ophouden. Voorts verdient het opmerking, dat zij niet verder dan *Trijssild* wonen, en zelfs daar niet verder, dan tot den aanvang der Alpen; wijl het roggezaad daar, uit hoofde van het strenger luchtgestel, niet wil opschieten. Om zich van de Lappen te onderscheiden, die bij de Deenen Finnen heeten, noemen zij zich *Rokken-Finnen*. Het deensch spreken zij even als deze het zweedsch: hunne moedertaal nadert meer en meer haren onherstelbaren ondergang: de jongsten onder hen verstaan er nog maar zeer weinig van en kunnen haar volstrekt niet spreken. Het oord, waar zij wonen, heet in het

(*) *Pantoppidans, Natürl. Historie von Norwegen, I. S. 185.*

algemeen *Finwald* of *Finmark*. In *Trijssild* komen hunne hoeven hun in eigendom toe; doch in *Sollöer* zijn zij meestal huurders. Doorgaans liggen hunne woningen op bergen en hebben dus bijna alle achter derzelve naam het bijvoegsel *berg*. In *Sollöer* wonen zij nog in zoo genaamde *pörtten*; in *Trijssild* daarentegen hebben zij even zulke huizen, als de noorweegsche boeren; en vandaar komt het mischien, dat de laatstgenoemde niet de schrale, bleeke gezigten en sombere, roode oogen der eerstgenoemden hebben, die buiten twijfel een gevolg van den rook zijn, die schier aanhoudend hunne hutten vervult. Eenmaal in de week baden zij zich. In hunne badkamertjes staat een kleine steenen kagchel. Wanneer deze heet genoeg en de rook weggetrokken is, ontkleeden de badenden zich en gaan over de balken boven den kagchel liggen, terwijl die met water wordt begoten en hen in eenen heeten, vochtigen damp als inhult. Intusschen geeselen zij hunne ligchamen met roeden, waardoor de ledematen nog weeker en leniger worden. Zoodra zij uit het bad komen, werpen zij eene genoegzame hoeveelheid koud water over zich heen, of springen regelregt in de rivier. Zij zijn fiksche scherpschutters en in het loopen in sneeuwschoenen ongemeen geoefend. *Swedjen* was eertijds meer de voor-

naam-

naamste tak van hun bestaan, dan tegenwoordig. Thans generen zij zich meest van hout te kappen, zonder nogtans hunne voorouderlijke kostwinning geheel en al te veronachtzamen. Dennebergen houden zij voor het geschiktste, om rogge te zaaijen: het *swedjen* verrigten zij op de gewone verwoestende wijze. De oogst is niet zelden zeer rijk. Hun graan droogen zij in *rijgen* (*drooghutten*). De meeste Finnen zijn veel welgestelder, dan de noorweegsche inwoners van *Trijssild*, en dit schrijft men voornamelijk aan hun *swedjen* toe. Zij, die in latere tijden dit middel van bestaan bij de hand hebben genomen, zijn verre na zoo gegoed niet, als hunne voorouders. Over het geheel leven zij echter beter, dan hunne naburen. In de groote boschdistrikten, in welke hunne hoeven liggen, zijn vele grasrijke weiden, zoo dat zij eene menigte vee kunnen onderhouden. Zelden treft hen een misgewas, en het gebruik van het boomschorrenmeel is in de *Finmarken* veel zeldzamer, dan bij de eigenlijke zoo genaamde *Trijssilders*. Overigens worden deze *Finnen* door velen van tooverij, hekserij en andere goochelarijen beschuldigd. In oude tijden heerschte onder hen een veel driester bijgeloof, dan onder de andere noorweegsche boeren: doch tegenwoordig

kan

kan men van hetzelfde naauwelijks eenige sporen vinden.

Dat deze Finnen wezenlijk achtenswaardige menschen zijn, vrij verlicht denken en eene innemende dienstvaardigheid, welwillendheid en toegevendheid bezitten, zal niemand, die met hen verkeerd heeft, durven ontkennen. Doch eene zekere zwaarmoedigheid, eene soort van *melancholie* is een in het oog loopende trek van hun karakter. — Hunne akkergereedschappen verschillen weinig van die, welke hunne naburen gebruiken; echter bezigen zij den finlandschen ploeg. Met de visscherij bemoeijen zij zich minder, dan de andere Trijssilders. In de lente gaan zij vlijtig op de vogeljagt: hout kappen en *swedjen* zijn hunne zomerwerkzaamheden. Met den hooibouw beginnen zij reeds zeer vroeg en nemen er eenen ruimen tijd toe; wijl hunne weiden vrij uitgestrekt zijn. Gedurende den winter is de jagt hunne voornaamste bezigheid. Men vindt onder hen eenige bekwame smeden: ieder vervaardigt voor zich zijne huisselijke en akkergereedschappen. In voorkomen en kleederdragt onderscheiden zij zich niet van hunne naburen. Doorgaans trouwen zij slechts onder elkander, somwijlen echter ook met vreemden. Een enkele Fin geniet veel minder genoegen in een noorweegsch gezelschap, dan

.III
een

een enkele Trijssilder onder de Finnen. Met de Noorwegers spreken zij deensch, ofschoon hunne uitspraak hen ligt verraadt; doch naauwelijks bevinden zij zich onder elkander, of zij beginnen wederom finlandsch te spreken. Met hunne zweedsche stamverwanten leven zij in eene bestendige vriendschap.

III.

Verklaring van eenige Finlandsche woorden, die hoofdzakelijk in de eigen namen van plaatsen dikwerf voorkomen.

<i>Ala</i> , onder, neder.	<i>Kylä</i> , dorp.
<i>Haapa</i> , espe.	<i>Lambi (lanmi)</i> , een klein meer.
<i>Harju</i> , hoogte.	<i>Leppä</i> , elzen.
<i>Hauki</i> , snoek.	<i>Linna</i> , burg.
<i>Heinä</i> , hooi.	<i>Luoto</i> , eiland.
<i>Hiisi</i> , reus.	<i>Maa</i> , land, aarde.
<i>Järwi</i> , landmeer.	<i>Mäki</i> , heuvel.
<i>Joki</i> , rivier.	<i>Niemi</i> , landtong.
<i>Iso</i> , groot.	<i>Niittu</i> , weide.
<i>Kala</i> , visch.	<i>Niska</i> , nek (het begin van den waterva lb i eenen katarakt.)
<i>Kangas</i> , heide.	<i>Oja</i> , beek.
<i>Kiwi</i> , steen.	<i>Peldo</i> , akker, veld.
<i>Kojwu</i> , berk.	<i>Pitkä</i> , lang.
<i>Konna</i> , kikvorsch.	<i>Pyhä</i> , heilig.
<i>Korpi</i> , bosch, woestenij.	
<i>Koski</i> , waterval.	
<i>Kuusi</i> , den.	

<i>Rauma</i> , zond.	over het land moeten
<i>Rauta</i> , ijzer.	getrokken worden.
<i>Saari</i> , eiland.	<i>Uusi</i> , nieuw.
<i>Salmi</i> , zond.	<i>Waara</i> , berg. (lap-
<i>Salo</i> , eiland.	landsch.)
<i>Selkä</i> , rug, bogt.	<i>Wähä</i> , klein.
<i>Siika</i> , zalm. (zweedsch.)	<i>Wäärä</i> , krom.
<i>Suo</i> , moeras.	<i>Wanha</i> , oud.
<i>Suu</i> , mond (van eene	<i>Wesi</i> , water.
rivier.)	<i>Wirta</i> , stroom.
<i>Taipale</i> , landtong, eene	<i>Wuori</i> , berg.
plaats, waar de boten	<i>Yli</i> , over.
tusschen twee meren	<i>Yö</i> , nacht.

E I N D E.

Maantiede 1

530

ij
il
o
v
ig
m
er
i
a
w
l

Maantiede 1

D 530

